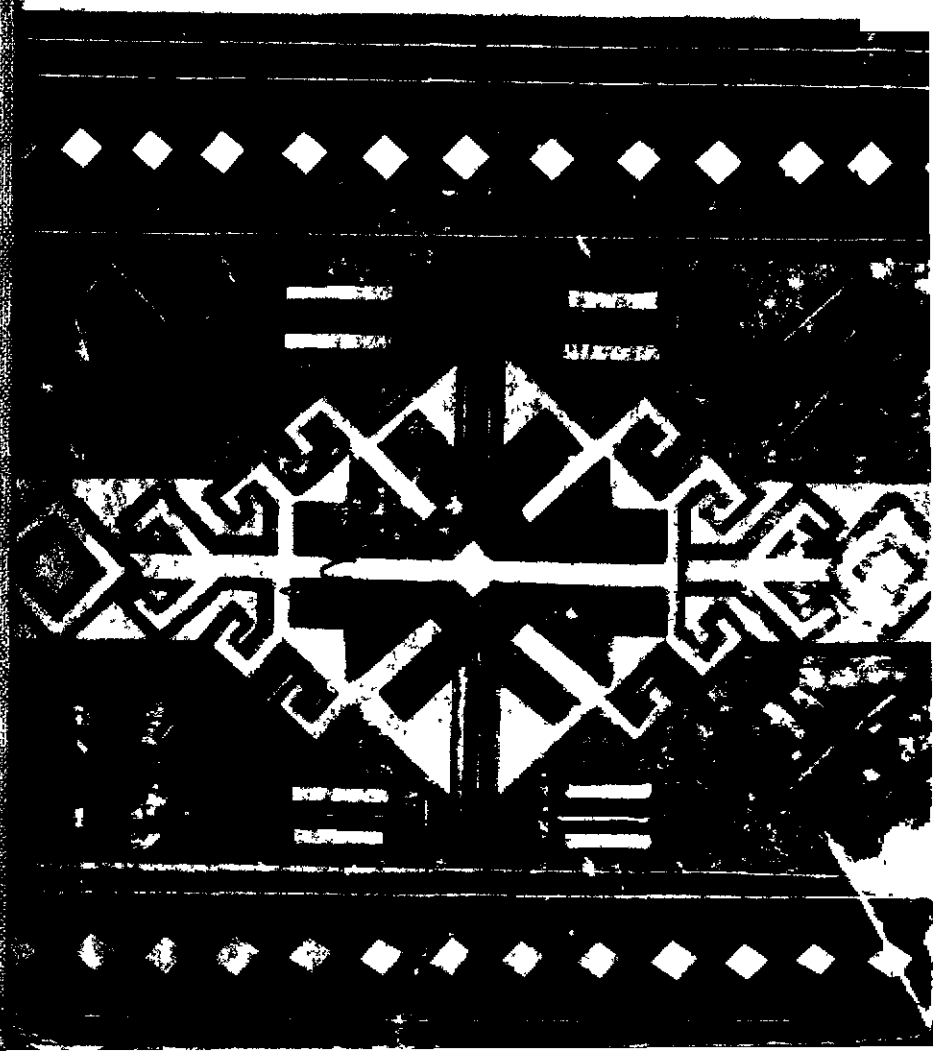

W. Freeman
2 4.

ИБРАЙЫМ ЮСУПОВ

ТАҢЛАҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ЕКИ
ТОМЛЫҒЫ

II ТОМ

(Қосықтар хәм поэма)

НӨКИС
ҚАРАҚАЛПАҚСТАН*
1992

КК 2
Ю 92

Юсупов И.
Танлаўлы шығармаларының
еки томлығы. II том: *Қосық-
лар, поэма.* — Нөкис, „Қа-
рақалпақстан“, — 1992 — 244 б.

Қарақалпақстан халық шайыры, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты Ибраһым Юсуповтың сайлаиды шығармаларының екінши томына ҳәр кыйлы жылларда жазылған қосықлары менен бирге „Мәңги булақ“ атлы поэмасы да киргизилген. Бул шығармаларда инсанның руўдый гөззаллығы жырланыў менен бирге экологиялық апатшылыққа гирипдар болып атырған халқымыздың түрчысы сүўрегленеди.

Ю $\frac{4/02270202-031}{M-357(04) 92}$ 26—92

ISBN 5—8272—0863—5

© „Қарақалпақстан“ баспасы, 1992

„ДУЗЛЫ САМАЛЛАР“ китабынан

БУЛ ЖЕР ЕЛЕ ЗОР БОЛАДЫ

I

Қәуесет бар: карақалпақлар
Көп узамай көшер деген.
Қайдағы бир жақсы жаққа
Барып қоныс басар деген.

Оқыдым бир газетадан,
Ғамқоршымыз көп-ау тоба!
Еринбестен есаплаған,
Сыртымыздан сызып жоба.

Айтыұынша: көшсек буннан
Жаңа қоныс жайға қарап,
Аралға суу апарғаннан
Анағурлым пайдалырақ.

Есаплаған шотқа салып...
Ал буған не шек қоясаң!
„Шотын қолдан жулып алып,
Хәссений бир!...“ деп қоясан.

Айырымлар алағада
Болып сондай қәуесетке,
Көшип... үлкен қалада да
Өз аұылын хәуес еткен.

Мейли, өзи билсин хәр ким,
Билгишлердин заманы бул.

Бирак артық болмас бәлким,
Сәуірлесек шамалы бир:

Кеткен газлар көлин жоқлап,
Усы күнде келип жүрген,
Ой жуғыртып соған шақлап,
Бир нәрсени биліп жүрмен.

Бардур болжау қабилнетим,—
Билген нәрсем сол болады:
Сәл азырақ сабыр етиң,—
Бұл жер еле зор болады.

Сабыр етиң сәл азырақ,
Дузлы шаңғыт деген гәп пе?
Көмпис болып биз хәзир-ақ
Үйреністик оған қәтте.

Ауыз суың дузлақ болса,
Үйренген өз дузың болар.
„Суу бар ма?“ деп соза-соза.
Түйе мойны ұзын болар...

Асты да дуз, үсти де дуз
Жасап турған жеримиздин.
Ашшы ғой деп налымаңыз
Тамған маңлай теримизди.

„Дуз татып кет!“ дегенди де
Тегін айтқан деп болмайды.
Сөйлегенде сөзіңнің де
Дузы болса шеп болмайды...

Бирақ жетпес өз жерине,
Қанша жаман дегенде де.
Бейиштің тап нақ төрине
Коттедж қурып бергенде де.

Өйткени бир қарабарақ—
Шөп емес ғой адам деген.
Терең тамыр урған дарақ—
Ұатан деген, ұатан деген!

Катты ағыссы уллы дәрәя
 Көк теңизге куйған жерде
 Кос басарда ата-баба,
 Сүйенип сийсери белге,—

Нийет сткен дейди танда:
 Ким ислесе ҳадал еңбек,
 Жаркылык жер, сол адамға
 Эрўанадай ийегөр деп.

Жер ашып дүт кегейлерден,
 Суў апарып дақыл еккен.
 „Көсеў шанышса көгергендей“
 Деген сөзди нақыл еткен.

Усы жерде өсип-өнип,
 Қара шаңырақ ел болғанбыз.
 Аўыр мийнетине көнип,
 Ислеп қара тер болғанбыз.

Бунда тапқан ырғақларын
 Қосығымыз, ертегимиз.
 Бул жер ушын бир ўақлары
 Дирилдеген телпегимиз.

Жағаласып жаў келсе де.
 Бул жерди ҳеш бермегенбиз.
 Ким қай тилде сөйлесе де,
 Тил жатырқап көрмегенбиз.

Қара үй ме. кийиз үй ме,
 Хийўа тараш ҳәўли ме я...
 Сыбай қонып татыў күйде,
 Бир шынарға салдық уя,

Кеўлимиз де, арымыз да
 Бир ғоректей ханаласқан.
 Малымыз да, жанымыз да.
 Қанымызда да араласқан.

Дийханшылық гүл жайнаса,
 Теңизинде аў майлаған.

Шаруалары мал ағдаса,
Шайырлары сөз айдаған.—

Жаңа турмыс қушағында
Шалкып атқан ел едик биз.
Абаданлық ошағында
От сөнбеуін тиледик биз.

Тойып секиріп соң бірақ та,
Хәдден асып кетсек керек.
Бұл әдиулі топыраққа
Көп қыянет етсек керек.

Қайта қурыу айнасынан
Қарап көрсек өзімізди,
Жұлдыз іздеп ай қасынан,
Май басыпты көзімізди.

Нәпсимиіз ашылып кеннен,
Пейлимиіз дым тарайыпты.
Енді мине өзгелерден
Іздеп жүрмиіз бар айыпты.

Бир-біреуіге айып тағып,
Айтыс пенен өтермиіз биз;
Дәрья еле толып ағып,
Жағысына қайтар теңиз.

Теңиз қашқан менен бизден,
Биз қашпаймыз үйимізден.
Арба жүріп кетер еле,
Иске өтіп алсақ сөзден...

3

Жаратылыс әдил қандай!
Обал-сауап, инсабы мол.
(Сум болғанда адамлардай,
Тутар еді-ау баскаша жол:

Күшлилердің ығын шалып,
Әззілерін қорлар еді.
Жақсысын өзине алып,
Жақынларын қоллар еді)...

Жаратылыс әдил қандай
Үлесерде байлықтарын,
Анаң бөліп берген нандай,
Алаламай бөлген бәрин:

Биреулерге асқар бийик
Тау берсе де, жор бермеген.
Марал манырап, ақша кийик
Жууырғандай шөл бермеген.

Бир жерлер хош тәбиятлы,
Қырғауылдың қан тындай.
Бирақ жеміси жоқ татлы
Гүлабы, тор набатымдай.

Биреулер балыққа жерик,
Биреулерде—Адриатик...
Биреулерге жамғыр беріп,
Күн бермеген жадыратып.

Ең бай елдер мүтәж хәтте
Боян тамыр, газли кәннен.
Японлардың „топырақ сат“ деп,
Жалынғанын еситкенмен...

Сиз бенеп биз мекан қылған
Бұл топырақта бәри де бар.
Егин ексең өрре турған,
Шөплерінде дәрі де бар.

Нар қамыслы көлдерінде.
Ойнар сазан,бөргелери.
Жантағының гүлдеринен
Пал жыйнайды ҳәррелери.

Кең жазийра даласында
Малыца жай өріслерін.
Қара талдың саясында
Бир желпиніп шай иіккені...

Мийнетін де, ләззетін де
Басымыздан кеширгенбіз.

җети ренди сүүретин де
Рухымызга көширгенбиз.

Тегин емес туўған топырак,
Безе алмайды адам деген.
Терең тамыр урған дарак, —
Ұатан деген, ұатан деген!

4

Өзгермели дәўир деген,
Жерге де бир нәўбет келер.
Бизлер дүземеген менен,
Дүзеледи бул жер еле.

Келер өз ийеси оның, —
Жаңа әўлад — ақыллы жас.
Көп сөйлемес биздей болып,
Биздей осамаслық қылмас.

Жердин қәдирина жетип,
Көтерисер төбесине.
Биздей өлермендик етип,
Күл тартпайды көмешине...

Қайта қурыў қәбилети
Жер — анада мол болады.
Азғана жыл сабыр етип,
Бул жер еле зор болады.

Зер қәдирик билип зергер,
Сондай заман келген гезде,
„Ижатаға аз-маз жер бер“
Деп жалынар дүнья бизге...

Сентябрь 1988-жыл.

ҮМИТ АҒАШЫ

Қыямай шың жарқабағында
Мақлуқ изи түспеген жерде,
Ағаш туқымы ҳеш бир ўағында
Жүрек етип өспеген жерде, —

Альпинисттей асылып тасқа,
Тамырлары тауға тырмасып,
Бөйын созып жақты қуяшқа,
Өседі сол үміт ағашы.

Сабыр етер саратанға да,
Дауылларға дәрленбей қарал.
Төбеден тас қулағанда да.
Мойымайды бул мықлы дарақ.

Туу төменде жабайы тасқын
Күни-түни гүрлеп ағады.
Ортекелер үстине тастың
Базда-базда ойнап шығады.

Күн түспеген жағы сарғайып,
Жасыл дөнер күн түскен жағы.
Руұхы түскенлерге хәрдайым
Мәдет берер үміт дарағы.

Өртенгенде хұждан азабына,
Басыма ис түскен ұағында,
Үмітсизлік жарқабағына
Кәуипли аяқ басқан ұағымда—

Мен бараман оның дәрғайына,
Дөңгеленип көзимнің жасы.
Сонда илажсыз жағдайыма
Илаж етер үміт ағашы:

Оның тикжар тасқа асылып,
Жалықтастан жасап тұрғаны;
Тәғдирге тән бермей бас урып,
Жалынбастан жасап тұрғаны,—

Сары ууайымның сарсығын
Айдап шығар кеуілаханаң.п.
Жасау ушын шаршамайтуғын
Күш бергендей болады маған.

Нийетің хәк, хұжданың таза,
Неге онша боласаң жалғаң?

Дунья иси бәрха биймаза,
Үмит үзбе, үмитсиз шайтан.—

Деп нәсият берип турғандай,
Кеңейгендей болар тар дунья.
Қайтқан теңиз кайта толғандай,
Толқып тасып аққандай дәрья.

Көтерилип ийилген басым,
Сонда саған усағым келер.
О жапакеш үмит ағашы,
Сени көрсем, жасағым келер!

Июль 1988-жыл.

„ПЛАХА“ ИЗЛЕП...

Шыңғыс Айтматовқа.

Ұай, енеғар адамзат!
Өз исине өзи ҳайран қалғандай.
Сумлык хәм илимди қатырып жумсап,
Бир „плаха“ соғып шығардық сондай...

Бир мүлик болды өзи айта қалғандай.
Турар ийесинин күнине жарап,
Көрген жаға ушлап, тәўбе қылғандай.
Соғыў ансатлыкка түспеди бирақ:

Қанша усыныслар, даў хәм жәнжеллер,
Қаншама диспутлар болмады пайда,
„Бетоннан соғайық“ деди биреўлер,
Биреў айтар „НТР заманы қайда!“

Биреўлер дер: „болсын нағыз ағаштан.
Бетонның не? Аяң балтаның жүзин.
Басы шабыларда адам ҳәр қашан,
Тәбияттан бөлек сезбесин өзін...“

*Плаха—өлим жазасына тартылған адамның басын шабыўға арналған дүңке ағаш, кассаплар оны „жан ағаш“ дейди. (И. Ю.)

Көп тартыстан кейин шықтық аралап
Ағаш туқымы бар хәмме жақларды,
Ливан кедрлерин кырықтық жарғылап,
Саваннада уллы баобапларды.

Тайга қарағайын бийигин сайлап,
Әйдик еменлерди қыйратып шықтық.
Түбине зәхәрли изей суу айдап,
Саялы гүжимди куұратып жықтық.

Мине таяр болды!
Планетаның
Орнаттық халық барар кең майданынә,
Хәр ким алып барып оған душпанын,
Айбалтамды жуўсам дейди қанына,
„Жүр“ деп бири-бирин зорлайды адам.
Зорлағаны менен бармайды адам,
Бирин-бири тутып жуп жағасынан,
Сүйрейди, қыйнайды, қорлайды адам...
Кимлер адамзатқа етсе жақсылық.
Екиншилер ислер оған шақсылық.
Исеним көпири қыйрап белинен,
Еки жағыс бир-бирине қақшыйды...
Жүрер жолларды да шықтық миналап,
Басып алмайық деп оны абайсыз,
Хәр адым атканда дизе калтырап,
Жүрекке ас батпас, уйқымыз жайсыз.
Лекин жасаў зәрүр, жан деген татлы,
Мәжбүрмиз миналы жолдан барыўға,
Әжел кузғынлары қара қанатлы,
Таяр тур өмирге пәнже салыўға.
Жерде тиришиликке туўғызып қәуип.
Гүрсинер Невада, Семей шөллери.
Әжелдиң бинарлы урығын таўып,
Алғыс алар „илим пидәкерлери“.
Уяға таласқан еки лашындай,
Адамлар аяўсыз бир-бирин жулар.
Подшипниги майланбаған машындай,
Астымызда жер қаўлығып айланар.
Ашкөзлер шанағы терең курдымдай,
Байлық, үстемликти аңсар бир тынбай.
Жууқаланып теңиз сууын симирип,
Нәпси өрбир шегирткениң куртындай.

Жаўрап Миссисипи, Эмиўдэрьялар,
Жағысларын таслап қашады Арал.
Газге уўланған ҳиндлер қаңғырып барар.
Чернобыльде таллар дир-дир қалтырар,
Ишип дэрьялағы зэхэрли суўдан,
Жағыста қан қусып өлер негрлер.
Әжел қыснағына вертолет куўған,
Қашып барар сайғақ хэм кенгурулер.
Пахтадан „ақ алтын“ алыў қастында,
Зэхэр шашқан самолеттиң астында
Баўыры шапшып ыпырсыйды балалар.
Жолда өлип атқан торғайлар қалар..
Динамит жарылар, д.йнерлер жанар,
Террорлар, мафилар—жаўыз ҳайўанлар,
Плахаға қарай айдап бир-бирин
Яғный өзин-өзи қыйнар адамлар...

Ал, ол дүңке ағаш өлим шақырып,
Мудам канға шөдлеп турар деседи.
Бирақ сел жамғырлар өмир шақырып,
Ол ағаштан нарт шыбықлар өседи.
Сол нартлар жапырағын ылақды ешки
Жеп атыр артынан келип арқайын.
Ол ағашқа келип отырар кеште
Муйсапийт жолаўшы жүзи сарғайып
Хэм үшкисиз пишкен узын липасын
Сәл қымтап, ағашты сыйпап қояды.
Шырамыттым түсин, сақалын, шашын,
Ширкеўдеги сүүретлерге баяғы:
Қудды көктен түскен Ийса пайғамбар
Ҳақкында аңыз сөз түседи еске,
Сол деп параз етсек, ойлаған шығар:
„Азап пенен шегеленип крестке,
Асықпай өлгеннен мынаўың абзал.
Шарт үзилип түскен гелленди көрип,
Есинди жыйғанша кетерсен өлип.
Геранинен тартсаң оның үстине,
Өлеринде жаның аўырмас және.
Не деген инсанлық, мийрим-шапәэт,
Өсип кеткен екен ғой бул адамзат!...“

И. Юсупов—студент, 1948-ж.

Ҳаялы Бийбизада 1955-ж.

Ал, дәрәя бойында адамлар барар,
Өзи сокқан мүликке хәулирип қарар,
Хәр қайсысы өз басынан қәуип етип,
Билдирмей өз мойнын сыйпалап қояр.

Олар енди уллы дәрәя бойында,
Жаңа ойшылына жаңа заманның
Жүгиниўди нийет еткен ойында,
Ақылы киргендей ойсыз адамның.

Соншелли пейлинен азған бул инсан,
Сезген болса керек оянып хуждан:
„Кемеge мангенниң жаны бир“ деген
Нақылды еслетип толқыр океан.

Жауыздықтың мүлкi сол дүңке ағаш,
Мүмкин, нартмап дәрәк болар қайтадан.
Ақыл аспавында нур шешып қуяш,
Уллы ҳақыйқатқа жол табар инсан!...

Мөһис, март 1988-жыл.

АРАЛ ЭЛЕГИЯЛАРЫ

I

Суўы қумайтланған бир әзим дәрәя
Рухым арқалы ағып барады.
Демиқкен ең соңғы балықлар онда
Есеңкиреп қалаш қағып барады.

Бурқып аққан ылай суўда сайранлап,
Дәрәядан теңизге булқынып ойнап,
Еркин түсер еди . Жоқ енди ол ўақ.
Суўы кесилген соң нағып барады?

* * *

Муз түсерде туўлап ол ҳасыд балық,
Қызыл суў теңизге гүўлеп жеткенде,
Дәрәяның көп узак өрине барып,
Уўылдырық шашар еди көклемде.

Гүмис шабақларын дүрлетип айдап,
Көк теңизге келер еди масайрап...
Енди ҳәлден тайып, жигери қайнап,
Теңиз тәңирисинен мәдет күткендей.

Теңиз тәңириси жоқ. Бар болғанда да,
Бәлки бул жағысты умытар еди.
Сайран етип алыс океанларда,
Бизге деген кеулин суұытар еди.

Үлкен хожалығын жиберип ходқа,
Мүмкин өтер еди хозрасчетқа...
„Бир көл қурыды“ деп ким берер сотқа?
Көлденең табысқа қунығар еди...

Тубаласа иркіп күшлі ағысын,
Дәрьялар теңизге жете алмас екен.
Теңиз таслап өз мәңгилик жағысын,
Тәғдирине тәсил ете алмас екен.

Балық ойнар шалқар суудың тусында,
Теңиз алып кеткен барлық қусын да.
Адамның ең әззи жери ұсында,
Өз ұатанын таслап кете алмас екен.

Сууға не? Бәри бир қайда толғанда,
Жаңа жағысларды жатырқай билмес.
Қай жерде суу болса, шағала сонда,
Құрғақтың қымбатын қадірлей билмес.

Қалса оның тууған жери қала ма?
Мұхаббаты, жаслық өмири қала ма?
Ата-бабасының кәбири қала ма?
Инсандай сағынып қәтирлей билмес...

Қумшауыт жағыста ойға таламан,
Шаңғыт көз аштырмас, жүзін көринбес.
Ески ұлтан менен кетип бараман,
Қайырылсам, артымда изим көринбес.

Кемелер қаўсаған қайырда тозып,
Көрсен жүрек сызлар, дәртлерің қозып.
Қанша қарасам да мойнымды созып,
Көз ушында көк теңизім көринбес.

* * *

Хәзир дәркар емес маған той-байрам,
Аўлақ жүріп қыял сүргім келеди.
Бул апат ислерден ақыллар ҳайран,
Себеplerиң серлеп билгим келеди.

Тасыўдан аўыллар жаўраған гезде,
Бурын курбан берген дәрья, теңизге.
Қайтып берер болса Аралды бизге,
Жанды қурбанлыққа бергим келеди.

* * *

„Зәрредей пайда жоқ сениң жаныңнан“,
Деп күлгендей гүўлер дузлы самаллар.
Гүзги күн сығыраяр асырылып шыңнан,
Тамыры жалаңаш жатар томарлар.

Кеше толқып жатқан қайырды қара!
Қанлы урыс болғандай қып-қызыл сора.
Бир ғарры үш ешки менен аўара,
Алыстан аўыз суў тасыр ҳаяллар.

* * *

Той тарқаған алаң яңды әтирап,
Жағыста аўыллар жетим қалғандай.
Суўсыз балықшының иси патырат,
Кемеси көшкисиз кетип қалғандай.

Алыс океанның балығын аўлап,
Траулерден төгип, поездлар жаллап,
Сол алтын балыққа ислер комбинат,
Жүзди сарплап, бирди пайда қылғандай.

* * *

Сонындай мәрт еди бунда адамлар,
Даўыл хәм толқында сыннан өткендей.
Хош кеўилли, еден еди адамлар,
Бекире кеспелеп қонақ күткендей.

Қыста муздан-музға секирер еди,
Дауылда көк толқын өкирер еди.
Шадлығын, рухын, бекирелерди
Енди бәрин биреу урлап кеткендей.

* *

Сабыр-тақаты жоқ, шурт минез болған,
Кимлер өз елинен шығып баратыр,
Кимлер Сарықамыс дей ме қайлардан
Балық ізлеп азап шегіп баратыр.

„Таслап ата мекен Үрге, Шегенди,
Қоңыратқа барып салы ек енди“.
Қайдағы бир Полатзада дегенди,
Және әллекимди сөгип баратыр...

II

Бир мәрмер дача тұр гөне жағыста,
Кешки жолаушының қыялы яңлы.
Алтын пляж еди бул аулақ туста,
Периұза аспанлы, мәрүерит таңлы.

Шөлдің саратаны хәуірли ұакта,
Не адамлар келер еди қонаққа,
Көк толқын еркелеп аппақ аяққа,
Бейиштің бул да бир тымсалы яңлы.

* *

Хәмелдарлар жутып бейиш хәуасын,
Бунда дем алыуға көп келер еди.
Арнаулы самолет, хәңлеген машин
Сыйлы қонақларды жеткерер еди.

Хрусталь жамларда шайқалып шарап,
Салқын шардәреден теңизге қарап,
Ханымлар шөллесе „боржомий“ сорап,
Ханның қызынан да өткерер еди...

* *

Рәхәтлi күндиз, пайызлы акшам,
Сүнгип шықканыңда салқын суу кандай!
Бес күнлик дүньяға кутлы қонақсан,
Сезерсең енеден қайта тууғандай.

Бийсәўбет адамлар келе алмас еди.
Не болып атқанын биле алмас еди,
Күни кеше ғана бул ырас еди,
Енди көрген түстей, таңғы думандай.

* *

Бирақ бул түс емес, болды хәммеси,
Жаксылық—жаманлық шабырысып кетти;
Данк, дүнья, хәзликке көп аўып еси,
Ағамлар дурыс жолдан ғабырысып кетти...

Дәслеп хызмет еткен болды берилип,
Кем-кем кишилиги тутты керилип,
Ақырсында минген музы бөлинип,
Сең жүрер алдында абыржып кетти...

III

Не гәлетий дәўир! Адамыйзатқа
Жаксылық ушын жан аямас заман.
Бир жағынан өзін айдап апатқа,
Аяғы астына қарамас заман.

Ақыллы, билимли, сумлықлы, сада,
Көк тийини түссе, болардай гәда.
Көз алдында көк тенизин жойытса да,
Жуўабын ҳеш кимнен сорамас заман.

* *

Мийрибанлық жас сорғалап бетине,
Уядан бир мәйек алмаған заман.
Жерик болып ақкуу кустың етине,
Сынсыўыңда қулақ салмаған заман,

Хәр қызғыш өз көлин қорыр бул ўақта,
Хәр ким мурап өзи суў ишкен жапқа.

Бир сайғақты тиркеп „қызыл кітапқа“,
Мың кийиктің басын жалмаған заман.

* *

Я инсап, адамлар не деген дана,
Ұжлескенде бир-биринен өткерер.
Жәбір көріп атса тәбият-ана,
Сөйлеп-сөйлеп сөз тарашын жеткерер.

Биреулер — ийеси мийримли жүздің,
Биреулер — ийеси тойымсыз көздің,
Биреулер қурыұын тилеп теңіздің,
Соннан ләззет алып, сулыұлық көрер...

IV

Гүрсинген қауазың тұр қулағымда,
Көз алдымда ақшам жарға урғаның.
Жадырап күн шығып, жел басылғанда,
Қыз минезли жууас болып тұрғаның.

Таулар шөгіп жерге кирмеген шығар,
Жұлдызлар хәм бирден сөнбеген шығар,
Дүнья хеш ұақта да көрмеген шығар,
Бир майданда теңіз қурып қалғаның...

* *

Хош, теңіз, сүйиклимі Жаралы жандай,
Өлим қалатында урасаң қаллас.
Менің қайғым амфибия адамдай,
Сенсиз қырда жасап сауа бола алмас.

Сени сум әжелге еткен гириптар,
Үш жауыз қылмыскер еле де жасар.
Хеш ұак қолға түсіп, сотланбас олар,
Хеш прокурор оған айып тағалмас.

* *

Ол үш жынаятшы арамызда бар:
Бирі-бийпәрұалық медузалары.

Гилкилдеп толқынсақ бетинде жатар,
Муздай сууық жәнлик, жоқтай қазары.

Сездирмей дененди жаралар әстен,
Гүлшанларды басар соралар әстен,
Теңиз курып, дәрья тубалар әстен,
Онда болмас мийрим, хұждан азабы.

* *

Ол үш жынаятшы санамызда бар:
Бирі—өзимшиллик, тәкаббыр жар тас.
Аяғына бас урса да толқынлар,
Турар ызғарланып, жүзин жылытпас.

Шортан шабақ көрсе жутпаға тайын,
Сөйтип жүрип, оны кууалар жайын.
Өзинен зор шықсаң ғана ағайын,
Осал келсең, қапталына жууытпас...

* *

Ол үш жынаятшы арамызда бар:
Бирі—осамаслык, ой жоқ басында.
Пайда хәм даңқ ушын кесіуіге таяр,
Өзі минип турған тал шақасын да.

Тек бүгинги табыс—ең бас әрманы,
Келешек—олардың бийпул қурбаны.
„Бизден соң суу бассын мейли дүнианы“
Деп жазар олардың қәбир тасына...

Ү

Бул үш кылмыс камалларын бузыуға,
Адамзат бир зор атланыс кылажақ;
Жаңаша ойлаудың күни қызыуда,
Шынлык толқынлары хәўнж алажақ.

Басқа менен урысып үйренген адам,
Өзине урыс ашар, байрағы—Хұждан.
Бул, шайыр айтқандай, „барлык урыстан
Ұллы хәм бирден-бир урыс болажақ“

Хүждан азабында өртенип адам,
Перзент анасынан кеширим сорап,
Мийрим сүти сонда ийип қайтадан,
Теңиз болып толқыр ана-тәбият.

Хағлап қудайымның дәрьялары да,
Тоғайлар маўжырап, тынш танларда,
Теңиз еркелер өз жағысларына,
Сен хәм биз ол тойда болмаймыз бирақ...

Апрель 1988-жыл.

ҚЫЙЫН ҒАЛ

Бүгин Әфандини ушыраттым жолда
Арбаға сүйенип, бийилаж ғалда—
Отыр, питкендей бар имканияты,
Жол батпақ, узакға отлап жүр аты.

Әссалам алейкум, ҳай дана бабай!
Бул отырыслар сизге жараспас сира.
Егер сиз уғайым шексеңиз булай,
Не ғалға түспек бул кеўилсиз дүнья...

—Туўры, еплер едим исти бәрхама,
Бүгин ақылым жетпес бир машакатқа:
Атты әкелемиз бе әуел арбаға,
Яки алды менен арбаны-атқа?...

Сондай, „сөз бенен ис бирлиги“ десен,
Базы басшы бас қатырар бул гезде:
Әуел сөзди иске апарсақпекен
Я исти апарыў керек пе сөзге?...

Октябрь 1987-жыл.

ҚАЙТА ҚУРЫҰДЫҢ БАЛЛАРЫНА

(„Сәлам, Демократия!“ апыл қосықлар дүркімнен)

Бюроның аўзында қустай дизилип,
Отырғаныңызды көргенмен талай,

Заман өзгериси айқын сезилип,
Толқып атты бөгеттерди тынламай.

Атың хаттан шыққанда хәр бириниз
Қызық албыраған жаслық түриниз.
„Қайта қурыўдың өз адамлары бар“
Деген сөзге терең мәни бериңиз.

Сиз атқа миниўди ойламағансыз,
Хәмел ышқында жан қыйнамағансыз,
Еле дақ түспеген аякөтаңызға,
Хұждан менен „шыртым“ ойнамағансыз.

Тиллер мүки емес, көкирек өскин,
Жатқан жолбарысты үркітер сестин,
Сиз боласыз енди жас белсендиси
„Қайта қурыў“ деген уллы гүрестин...

* * *

Елимиз ел болды қудиретли қорған,
Данқ, абырайы асқар таўдай нурланған.
Бирақ азкем мактаўдан бас айланып,
Лийкинимииз болды тубалап қалған.

Буўған белди шештик, шалғай салынды,
Мийўа ағашы марапатқа малынды.
Кеўил қәтиржамлық шербетин ишип,
Ҳақыйқатқа барар жоллар тарылды.

Басшы деген көллөр жоғалтты басын,
Сүрди хошаметтиң сәмен жорғасын,
Барларды асырып, жоқты жасырып,
Қашықлатты ис пенен сөз арасын.

Еңбексиз табысты емсе қай қиси,
Шынлық шөжелерин алды шай қусы.
Станок жанында шийше жумалап,
Босап кетти интизамның гайкасы.

Қосып жазыў менен жоқты бар кылды,
Жер бузылды, ағын суўлар сарқылды,

Тәсил—хийле, пара, ағайыншилиқ
Ел тәгдириң шай үстінде қал қылды.

Жаман екен инсап кетсе адамнан,
„Негатив“ термини оянар соннан.
Аңламаппыз, арадағы дастурхан
Айланып жүр екен хәтте миллионнан...

Паналап ызамның полат қалқанын,
Парахор юристлер сүрди дәуранын,
Заң-законның көзін таңып жетелеп,
Шаймий еткен екен, байлап зибанын.

Қағазда саз, турмыста аз табыстан,
Расғөйлік узақласып жағыстан.
Ұәделер шайылып, исеним кемип,
Көз шаршаған еді сулыұ нағыстан.

Ашыұланған халық, ленинлік ақылды,—
„Буларды тәртіптеп бер“ деп шақырды.
„Биз дүньяның тирегимис“ дегенлер
Қәпедимде болды улы-тапырлы...

* * *

Минберлерден тоты қустай сайраған,
Құрғақ ұәде, хийле ишин жайлаған—
Қағазларды столлардан ушырып,
Апрель самалы кирди айнадан.

Самал кем-кем пәтке мине баслады,
Гүркиреди демократия аспаны.
Құдиретли дауылы қайта құрыұдың
Ғәрремлик шатырын жулып таслады.

Хошамет сөзлары тынды намағсыз,
Қызыл сөзлер қалды овациясыз,
Ал усы басланған жаңа дәуирдин,
Тунғыш атшабары сизлер боласыз.

Тарқатып сәббали салтанатларды,
Жаслардан жетилтип қол-қанатларды,

Жаңа заман өзи әәңгинди басып,
Тартты алдыңызға жүйрик атларды.

Атланып кеттиңдер аўыл-калаға,
Изейкеш тубалап жатты арада,
Биразлар қарады тақымы толмай,
Өткел ізлеп жүрген нәўше балаға.

Билгишлер сөйледі алдынан орап,
Ийкемшиллер ыңғай жабын жағалап,
Аяқларды қағып гөне шөңгелер,
Жағымпазлар жылпылдады „аға“ лап.

Сыншылдар сығалап көздің астынан,
Айғыр орнын басар ма деп жас ғунан.
Ағасына арқа сүйеп өскенлер,
Онша мисе тутпай қарады саған.

Хәмел хәзлик еди кешегі ўақта,
Бир мезгил жумыста, бир мезгил бақта,
Процент төлмаса, қәлем ушында—
Кетер еди атыз көрмеген пахта,

Шырылдаўға салып басларыңызды,
Тыныш жегізбей жүр ас-наныңызды,
План қысыўметі, халықтың талабы
Ағартажақ қара шашларыңызды.

Үйи тарлар тепсеп жай талап қылар,
Дүканда сүт хәм ет, май талап қылар.
Арзагөйлер айландырып ЦК дан
Шағымларын тынбай қайталап турар.

Бетон малқоралар муздың ығындай,
Бәри бийғам көшип кететуғындай.
Жайрап атыр техникасы тат басып,
Бийдәўлет баланың хожалығындай.

Жанға тийер жайбасарлық баяғы,
Қайда екен истиң басы-аяғы?
Кете ме деп партбилетке дақ түсіп,
Базда дизек қалтырал та қояды.

Түрли сакка жүгиртип ис усылык,
„Хожалык есабы“, „пайда-түсирим“,
„Кесип алып ислеў“—... жаңа термин көп,
Талабы Коллектив деген кисиниң.

Барлык исти нык бағдарлап жаңаға,
Маўасасыз гүрес барар арада.
Көш дүзелип, ис жүрисип кетсин деп,
Ат шаўып жүрсизлер аўыл-қалада.

Бойынызда жаслык ғайрат- күшиниз,
Жетик билим, толы ақыл есиниз.
Халык куўатлап, көпшиликти куўантар,
Таза сиясатқа сәйкес исиниз.

Лекин ҳазир ҳәр ким ойлағанларын,
Айтыўға ҳақылы байқағанларын.
Базда бройлердин өзи болсаң да,
Бәри шөже болмас шайқағанларың...

Планды тартпай тур ҳазир ҳеш дақыл,
Сондай бизде де жоқ аўысық ақыл.
Жәрия қылмай жәриялылық тусында,
Сезгенимди айтсам, болмас намақул.

Биразынды журт мактасар, патлы деп,
Билимли, әдепли, инабатлы деп,
Айтқан сөзи корғасынлы сақадай,
Истин көзин таныр, әдалатлы деп.

Биразынды жорыйды журт маманға,
Бундай басшы жоқ еди бул таманда.
Қайта курмақ ушын бузық дүньяны
Арнап туўған дейди усы заманға.

Енди биреўлерди тезпаз деседи.
Ис ҳәм сөздин бирлиги аз деседи.
Берекетли өзгерис жоқ келгели,
Билгени кәдимги қағаз деседи.

Биреў ағайыншил-туўмалы десер,
Жам қыстырмай атып бурық етип көшер.

Десер биреўлерди: сәл минин айтсаң,
Вәрхамә кек тутып, кейинче түсер,

Бир сөз бериўге шебер деседи,
Үәдесинен аңқаң кебер деседи,
Биреў адамларды жактырмай қалар,
Жаңа пикир айтса егер деседи.

Биреўлер жыйналыс қумар деседи,
Узақ күн мәжилис қуарар деседи.
Журт айланып тек тыңлаўшы қулаққа,
Өзи сөйлеп, өзи тынар деседи.

Буның қайсысы дурыс, қай сөзи жалған,
Айтыў қыйын бизге жобалап алдан.
Бирақ „шөптин басы самал болмаса,
Қыймылдамас“ деген нақыл сөз қалған.

„Критикадан қалас жан жоқ“ десе де,
Кеўли толмай иши, гүбирлесе де,
Журт басшының көзге айтпаған минин
Айтысар жумыста, үйде, көшеде...

Хәзир журт билеўик сиз бенен бизден,
Ишиндегин айтпай атырып сезген.
Ығыр болған узақ жыйналыслардан,
Регламент түспеген жуўмақлаў сөзден.

Журт сондай жалыққан қағазпазлықтан,
Үәделерде оңадарлық азлықтан.
Исенимлер кемип айтылған сөзге,
Тәсири жоқ лозунглер сазлықтан.

Ең жаманы—тыңдап үйренбегенбиз,
Журт пикирин сыйлап үйренбегенбиз;
Барған жерде малды, пахтаны сорап,
Адамларды сорап үйренбегенбиз.

Ең жаманы—уран таслап улыўма,
Үйренгенбиз гүўлеп шаппат урыўға.
Барған жерде тек басшыға жолығып,
Аттың басын дача бетке бурыўға.

Халық иследи төгип маңлай терлерин,
Табысына өрмекши курды өрмегин.
Басшы жүрген шаңлы жолға суў сершип,
Аралатар еди пахта жерлерин.

Ең жаманы—бурынғының байындай;
Нәпси менен хәзликлерден тайынбай,
Басшы болған есабынан халықтың
Өз үйин сазлады хан сарайындай.

Халық куўатлап енди өзгерислерди,
Жаңадан қыздырар гүллән ислерди.
Сизлер—перзентлери қайта қурыўдың,
Оятың буйыққан жаңа күшлерди.

Жаңа дәўир хызметине тақ турып,
Ақыл-санамызды қайта жақтырып,
Жайнап тұрсын таңғы қуяш нурындай,
Уллы мәртебели Адам факторы!

Февраль 1988-жыл.

ХҲЖДАН МОНОЛОГИ

Ошақта от пәсейип,
Қоз ғыжлаған ўақтында,
Кел, кеўлим гәплесейик
Жаңа заман ҳаққында.
Алдымда жатқан пышық,
Кет десең кетер түсип...
Отырайық сөйлесип,
Жақсы—жаман ҳаққында.
Айта салынған мәзи,
Бұл сөзим емес хәзил,
Гәп көбейип тур хәзир
Ҳисап, хуждан ҳаққында.
Пышықтай епшил хуждан,
Талап етип баскадан...
Жүрсек керек қәтиржам,
Ойлап дәўран ҳаққында.
Көп ўақтан бери адам
Өзи-өзинен мұда—
Жөнли есап алмаған

Ҳадал-ҳарам ҳаққинда.
Өзин екнини бири
Журттан санайды ири.
Аз ойлайды өз кири
Жуғар ҳаммам ҳаққинда,
Биз ҳам сол тайыпадан,
Ақыл айтамыз мудам.
Айып излеп басқадан,
Жазып ҳуждан ҳаққинда.
Дәнсиз ғумша байладық,
Көп қараз шыжбайладық,
Тоты кустай сайрадық,
Жақсы-жаман ҳаққинда.
Дәртлинге дәртлеспедик,
Ат белинен түспедик.
Хошаметке иследик,
Пахта план ҳаққинда.
Гүл жөнинде көп жаздық,
Мал жөнинде көп жаздық,
Сөзимиз етер азлық
Нағыз нисан ҳаққинда.
Евди ашылып көзлер,
Ҳәр қим ҳақыйкат излер,
Өтпес көпирме сөзлер
Қурғақ уран ҳаққинда.
Шынық деген жолбарыс,
Жанып көзлери паныс,
Келер соқпақтан таныс,
Ойладым жан ҳаққинда.
Қашсаң соннан бурылып,
Шайырға жоқ тирилиқ...
Қараў لازым тигилип,
Жаның аман ўақтында.
Алдымда жатқан пышық,
Өзи бийҳазар, ысық,
Жолбарысқа туўысып,
Ойлар тышқан ҳаққинда.
Сол айтқандай, шайырлық,
Айбатынан айырылып,
Жалтаң-жалтаң қайырылып,
Сайрар жалған ҳаққинда.
Өңкей дәрти жоқ шайыр,
Уйқас жолында сайыл,

Бабаш Исмаилов, Халима Насырова, Ибраһим Юсупов, Камил Яшен. Нөкис, 1980-жыл.

Китап шығарса каяыл,
Ойлар шыруан ҳаққында...
Ғыжлап турған, ошақта
Коз да сөңер тез ўақта,
Сөйлесейик аўлақта
Инсап, ҳўждан ҳаққында.

Февраль, 1988-жыл.

ДЕСЕДИ...

Синоптиклер болжар мўсими алдан,
Көбинше дэл келер оның есеби.
Бирақ журт билеўик базда олардан,
Быйыл бәҳәр кеш келеди деседи.

Алып баратырған аяз жоқ, бирақ—
Шопан корын жаймас қыслаўдан жырақ,
Билмеймен, болжай ма жулдызға қарап,
Быйыл бәҳәр кеш келеди деседи.

Ай да шалқасынан туўыпты жүдә,
Оймаўытлы муз абыржы дәрьяда.
Ғарғаның қарлыққан даўыслары да,
Быйыл бәҳәр кеш келеди деседи.

Мен айтаман, мине март кирип келер,
Дәрьяда ең соңғы муз жүрин келер.
Сонда да өздерин куплап билгишлер,
Быйыл бәҳәр кеш келеди деседи.

Айтар олар, шайыр, сен не билесең,
Күн жылт етсе, жаз шықты деп күлесең,
Суўықтың әкесин еле көресең.
Быйыл бәҳәр кеш келеди деседи.

Арқадан еседи аязлы самал,
Адамзаттан енди суўысқан Арал,
Енди қайтып келмес кеткен тырналар,
Быйыл бәҳәр кеш келеди деседи,

Жазы салқын келди, егленди бәҳәр,
Сопран бежерилией қалды планлар*.

Деп сылтаулау үшін біраз ағамлар,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Гәп көбейтип қайта курыу жөнінде,
Жыйналыспақ жақсы қыстың күнінде,
Оқыушыны куууу үшін терімге,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи...

Хүким сүрер хәр пасыл өз тусында,
Бәхәрди сағынар адам қысында.
Мен узақ тоңлауым үшін қасында,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи...

Февраль, 1987-жыл.

СЕГИЗИНШИ МАРТТАН БІР ХӘПТЕ АЛДЫН ЖАЗЫЛҒАН ҚОСЫК

Кел, отыр, қасыма жақынлап, жаным,
Макул, телевизорды да ашпасаң.
Қыбырлысы питпес үйдің, дүньяның,
Жумыс қашып кетпес, өзің қашпасаң.

Бұл бір кеше болсын дем алатуғын,
Жанға тийип кетти „ұарра-ұарра“ лар.
Үшінші жыйналыста отырып бүгін,
Сен туұралы жазған қосығым да бар...

Сөйле, не айтсаң да кулағым таяр,
Ротарудың кассетасын таптын ба?
Хаяллар дүньясында не жаңалық бар?
Теккерейдің соғын оқып шықтың ба?

Қайғырма тапсам деп моданың бабын,
Өйтсең жыйрық түсер гүлдей жүзіңе.
Оқыушыға болсын жазған кітабым,
Барлық гонорары—тек те өзіңе...

Мине, бір хәптеден байрам да келер,
Бұл сениң байрамың—гүллер байрамы.
Хәзір көп жигитлер, көп мәкемелер
Еңдеп байрам өткізіудің хайрамы.

Қутлықлаулар болар, дүкaнлар толар.
Сүтлер—очередсиз, тортлар—мазалы.
Байрам өткеннен соң тым-тырыс болар,
Тарқағандай ярмарканың базары.

„Зеленстрой“ бар планға шебер,
Қыс түзе, жазда да гүл шықпас оннан.
Баку, Душанбеден келген саудагер
Бир қәлемпир гүлди сатар үш сомнан.

Шүкир, ол гүлдің де табылғанына,
Қайсы дүкан тәуір қайсы көшеде?
Хәзир биз аламыз тек айтқанына,
Жарты жыл айлықсыз қалдың десе де...

Бүгін қысынамыз иштеп уялып,
Сөзди иске жеге алмағанлықтан.
Мәрмер сарайлар хәм дачалар салып,
Оңды бала бақша салмағандықтан.

Үй хәм бала-шаға, мийман күтиулер,
Хәммесин хаялдың мойнына артып,
Қонақ пенен қонақ болып кетиулер,
Қайта қурыу сүймес, бул гөне тәртіп.

Жақсы болар еди тыйылса бәри,
Бийдәулетлик, ұарқ-шарқ басын жалмаса.
Сауылып жарыспақ қуыу базары,
Өсек айтыуға да ұақыт қалмаса.

Сөз бенен ис бирлессе бул жерде де,
Бир бағдарда шауа бермей атларды.
Қайта құрмақ керек, кеуиллерди де,
Еркек үәде. жалған мухаббатларды.

Көпшигинен феодаллық бегликтің
Өнменди көтерип карасақ егер,
„Хаял-қызға хұрмет“ деген жөгиликтің
Пердеси артыңан бәри көринер.

„Байрамымыз жоқ“ деп еркек налымас,
Март киятыр десе қуўжыңдасамыз.

Байрам дастурхайы жыныс айырма,
Саулығыңыз үшін шалқып йошамыз...

Айтсақ, толып атыр гәп етер жери.
Мейли, бүгін дәм алайық жөнике,
Арзымас дүньяның сәпсетелері
Сениң хош ўақ болып бир күлгениңе.

Кел отыр жаным, сөйле бахыттан,
Мухаббатсыз бұлбил сайраған емес.
Ҳаял-қыз шад болмай, ҳеп бир ўақытта
Ҳеш бир жерде турмыс жайнаған емес.

1987-жыл, 23-февраль

ШЫМБАЙ ЖОЛЛАРЫНДА

1

Өмир бойы усы жолдан келемен,
Атлы, жаяў, машиналы, арбалы.
Қосық жолларындай ядтан билемен,
Ой-шуқырып, көпирия, жап-салманы.
Анам талай қатық сатқан қалаға,
„Арқала“ деп көп қыңырлық қылғанман.
Усы жолда ерип жүрип анама,
Бир желинген таға таўып алғанман.
Анам сонда алдастырып, жетелеп,
Айтқан: „әне, несибелі баласаң.
Шаршамастан жүре берсең ентелеп,
Тағадан соң атта таўып аласаң...“
Сәл, иркилип саясында ақ талдың,
Анам жаптан суў ишкизди қол менен.
Тесигине жиі өткізип тақ нәлдің,
Кеттик жүрип үйреншикли жол менен...
Бир жийрен ат енди кеше түсеме,
Болдырған ол, бир күтімге зармекен?
Жалы жатқан, түссе керек тиси де,
Сол тарасын жойтқан жаныўармекен?...

2

Анам айтты: “әкет мынау пышықты!
Үш шөжени жеди жағыз уялмай.

Мынаў үйдиң сүтин урлап ишипти,
 Урлық етер аўлақ болса қыялдай.
 Қалтаны ҳеш ашла жолда. Уқтың ба?
 Бар апарып тасла буны қалаға!..
 Қалтаны аркалап үйден шықтым да,
 Киятырман жалғыз кула далада.
 Қаладағы мектебиме жаяўлап,
 Асығаман сабақтан кеш қалмаўға.
 Арқамды ол тырнар базда мыяўлап,
 Ҳақым жок анамды бирақ алдаўға.
 Завод шарбағында таныс тесиктиң
 Аўзында қалды ол изимнен қарап.
 Мыяўлаған даўысың көп еситтим.
 Артыма қараўға қорықтым бирақ...
 Муғаллимлер сөйлер, тәнепис шуўлар,
 Бир де сабақ қонар емес мийиме.
 „Мыяў-мыяў“ десер ҳәмме даўыслар,
 Отыра алмай кетип қалдым үйиме.
 Завод шарбағынан үңилип ишке,
 „Пишимлейшен“, шақыраман, жылайман.
 Аўкат та жемедим сөл күни кеште,
 Қайда түнеп жатыр ол деп аяйман.
 Түслеримде жуўыраман сырылдап, -
 Тап биреўдиң қуны бардай мойнымда.
 Бир оянсам, тарғыл пышық пырылдап,
 Күндегише жатыр екен койнымда...

3

Дойнақлар бурқытып шаңды,
 Өткен талай заманлары,
 Көп желпиген пешанамды,
 Усы жолдың самаллары.

Базда желлип әстен-әстен,
 Базда сәуір болып ескен,
 Базда уйытқып өршелескен
 Бул жоллардың самаллары.

Кең дүньяға ашып көзди,
 „Жүрген-дәрәя“ деген сөзди,
 Жүриўге үйреткен бизди
 Шымбай жолдың самаллары.

Кеўил гә заўқы-сапалы,
Базда қайғылы-қапалы,
Дәртли кеўлиме шыпалы
Усы жолдың самаллары.

Гүмбирлеген дуўтар сазы,
Қазы Мәўликтің баязы.
Аббаз шайырдың ҳаўазы
Усы жолдың самаллары.

Кегейлиден йошып өтсем,
Тәрийпин көп қосық етсем,
Бир дилбарға ашық еткен
Усы жолдың самаллары...

4

Жатыр ыз ба, карабарақлы кебирлер!
Әлхәббиз сизлердің шыдамыңызға!
Өзгерседе қулазыған небир жер,
Сиз еле тобарсып қанбайсыз дузға.
Ҳәмме жерде егис гүлленип кетти,
Сен қашан гүллейсең, Өтениң соры?
Небир кийме тазлар емленип кетти,
Сен еле баяғы ашыўға толы.
Асфальтлар былқылдар сеннен өткенде,
Заман өзгерседе өзгермейсең сен.
Саған „жер болма“ деп дуға кеткен бе,
Ийгиликли истен безгендейсең сен.
Гүпшеклеп арбаны, соңыра — машинды,
Ашшы батпағыңды сызғанбыз жаста.
Қашан еритесең ашыўдасынды,
Я-шәртнамаң бар ма ыссы қуяшта?
Я сен адамлардан аразлымысаң,
Жер қәдирий, суў қәдирий билмеген?
Осамаслық истен ғәрезлимисең,
Бойындағы ғәзийнени көрмеген...
Я сен айтасаң ба: „Саўмысаң өзин...“
„Ана-жер“ деп қосық жазған боласаң.
Не болып атқанын көрмей ме көзин?
Нақыл бар: „не ексен, соны орасаң“...
Атызында қыста ойнап сырғанақ,
„Айланба қашылап“ суўды урасаң.

Бир жыллық табысқа бәрін бурмалап,
Изей сууға қууанып қол жууасаң.
Дыйхан — жерге, жер — дыйханға жатласып,
Қоллар сууығалы жер хәм сууысқан.
Көлденең табыстан көздер атласып,
Жер-ғазийне гилти түскен ууыстан.
Ол гилт кимге табыларын билмедим,
Бул барыстан бәрі бизге қалажақ.
„Қарақалпақстаным“ деп жүргениң,
Көп узамай „Кебирстан“ болажақ...

5

Жүр, жолға шығайық! Мен енді болдым.
Мейли биз туұралы айтсын ким нени.
Шаңлы самаллары бул гөне жолдың,
Билемен, сергите алмайды мени.
Сөйтсе де бул жол деп кеулим тарынған.
Қайтар жол жоқ бизге усыдан басқа.
Министен қалғанда айдап салынған
Ат өз отлағынан кетпес алысқа.
Сондай мен де аясап өз сууатымды,
Хәр кешип өткенде бир жасар едим.
Асықпай сууғарып туып атымды,
Ауыл көринисине сырласар едим.
Ол енді изейкеш, тартпас аяғы,
Жерлер кебир ашқан, қуұраған бағлар.
„Гигант“ малхананың бетон шарбағы
Аузында гүйбеңлер бийтаныс жанлар.
„Харман!“ десем, үнсіз олыһып қарар,
Жолаушы не дәркар, малы турғанда.
Жумысқа қаладан қағнайды олар,
Ауыл халқын жақтырмайды булманда....
Өгейсимеспекен жатырқап жаттай,
Малхана артында өскен терегим.
От жеген жерине асыққан аттай,
Неге онша хәуес оған жүрегім?...

6

Жақсыям сен барсаң жанымда мениң,
Өмірлик жолдасым — илхам периси.
Бул жерде шайырлық таңымда мениң

Сениң калыс ықласыңа ерисип,
Туңғыш мұхаббатың сағын бердің сен.
Есле суу бойында сол қос теректі.
(Қайталап кеттим бе? Алпыс жас деген
Мемуар майданы болса керек-ти...)
Соннан берлі бул Кегейлі арнадан
Канша суулар ақты қамыс тербетип.
Не түрлі дәуірлер кешти арадан,
Бирге таттық поэзия шербетип,
Ақ қағазға қара кәлем сыздырып,
Ышқында сергиздан жүргиздің бизди.
Көркіңе көплердің көзін қыздырып,
Үлкен мәжилислерге киргиздің бизди...

7

Жолға шықты шигит тийеген машын,
Оған минген адам, айтсам ырасын,
Бахытқа бөленер еді ол ұакта,
Астың шигит емес, бир мелле пахта.
Меннендағы арық, бир жүдеу адам
Сол машында жолдас болды ол маған.
Косық айтар, жылар, өзінше күлер,
Базда әжел тәуір сауаллар берер.
„Студентпен дейсең, болады жигит...“
Мен де қайттым академия пінкеріп...“
Деп аұнар былқылдақ шигит үстинде,
„Қара қой“ қосытын ыңылдар хәм-де.
Сорар „ким шығарған бул қосықты?“ деп,
„Избасар Фазылов“ десем күлімлеп,
Изінше тасалап сүртер көз жасын
Хәм ыңылдар сол бир сүйген намасын.
„Кой, айтпа, ол өлген. Халық душпаны ол...“
Мен оны билемен бала гезден сол.
Ауылда қой бағып, көп жеген таяқ.
Кенес хукимети жетімди аяп,
Интернатка алып, тәрбиат еткен,
Шайыр болып, даңқы таралып кеткен,
Редактор болған еки газитке,
Сөйтіп көп жақсылық қылса ол ийтке,
Жат-жамайға қуырық болып кеткен ол.
Хукиметке көп қыянет еткен ол.
Қайдағы бир қарақалпақ елинде

Шайырдың бала-шагалары. 1971-жыл.

Дәуран сүрип жүрген сол бир күниңде
Ол нйт англичан жансызы болған,
Жасырын уйымда хызметлер қылған.
Бирақ Сталиннин „қырағы“ көзи
Япырмай, сонындай „шалғыр-аў“ өзи...
Кайсы аўылданман деп едиң, иним?
Түсер жерим келди минекей мениң...
Деп ол чемоданын алды-да әсте,
Калды жол бойында бүкшиһип кеште.
„Академик“ дедим иштен жек көрип,
„Кара қойды“ айтып кеттим ҳәм жүрип...

Сонлары Избасар аға ҳәрдайым
Айтар еди: „Есинде ме, Ибраһым?...“
„Есинде болғанда қандай яшулы,
Нелерди көрмеген бул Шымбай жолы!
Аўа, сол бир шигит тийеген машын...
Түйедей ис көрген түймедей басың.
Кашып келген едиң сонда Сибирден,
Бир ҳәмелдар достың жатырқап бирден,
Кайтадан услатып жибертти сені,
Және бес жыл создың бул „әнгимени“...
„Туўған жердиң топырағы“ деп аҳ урсан,
Нийетиң дурыс екен. Мине, жатырсаң...

апрель, 1988-жыл

СИЗСИЗ МЕНИҢ КҮНИМ ЖОҚ

Заманласлар, қатарласлар,
Сизсиз мениң күним жоқ,
Кеше бирге жүрген дослар,
Биразымыз бүгин жоқ,
Бир-биреўди ўай сағынып,
Излер едик бир тынбай.
Енди бәри Байсарының
Көшип кеткен журтындай.
Замаң бизди ержеткизип,
Алдымызға ат тартты.
Кимге қәлем тербеткизип,
Кимге ҳәмел атқартты.
Шыға шаптық шаңлы жолда,
Тобымызды бузбастан.

Ел мәшине хәм заманға
Садык болдық биз бастан.
Ат сабылтып сол жол менен
Еле кетип барамыз,
Бирақ кем-кем сийрексиген,
Қашықласқан арамыз,
Изги жағы неге бундай?
Зәңги тийсе зәңгиге,
Жат үйирдин айғырындай
Киснесемиз сәл неге?
Жоллар тар ма бул жағында,
Қатар шаўып барғандай?
Даңк, мәртебе таўларында
Төбе аз ба қонғандай?
Бәри де бар, дүнья да кең,
Қозғамайық, кел буны...
Бул бир иллет хәммеге тең,
„Бендешилик“ дер буны.
„Бул бәледен аўлақпан“ деп,
Айталмас ҳеш периште.
Ем түспеген бул бир иллет
Хәр кимде бар, хәр исте.
Қатарласар бул иллетти
Бир-биринен көреді.
Өзин ақлап, ол әлбетте,
Билгишсинин жүреді.
Мен де өзимди ақламайман,
Бар гүнамды азайтып.
Бирақ „кел“ деп датламайман,
Нәсиятлап ұаз айтып,
Жоқ болса жоқ.. Илаж қанша?
Адам жасаған сайын,
Өзинен басқаны онша
Жақтырмайды ҳәрдайым.
Суўысқан дос қайтып тағы
Келген менен жылыр ма?
Бендешилик бизден-дағы
Өткен шығар шынында.
Сөйтседағы, қатарласлар,
Сизсиз маған жасаў жоқ.
Өз үйирин безип таслап
Кететуғын асаў жоқ.
Бир бәхәрдин жыл қусындай,

Бирге тагып дуз несип,
Бир үйирдин жылқысындай
Гә тебисин, кисмесин,—
Сөйтип тарқатысып шерди.
Хәр ким кетер бир иске.
Туяк қатты тийген жерди
Сыйпап отырып әсте,—
Қағаз шыжбайдайман мен де,
Шыққай-дә жеп жод берсе:
Журт сүйсинип,
Сизлер жұмлеп
Оқығандай бир нәрсе..

АФАНАСИЙ ФЕТКЕ

Үлкен шәхәрдеги шайыр үйинде
Түрли куурак шөптен букетлер көрдим.
Камыс баслары тур чин гүзесинде,
Селт етпес айдары ак селеулердин.
Кай тоғайдан екен қайың пұтағы?
Ийиссиз сирень гүлдер, икибаволар.
Қоңсы кабинетте күндіз шам жағып,
Шайыр кумбыл болып қосықлар жазар.
Хаялы шөплердин артын шаңларын,
Сигарета шегер сүйсинип қарап.
Хәм де ери жазған көп қосықлардың
Катарын есапдар, ақшасын самап...

О сен тәбияттың ерке жыршысы!
Таңғы шық мөлдири, түнги жылдырым,
Қосығында сайрап тоғайлар қусы,
Жасыл жапырақтардың нәзік сылдыры.
Ал, бізде басқаша заўқы-сапалар,
„Магнитофон — бүлбүл“ үйлериимизде.
Жасыл тәбият қушағына апарар
Сиз сүйген соқпақлар жоқ енди бизге.
Сен илаҳий билген патша тәбият
Нарттай қызыл жүзи енди сарғайып,
Күтер инсанлардан мийрим-шәпәт.
Жапырағы дирилдеп қолларын жайып,
Солыұды билмеген синтетик гүлдер,
Өсиң турған шөптің орнын басар ма?

Өзин өзи алдастырып кеуиллөр,
Тас туткынлы комфорт ислер жасалма.
Хәзирдің өзінде көплер шәхәрде
Түсинде тоғайды сағынып жатар.
Қуўрақ букетлерге телмирип үйде,
Сени оқып гана өзин жубатар...

Москва, 10-январь, 1988-жыл

БОРАНЛЫ КЕШТЕ

Үстирттин шөли көк тайғақ,
Шыдатар емес боран дым.
Ықлады келип көп сайғақ,
Мал қорасын Оралдым.
Бассалды ийтлер шауылдап,
Қызық болды қалайда:
Кәпелимде ауылда
Кийиктин ети молайды.
Қақаман боран жулкынып,
Қағады кеште айнаны.
Хәр қазанда бул күни
Сайғақтың гөши қайнады.
От басында Орал мәс
Ет туұрар малдас қурынып.
Езиўден күлки жыйылмас,
Қатынына бурылып:
—Журт машынлы жүрипти
Сайғақ атып бораңда.
Қудайдың өзи кийикти
Әкелер айдяп Оралға...
Деп мардыяр мақтанып,
Қызара бөртиң қулперен.
Сексеўилдин шоқлары
Ысытып хәмме терлеген.
—Ийтлерге несип болар ма,
Ең ириси сол аннан...
—Тойсын да етке олар да,
Алған жоқ ғой қораңнан—
Деп хаял сорпа қуяды
Дуўрамалы самарға.
Балалар да тояды.
Уяқыға жатар олар да.

Ашыұлы боран далада
Айнаны сабар хұйилдеп.
Маңырай ма, жылай ма,
Түсинбедим тилин тек...

Москва, декабрь, 1987 жыл.

ТИЙМЕ, ОҒАНИ

Тийме, бала, жыланға,
Ийренлеп баратырған!
Жасау үшін буманда
Олдағы жаратылған.
Сениң аұылың болса,
Оның да ұатаны бул.
Ақсардың арасында
Хәз етип жатады бул.
Сен тек табаның менен
Жер басып, жүресең жол.
Пүткил денеси менен
Бул жерге берилген ол.
Окыу, я пайда қуып,
Кетерсең ер жеткенде.
Ал, ол усында туып,
Өледі усы жерде.
Жыланның түси суұық,
Адамның иши суұық.
Бауырына тартып жүріп-ақ,
Адамлар жаяр уұын.
„Жыланның тили зәхәр,
Шақса шатақ“ дейди сол.
Бул сөзде наданлық бар:
Шақпайды, тислейди өл.
Тислейди уұын жумсап,
Урсаң хәм азап берсен.
Мийрим-шәпәт кумсап,
Жалт-жалт қарауын көр сен,
Сезимиң серли болса,
Сен серлер едің, бәрин:
Қыз минез қылықтарын,
Қамшы өрим нағысларын...
Туұылып өскенине
Бул бир усқынсыз жерде,

Айыпты емес хәм де
Оған өкиибейди де.
Жерге жылан да керек,
Ем болар уўы ушын.
Адамлар серленкиреп
Аяк басыўы ушын.
Хәй, бала, тийме оған!
Сен не, уражақсаң ба?
Жасаў ҳуқықынан
Махрум қылажақсаң ба?
Тийме, бала, жыланға!

БАЙЫҰЛЫҒА

Телеантеннаға қорып иңирде,
Тамбасында бай-байлаған байыўлы!
Көптен жоқ едің ғой сен бул өңирде,
Қайдан келдің сен оңбаған байыўлы?

Түриң убыжықтай, үкили көзин.
Дым-да зыянатсыз куссаң-аў өзін,
Бирақ журт аўзында көп жаман сөзин,
Неден жаманатлы болдың, байыўлы?

Ырастан сен байдың улы болдың ба?
Ата-анаңнан жаслай қарғыс алдың ба?
Өгей шешен саған дөхмет салды ма?
Неден жаманатлы болдың, байыўлы?

Мәканың гөне там, уяң жарықта,
Бәледей көринер түриң халыққа.
Мениң демим шамаласып қалып па,
Сен не деп қышқырып тұрсаң, байыўлы?

Теңиз толқып тұрған ўақта иргеде,
Ел қандай мәс еди кеше Үргеде,
Жүрегим даўамас енди көрмеге,
Мәканилап алыпсаң өзін, байыўлы.

Арқадан жағымсыз самаллар есер,
Самал ескен сайын еңсеміз түсер,
Узамай бул аўыл көшеди десер,
Сол ма айтажарық, байғус байыўлы?

Нақыл бар: жер қатты, аспаны ұзақ,
Көшпеймиз бе деген үміт бар бірақ.
Тамбасынға шығып бақыр қаттырақ,
Бәлкім сениң дауысың жетер, байыұлы.

Апрель 1988-жыл.

ЕКИ ҚУҰАНЫШ

Мен атымды түсіп басқаға бердим,
Ер-турман, дорбасы, қамшысы менен.
Сен дәрхал қуұанып жууырып келдің,
Көзінде шадлы жас тамшысы менен.

Сен байғұс қуұандың, хәз етип күліп,
„Пыяда қалдырып жазалады-ау“ деп.
Мен байғұс қуұандым: жаяұлап жүріп,
Көп жақсы қосықлар жазамаң-ау деп...

Март 1988-жыл.

* * *

Өзи қызық адамлар,
Қызық көрер дүньяны.
Өзи бузық адамлар,
Бузық билер дүньяны.

Өзи қызықшыл адам,
Ойлап жүрер тек ғана:
Дүнья деген той-байрам,
Қызықтан турар деп ғана.

Бузық адам мудама
Сумлықты ойлар ақыл деп.
Дүньяның барлық адамы
Бузықлық ислеп атыр деп...

Март, 1988-жыл.

ДУ ФУ

„Басы артык я өзинче керексиз
Китапларды өз баҳасын төлөп биз
Аламыз я қандай китап қалесен,
Сол китапқа алмастырып аласан.“
Деп еситтим бир дүканды мен бүгин.
Дәрхал өзим жазған китәптийн бәрин
Апардым да алмастырдым бағана
ДУ ФУдың шаппаттай бир топламына...

жй, 1988-жыл.

БУРМАЛАҰШЫҒА

Базы бир жигитлер ойнап аңғарды,
„Қызай“ аңлыұ денен жатқан деседи.
Аузына келгенин сырттан сандалап,
Көзимше „қосығын—қатқан“ деседи.

Қосықты бурмалау үшін дәр қашан,
Ғасла кереги жоқ ақыл дәм хұждан.
Пыстырмада ат үркітип тасадан,
Мәңдениуге олар шаққан деседи.

Жыйыстырып мийрим, иссап, арды да,
Сәл сүринсең атлап өтер аалдыға
Сейфулғабит пенен Избасарды да
Усындайлар иске шатқан деседи...

Мирт, 1988-жыл

ЖОЛДА

—Қутлы болсын машина!
Иним, сеннен қайылман...
Ким боласаң сен бала?
—Яшулы, мен шайырман.

—Куда берген өнер де...
Бәрекалла камал тап.

* ДУ ФУ — VIII ғасырда өткен ұялы қытай шайыры.

Китабың бар ма?
—Бар, мине.
Үшиншиси бул кітап.

—Жаксы екен машын алганың...
Бир жері сәл ерси ғой:
„Китабым“ деп турғаның,
Бауырсақтай нәрсе ғой.

Дүканда, үйде турғанда,
Саулаты зейин ашпаса;
Китабың менен урғанда,
Ийт уаңқылдап қашпаса...

—Ҳай, „аксарал“, сен өзің
Тапқыр адам екенсең.
Оригинал ғой бул сөзің...
Расында да егер сен
Кітап пенен ийт урсаң,
Атағың елге жайылар.
Бул істе бірақ ал саған
Жәрдем бермес шайырлар.

Түсірме гәлтің қыяқымың,
Кенесім саған, былай қыл:
Ийт урмақ болсаң, И. Ҳ. ның
Романдары менен ур.

Адамдар оқымаса да,
Салмағы бар, аты бар.
Қайсындай ийт болса да,
Бир тийсе сеспей қатырар...

Февраль, 1987-жыл.

ӨТИП БАРАТЫР

Ағаның сөзіне кулақ сал, бала,
Бет алысың жаман кетіп баратыр.
Зейин пәслик қылмай бір серлеп қара,
Тусыңнан бір жанан өтіп баратыр.

Билмедим кийгени кандай тауардан,
Сын-сымбатын көрүп естен аударман,
Хэр баскан кәдеми бир дэртли эрман,
Сен өзүн бил. маған өтүп баратыр.

Гөззаллык дүньясы соншелди алат,
Сулууларда болар гайры-каражат,
Гүлли көйлегинен жалпып аромат,
Жуан махый табан өтүп баратыр.

Наданилар ашыклык ләззетне билмес,
Саз-сәүбетти сүймес, ойнайып күлмес,
Соньра „көчүп кет“ деп жалынсаң келм
Үй тусынан мийимек өтүп баратыр.

Илхамым яр болып келсе әуметим,
Бир тарийлдер едим кәдди-кәуметим,
Жаслык дәуран тең-тайы жок дәулетим,
Тез бакпасан. дәуран өтүп баратыр.

Сен болсан жаныўсыз гүлхамым сууып,
Уўызда тоймансаң енедеп тууып,
Әкең жете алмаған дүньяны кууып
Био аш-кәдди надан өтүп баратыр.

Иясанда сиз-бизлик хән де мериўбет,
Көзлериңде нур жок, сөзиңде ләззет,
Мухаббатың басқа журтқа күтүлөп,
Көкиректе эрман кетип баратыр.

Ашык нәзер менен серле, хәй, бала!
Жаслык бағы солмайды деп ойлама.
Бәдәр пасын келди, гүлдеп айнала.
Тау басынан думан өтүп баратыр.

Кеуил әндийшесин айттым мән мен,
Жаслык дәуран болмас өзл-өзненен.
Көзинди аш, жүүермек, жууыр изненен,
Тусыннан бир жанан өтүп баратыр!

Москва, октябрь, 1968-жыл.

И. Юсупов, К. Камалов ҳәм Ш. Айгматов Нөкис, 1977-жыл.

ЖЫНЫСЫМДЫ ЖЫРЛАЙМАН

Ах хаяллар, ўақ хаяллар* деў менен
Әлимсақтан берли шайырлар жырлар.
Джоконданың жай бар тәбәсуминен
Сырлы жумбак излер еле адамлар.
Хаял пазакатин, қәдди-қәўметин
Излеп мүсиңшилер тас шабар тынбай.
Еркеклер әўлады қалғандай жетим,
Дүнъя тек хаялдан жаратылғандай.
Қызғанбайман, қарсы емеспен буған,
Әлбетте хаялсыз ошақлар сөнер.
Сонда да сөз еркинлигин бер маған,
Данқлы жынысымды-жырмағым келер!

О ер киши, ер азамат хәменгер!
Хаўа ене ким ол Адам атасыз?
Бейиштен бир өзін қуўтанда егер...
(Әлбетте Адам да хәпс ким Хаўасыз).
Атлант—ким, қайт-ма? Дүнъяны қәне
Кимдер көтеріп тұр мықлы ийнияде?
Ким жер сүрер, күрер, урысар әкәне?
Атом бөлшеклерер кимнің зейиниде?
Мәңги мухаббаттың қосыын тыңла:
Ромео емес пе әўәлхә өлген?
Джүльетта сәл ерте өянғанында...
Қой. болды... Терекде жүсип кетермен.
О Давид! Тулғана мың жыядан бери
Хаяллар урланып, сүйсінсин қарар.
Саў болсын дүнъяның мәрт жигитлери,
Салланыңлар қәне, гөзәл хаяллар!
Ғошшақ жигитлерди туўар аналар,
Фархад болып сизге арна қазсын деп.
Адамзатқа ақыл берип даналар.
Хафиз ышқыңызда гәзәл жазсын деп.
Таў қопарып күшли қоллары менен,
Дүнъя имаратын қурады олар.
Ерлик хәм әдалат жоллары менен
Қамалларды жаўлап алады олар.
Олар сақыйлығы тутқанда демде—
Тар дүнъя кенейип, гүлистан болар.
Олар азаматлық атын мингенде,
Ел Ұарахат хәм де абадан болар.

Кисилиги тутса, шайкап дүньяны,
 Теке тирес куар паяпылларда;
 Есерленсе шөлге бурып дәрьяны,
 Тенизди түсирер кыйын ҳалларға...
 Олар ғапти шорт кеседи келтеден,
 Олар сүйе билер, ҳаяллар, сизди.
 Матриархат өткен менен ертеде,
 Ҳәзир де аяўсыз тонайсыз бизди:
 Нәзик зейниңиз ҳәммесин аңлар,
 Сизге қайта қурыў емес жаңалық.
 Мода салонлары, алтын дүканалар,
 Ҳаял кирсе, еркек шығар тоналып.
 „Шабазым“ лап жүрип, ҳәммесин бийлеп,
 Кеўилге не келсе ислей алдыңыз,
 Сигарета шегип, еркекше сөйлеп,
 Шалбар, малақайды тартып алдыңыз...
 Алың және не зат көзидиз қызған?
 Сизден аяғанты..., кайда қоямыз.
 Галстукти тағып қыйындыңыздан,
 Бир костюм менен-ақ тойға барамыз...
 Алың, ҳасла тарлық егпеймиз оған,
 Муҳаббатсыз өмир жаныўсыз сөнер.
 Сонда да сөз еркинлигин бер маған,
 Даңқлы жынысымды жырлағым келер!
 Ер жигитлер—бул дүньяның тиреги.
 Азаматлык иске ҳәмийше таяр.
 Адамшылық арға толы жүреги,
 Ана ҳүрметине бас ийер олар.
 Қандай жарасықлы, жигитим ерлеп,
 Қасарысса қас душпанды урғаны,
 Ҳаял-қыз алдында үнсіз дизерлеп,
 Муҳаббатын тауап егип турғаны.
 Зор мақтамыш бийлеп бойымды сонда,
 „Босқа бермегенбиз кабырғамызды“
 Деп алтын сазымды жаңлатып қолда,
 О даңқлы жынысым, жырлайман сизди!

Март, 1968-жыл.

БИЗГЕ

„Қызғынсыз қосықларын,
 Өтсиз гүлхан“ дер бизге.

Қызсын десен, дилбарым,
Аз-кем илхам бер бизге.

Йош бергенде нең кетер,
Бир күлип бақсаң жетер.
Капа кеулимди көтер,
Аз-кем илхам бер бизге.

Йош деген жаман нәрсе,
Көрмегенге таң нәрсе.
Оны самалға берсе,
Дауыл турар сәл гезде.

Илхамы болмасалар,
Бурқып ақпас дәрьялар,
Ағын суу хәм тубалар,
Ақтым-актым дер гезде.

Атлар кыйқыўға мүтәж,
Бүлбүл бостанға мүтәж,
Шайыр илхамға мүтәж,
Азырақ йош бер бизге.

Сулыў тәкаббыр болар,
Алдында журт жорғалар,
Хәўселеси нир болар,
Шырайы—бир көргизбе.

Биреўлерди жарлықап,
Бердиң ушарға қанат,
Бизден қай жери зыят?
Айтсам, әнтек дер бизге.

Сеннен алып итибар,
Шағласып жүрер олар.
Биз жолында итизар,
Аз-кем илхам бер бизге.

Қоллағанынның көби,—
Мәзи тилинде еби,
Урса самалдың леби,
Кеўип кетер бир гезде.

Шынар ығында өскен,
Гүлге қашан күн түскен?
Булты жамғырсыз көшкен
Таулар бийгәрез бизге.

Мәктәп сен сәрбинназды,
Қанша қосықлар жаздым.
Күйдим көтере наздан,
Мәккарлығың дермиз бе?

Йош деген жамаи-нәрсе,
Оны шайырға берсе:..
Қосық тыңлағың келсе,
Аз-кем илхам бер бизге.

27-февраль, 1988-жыл.

Бултлар ақ боз атын тауға тусаған,
Сууларында шербет бардай, пал бардай.
Күнлер өтер бір-бирине усаған
Ессентукидегі сәуи таллардай.

Қыялым тауларға ушар қауалай,
Жаслық дәуран жасыл дөңген бір дарақ,
Уағына турмас екен-ол бірақ,
Ессентукидегі сәуи таллардай.

Халық қыямет нақыл сөздер дөрелер:
Бір жигит тусыман, бетерме-бетер,
Салланысып жеті дүркін қыз өтер,
Ессентукидегі сәуи таллардай.

Бәрі өтіп болған еді тусымнан,
Хеш бір дүркімде жоқ едің ғой, жанан?
Жасарта жақсаң ба бизди қайтадан,
Ессентукидегі сәуи таллардай?

Тау басында бултлар қозғалаң тауып..
Қой, тыныш кеудіме салма ғалауыт,

Өмирим жайпарахат өтсін ырғалып,
Ессентукидегі сәрун талдардай..

Август, 1982-жыл.

ҮШ ОҚ

(Легенда)

Бажбанның баласы ойнар тоғайда,
Кеклик кус қышқырып жылайды сайда.
Излеп тауып алса кустың уясын,
Бир жылан ол жерде болыпты пайда.

Бала ушлап ылақтырды жыланды,
Палапанын көріп кеклик қууанды.
Сол уақта сес келди тоғай ишинен,
Сүйсіндирип құлақ салған адамды:

„Адам улы, қандай жақсы баласан!
Сыйлыққа сен енді үш оқ аласан.
„Аттым!“ десең, жықпайтуғын жауың жоқ,
Көзі қатты көзімзәмбет сен боласан.

Тири жанға айтпа бул сырды бирақ,
Дус келгенге атла оқты аялап.
Егер айтып қойсаң буны адамға,
„Аттым“ деген оғың атылмас онда“...

Бала үйбетине қашты хәулирип.
Бир күні тоғайда жигилдик терип,
Қоңсының қасымкер баласы менен,
Төбелесип қалды ол ойнап жүрип,

Сол тауназар бала буны сабады,
Дым қорлығы келди, өксіп жылады.
„Аттым!“ деди сынған тисін түкирип,
Қоңсы бала жар басынан құлады.

Бала үй бетине қашты хәулирип.
Ержетті, бир қызды унатты сүйіп.
Кесе тұрды бұған бирақ бир жигит.
„Аттым!“ деди. Ол хәм күл болды күйіп.

Катынға сыр айтпас еркек кемде-кем.
Шарап ишкен уақта мактанып дәкен,
Сырын айтып қойды. Қалған бір оғы
Атқан менен енді көшпейди екен.

Барған сайын болды душпаны мықты,
Бирисинен бири күшлирек шықты,
Енді өкиніп жүр жигит өгейсіп,
Тоғай пийри берген ессіз үш оқты...

Февраль, 1988-жыл.

ЖИГИТТИҢ ЖЕТПІС КӨКЛЕМИ

*Ийшанбай Қарақұловқа**

Атлардың ең алғашқы аяламында
Шапқансыз тасырақлап тай уағында.
Ийшеке, қуғанамыз көріп сизді,
Жигитіңа бестің ушинши майланында.

Көп сәлем қытай, қыпшақ жағыңыздан,
Әмиудің бойындағы бағыңыздан.
Қарақалпақ ауылдың шаңлағында
Ойнап қалған баладық шағыңыздан.

Бір оқыған тең куроы-курдасыңнан,
Жигитлік кеуліңіздің сырласыңнан,
„Сүйемен“ деп қызларға сыбырлаған,
Туңғыш мухаббатыңның жылғасыңнан...

Естен кетпес балалық пад татыған,
Ерессең де не бір данк мандатына,
Әлипбени үйретіп жибергенбіз,
Профессор болсын деп Алматыда.

*СССР Медициналық Илимдер академиясының хабаршы ағзасы, ҚазССР дәм ҚКАССР ға мийнети синген илим ғайраткери, бизин жердесимиз профессор Ийшанбай Қарақұловқа арналған бул хәзйи өлең—қосық хасында қазақша жазылды дәм Ийшанбай ағаның 70-жылдығына арналған кешде Алма-Атада теледиденнен оқылды. И. Ю.

Жаңа уяда түлеген, канатланған —
Қырансан таң ертеде қоятланған,
Ентелеп ел. хызметін атқарыўда,
Көп өттің азаматлық сынақлардан.

Алым бол десе, даңқлы алым болып,
Еңбегіңнің қаймағы қалың болып,
Солдат бол десе, белге қайыс буўдын,
Ерлик ис азаматлық арың болып.

Мийримли, кишилефил үлкең болдың,
Жасампаз жаны судыў. көркем болдың,
Хеш хызметти жатырқап көргениң жоқ,
Нарком бол деген жерде нарком болдың...

Хұрметли атак қоймай алып жүрсен,
Жер-жерден дос арттырып талып жүрсен,
Лектор бол десе, тынбай доқдия оқып,
ООН да медэксперт болып жүрсен.

Жүрегіңнен жыллы леп жеңил өсер,
Жаң сәулен жаптасқанда кеўил өсер,
„Бруцеллезден қутқарды Ийшекен“ деп,
Алғыс айтып сыйырлар мәңгиресер...

Жигиттиң сунқарысаң сөзи берик,
Нар ийдирер сөйлесен тези келип,
Донжуанлық етпейсен, судыўлардың,
Ширкин-ай, сүйкенбесе өзи келип...

Той басысаң, отырсаң төрге барып,
Жаслар жүрер өзиннен өрнек алып,
Надя жеңгей „сүт әкел“ деп ойтса,
Магазинге жуўырдың шөлмек алып.

Ақ кошқардың мүйизи айшық питкен.
Ұй артында тораңғыл ұйшик питкен,
Ийшекене бурылып қарайман деп.
Көп қызлардың мойыны кыйсык питкен.

Ишилер ынғырыўлап изине ерер,
Келинлер қалжыңынды тәўир көрер.
Еле де әрўзғынды шақырғанда,
Нөсерлеп жаўмаса да, күн гүркирер...

Шегарадан шығысын жазатайым,
Катты ойнасам әңгіу ет, ағатайым.
„Хәзилиң қонса атаң менен“ деген ғой,
Биздағы ауылыңда өз томатайын.

Сал-сери жоқ өзиннен озып кетер,
Сенсиз кеуилим торығып, тозып кетер,
Сиз дегенде шайырлық әруақларым
Жин шақырған порқандай қозып кетер...

Ийшеке, теңеуінди жаңа таудым,
Өзиннен айнымас дос, аға таудым.
Уллы халық, жақсы адамдар жасанаса,
„Ерунда“ бийиклиги Ала таудын!

Ғаррылық келсе, бойсымбай, көнбей тұрың,
Көриксіз жүрт елге күндейтуғын,
Ғаррылықтың мәденият перкийде де
Қызық көп дейди жаслар биймейтуғын...

Жигитлер көп жасында-ақ болған жасап,
Жасай бер, сыбағанды молдан асап.
Тек ден саулық тілеймен. Басқасының
Бәрін де аласыз ғой қолдан жасап...

Қутлықлап құрмет тонын кийгизейін,
Сүйгіз деген жериннен сүйгизейін,
Көп сулыұдың тамағын қытықлаған
Муртынды әкел, әкетай, —
муртымды бір тийгизейін...

22-декабрь' 1960-жыл. Алма-Ата.

ӘСКЕРБАЙҒА

Бетін быдым-быдым, жүрегің таза.
Минезің бар Алашайдай биймаза.
Үш-төрт мыңсадан келмесе қаза,
Әжеліңнен сен өлмейсің, Әскербай.

„Ешкі дәлһәр“ деп.

Шахаманнан шайбас буға табылып,
Услай алмай жүрдик хәміе жабылып.

Өгизлер түйектен шықты сабылып,
Сениң жаның тас екен дым, Әскербай.

Ысмамытың шаршап қалдан кеткенше,
Тусықпан не раушанлар өткенше,
Гүректей тислерің қаусап питкенше,
Жигитлик дауранды иштің Әскербай.

Әүпилдеп жууырдың жараған нардай,
Қобыздай қууыйды турпатың дардай.
Арақта әкеңнің қарызы бардай,
Кунжыйып изіне түстің Әскербай.

Сени қапқан ийтлер қутырып өлді,
Сона шақса, мәс боп тұтылып өлді.
Еске алар гәптің утыры келді,
Талантты суу қоспай иштің Әскербай.

Есиктің ауымыда аңқырар ешек,
Қақаман сууықта ким келді десек...
Отсыз өжіреде подшивқа төсеп,
Уйықлап жатқаныңды көрдім, Әскербай.

Тоғыртқасы тозды жап хәм салманың,
Өңешиң өзгеше, тас екен жаның.
Сол жүристен өлмей аман қалғаның,
Жүримің бар екен еле, Әскербай.

Журт айтысар енді сени қойды деп,
Қарар оған қатты тәсир қылды деп.
Жойтылған көлемін тауып алды деп,
Ес барда етегің жапқан Әскербай.

Ишинде бар гүмбирлеген шайырлық,
Енділікте қалсаң ойнап айырлып,
Илхам периштесі бақпас қайырлып,
Нашарға нәзерің түспес, Әскербай...

февраль, 1988-жыл.

ПЕРИ МИНГЕН АТ

Сондай бир күш ҳукими ҳәктем...

А. Блок.

Сейисханаға азанда келип,
Сейис күнде ҳайран қалады.
Аты қара терге шомылып,
Одыранып зорға турады.
Ауырғанды балким жаныуар,
Деп суўлыққа байлады андыз.
Ертең де сол аўхал тәкирар...
Әжепленип сейис уйқысыз,
Таң асырып аңлыды кеште.
Түн жарпында қулып дәрўаза
Өз-өзиниң ашылды әсте,
Ат тыпырышып болды биймаза.
Хәм изийше аппақ денели,
Кара шашы бөксесин жаўған
Жаланапш қыз кирип келеди.
Салдыр-гүлдир ат аяғынан
Кисен түсти. (Көрдн хәммесин,
Еси кетти сейис сорлының)
Жалын сыйпап: қыз ык мәммесин
Омырағына басты торының.
Ат жууағып, бир тепсинди де,
Қыйпақлап қыз хәмирине көнди.
Жалын кармап бир секирди де,
Кустай ушып қыз атқа минди.
Пәрсиз оқтай қаңғып сәйтүлик.
Кетти жүйиткип кула далаға.
Түс көргендей сейис ҳәулирип,
Қала берди сейисханада....

Сол дегендей, ҳәр күни кеште
Ел уйқыға жатты-ау дегенде,
Келер илхам дериси әсте,
Кисенлеўди ат кусап мен де,
Тыпырышыйжан оны сағынып.
Ашық болып қозар дәртлерин.
Хәмирине үнсиз бағынып,
Көтеремен еркеликлерин.

Ғери минген аттай азаплай,
Ол жанымды кыйнар бәрхама.
Дәртлеримди төгип қағазға,
Таң атқанша қәлем тартаман.

март, 1988-жыл.

БЕРДАҚТЫҢ ДУҰТАРЫ

(Шайырдың дуұтарын шайлығы музейге тапсырғанда)

Хаслың сениң ағаштандур,
Сөйле дуұтар, сөйле дуұтар!
Хаўазың толы әрмандур,
Дәртин баян әйле дуұтар.

Уллы шайыр ийен болған,
Кулағыңа бүлбил қонған.
Уллы тойларды атқарған
Даңқың белли елге дуұтар.

Гөне заманның гүўасы,
Шархананда саз ағласы,
Бердақ бабаның муңласы,
Дәртин баян әйле, дуұтар.

Гүмбирлеген сазға байсаң,
Дәртлеримди қозғағайсаң.
Гүңирениң неге жыдайсаң?
Тилиң болса сөйле дуұтар.

* * *

Дәръя көк теңизге куйған арадан
Қашықлаўда өсти бир түп қарамаң.
Айдос баба саясында түсленип,
Күңхожадан бийлер кеңес сораған.

Теңсиз урыс барар ұатан жеринде,
„Азатлық!“ ураны халықтың тилинде.
Масайрайды қылышынан қан тамып,
Хан ләшкері қарақалпақ единде.

Ериазар алакөз алыс қорғанда
Ханға карсы қайтпай сауаш құрғанда,
Сатқын ағайинлер арқадан атып,
Жауға жығып берди, өлди әрманда.

Жаралы ийесі жалын қармаған,
Бир ат сонда қарғып Қазақдәрьядан,
Пәрсиз оқтай қаңғып услатпай кетти,
Ала куйын шауып елден армаған.

Ел сүйген бағадыр, жас суңқар еди,
Ашықлық ышқында бийқарар еди.
Урыс питкен соң қосылыұды аңсаған
Айдан арыұ қалыңлығы бар еди,

Атын байлап, сүйенгені қарамаң,
Қан сорғалар қылыш тийген жарадан.
Бир дийдарын көріп өлсем ярымның,
Деген әрман бир кетпейди санадан.

Ашықлардың алып ушып жүрегі,
Талай күтп, талай бунда түнеди.
Бүгін ақшам ұсы терек астында
Ушырасыұға уәделескен күн еди.

Түн ишінде яр келгенин билди ол,
Ырза болып, мыбык тартып күлди ол.
Қуұдай сыңсып кушақлаған ябының
Қолында көз жумып жигит өлди соң.

Қыз айтыпты дейди: „Тәңирим, ал мени!
Ярым менен бир топыраққа сал мени!“
Қыз тилеги қабыл болған деседи,
Былай болған тилегінің келгени:

Шаң көтерип самал есипти дейди,
Сел-сел куйып бултар көшипти дейди.
Дауыл уйытқып, қарайманның үстине
Шатыр етип жасын түсіпти дейди...

Теберик дууғарды қолға аламан,
Қарайман да, түрлі ойға таламан.

Самал-шақырып гүүлеп турғандай болар,
Өзегин өрт шалып күйген қарамаң.

Болыпты ол гезде дуўтаршы уста;
Хәрдайым тың-тыңлап иркилген туста,
Хәр ағаш өзинше саз шерттип турар,
Оны көрсе ызыңлаған қамыс та.

Ызың-ызың ееслер келер даладан,
Самал ессе, куўрай сыңсып жылаған.
Бүртик жарған жәнеўиттин қабығы
Кесип алып, сырнай соқ дей-сораған...

Сол уста бул жерге келген деседи,
Күйген дарақ дәргин билген деседи.
Дуўтар ислеі сол қарамаң ағаштан,
Бердаққа апарып берген деседи.

Хәм ол айтқан дейди: „О дана шайыр!
Халыққа ығбал ізлеп боларсаң сайыл.
Арнап соқтым, ал сен усы дуўтарды,
Сөзиге, сазыңа заманлар қайыл...”

Устаны алғыслап, жанға теңгерип,
Шайыр қолға алды, дәске өңгерип,
Сөз ағласын, саз ағласын сүйсиянп
Халық тыңлады куўдай мойнын теңкерип,

Йошлы қосық! Бир күш бар-аў өзінде.
Жымбырлап енесен сана-сезимге.
Кеўиллерде бәхәр гүли ашылар,
Бақсылар хәўижге минген гезінде.

Тебериксен улы шайырдан қалған,
Бақсы қыз Хұрлиман сенде саз шалған.
Қаражанның қашқан аттай елеўреп,
Сени сөйлеткенин сүйип қалғанман,

„Яр, сен қал енди“ деп, хош хәўаз Есжан,
Жапақ бақсы гүрлеп дәрйдай тасқан.
Бүгин көрдем Генжебайдың қолында,
Жаңла, дуўтар, қәне жаңадан йошлан!

Саазды сүймегеннің үйи күймесін,
Ғәриптер сағынғай Сәдем сийнесін.
Өзегін өрт шалған қарамаң ағаш
Ашықтардың арманынан сөйлесін...

май, 1988-жыл.

ӘЖИНИЯЗ ШАЙЫРДЫҢ САМАЛҒА ШАҒЫНЫҰЫ

Кел, сен сәубетлес бол бизге, хәй самал!
Еглерге зорым жок, зарым бар менің.
Ушардан оқ жеген сүйлиндей мысал,
Сарқып ушар ғана халым бар менің.

Мийрибансаң, табизиме түсерсен,
Анамның ақ жаулығына усарсаң.
Пешанамнан сыйпап-сыйпап есерсен,
Бүгін сенлик руузыгерім бар менің.

Бәлент тауға барсам, басында қары,
Сел-буршақтан жаурап оның да халы.
Кәуесетли, бир-биринен тауғалы,
Сау басында саудағарым бар менің.

Кеуил алғау-далғау, жүреклер сазып.
Бүлбил күс уясы қалды қулазып.
Жүк артайын десем кәтеби жазық,
Көш артында жайдақ нарым бар менің.

Саз шертейін десем, сазым келиспес,
Айнаға қарасам, жүзім келиспес,
Адамларға айтсам сөзім келиспес,
Келисиксіз намаларым бар менің.

Дәулет қайтып, исиң шапса насырға,
Дослар өсек айтар ошақ басында.
Сондайда сен пәрүанасаң қасымда,
Дурыслығымды тән аларым бар менің.

Қайғы-ғам шадлықты аңлыұын қойжас,
Сум пәлек биз бенен ойынға тоймас,

Базы бир ислери ақылға сыймас,
Соншелли не ғұналарым бар мениң?

28-июль, 1968-жыл.

АМИРА АЗАПЛАРЫ.

Та встреча краткая, земная...

И. Буйин,

Кеште ойын көриўге де қорқаман,
Қапрон кирпичклер, сүрмели көзлер
Мени көрип, үнсиз биреўди излер,
Кимди излегени түсиникли маған...
Репетиция тәһәписинде.
Бул ойнақы көзлер бояўсыз ўақта
Мени көрип, күлмлеген пишинде,
Жуўырысар еди әллә қаяққа.
Олар дүркиресип қара қуўлардай,
Сулыў қәдем таслар жәйран жүристе,
Шығар арасынан суўырылып талдай,
Қара триколы дилбар периште.
Өнердин қадсысы болса да азап,
Жүзинде мойшақ тер тамшысы менен, —
Қатал маэстро оларды узак
Қуўады музыка қамшысы менен.
Аяқлар сырқырар, кебер еринлер,
Қәлпе түлеткендей жас туйғын қусын.
Қара триколы бул нәзәлимлер
Сахнада аққуўдай жүзиўн ўшын.
Аўлақ таныс сқамья бар бунда,
(Енди не нәрселер түспейди, еске!)
Тиз шөгип отырып оның алдында,
Қанағиң аяғын таңамаң әсте...
Ол шашларым менен ойнап отырар:
„Ақ шаш сизге сондай жарасар еди...“
„Усылай күттирсен, ол-дағы болар...“
Қызлар бизге урланып қарасар еди.
Тәһәпис курғыр да таўсылды эне.
Тағы зал аўзында жалғыз қалдым мен.
Қатал маэстро оларды және
Қуўады музыка қамшысы менен...

Суу бойына барыўға да қорқаман,
Гүзги кеш. Жап тынған. Жағалық аўлақ.
Үш түйир қып-қызыл жийде машаўлап,
Уша баста жанар.

„Булар ғарғадан
Қалай аман қалған?“ дедің суқланып.
Мен алдым тикенге тырналып барып,
Үш жулдыз үзгендей айдың қасынан.
Путақшаны алып келдим жаныңа,
Хәм қууандым сениң қууанғаныңа.
Гүмис жапырақларын, үплеп, абайлап
Алып жүрдің, үзип жемедиң бирақ.
„Неге екеў емес... үш жийде булар?“
„Бәлким ким билипти... үш балам болар...“
Деп шадлы ушқылар ойнап көзинде,
Көкирегиме қойдың сулыў басынды.
Умыттым дүньяны хәм де өзимди,
Қапалықты, жеккеликти, жасымды...

Мен таўларға шығыўға да қорқаман.
Ах, қанындай көркем Хунзақ жоллары!
Жол өрмелеп барар бултардан ары,
Шайырлар ауылы Цадаға таман.
Қойсуў гүрлеп ағып жол ернегинде,
Бир нәрселер айтар авар тилинде.
Жар таста желбиреп қызыл көйдегин,
Сен қууанып қарақалпақша сөйледің.
Хәм мениң ийниме асылып турып,
Қышқырдың еркелеп артқа бурылып:
„Айтшы Қайсын аға. не деп тұр дәрья?“
„Неге мен дәрьяман, ах ессіз дүнья!
Неге абрек — жигит емеспен“ деп тұр.
Бул суў да өзиниң дәртин сөйлеп тұр...
Қәне, отырың тез машинаңызға,
Расул күтип тұр көпир аўзында...“

Ақшам жалғыз қалыўға да қорқаман.
(Қалмасқа не илаж?...)

Гей күни кеште,
Гүнгирт ай сәулеси дирилдеп әсте,
Айнадан сығалап карағанында,
Уйқылы сулыұдай мениң жаңымда
Сен жатасаң үнсиз, ерниң қаязып,
Билезикли қолда саўсақлар жазық.
Суп-суўық пешанаң...
Жоқ, енди тамам!
Қәлем дирилдейди буинан армаған...
Хәр жүректің өз жарасы бар дейди.
Тыртық болып пйтсин. Питпесе жатсын.
Базда шырт уйқымынан оятсын мейли,
Сарғайып тиришилик таңдарым атсын...

* * *

Отырыспаға барыўға да қорқаман,
Ол жерде көп шадлық саздарын шалар.
Маған тост берерде тым-тырыс болар,
Мен сонда кеўилли болып жортаға,
Тырысаман журтка мәлел бермеске.
Хәм де қасымда бос орынға әсте
Урланып қарарман.
Бос қалған уя..
Ол да жоқ,
Сен де жоқ...
Ялғаншы дүнья!

Сентябрь, 1988-жыл.

ӨМИРЗАЯ ЖУЛДЫЗЫ

I

Өмиримнің кешинде, геўгим түскенде,
Таўлар қабағында жанар бир жұлдыз.
Кийиклер урланып қақ суў ишкенде,
Кәпелимде бирден сөнер сол жұлдыз.

Жоғалтқандай сырлы сақыйна жүзик,
Бир сулыў әрманлы көзлерин сүзип,
Хәр караған сайын баўырымды үзип.
Ақшам түслериме енер сол жұлдыз.

Аспан жийегинде жанғаны неси.
Жанып турып, демде сөнгени неси?
Азап-лап бизге пәнт бергени неси,
Жанымды отларға салған сол жұлдыз?

Айралық азабын кеудімде гизнеп,
Жаулап қарайман мен оны ізлеп,
Жасаудан да зыят бир ғайры ләззет
Алдап әкеткен бе? Қәне сол жұлдыз?

Анам айтар еди онын тарийпін,
Әрманлы нашардың муңлы тарийхын,
Көзден бир-бир ушқан яңлы бар уйқым,
Өмиримнің кешинде сөнген сол жұлдыз.

Мөлт-мөлт етип муңлы қарар да турар,
Биреуді ізлеген болар да турар.
Жел үрлеген шамдай сәнер де қалар,
Ел аузында ертеке болған сол жұлдыз.

2

Паналаған көл жағасын, тау шыңын,
Жалғыз үйі турар еді аңшының.
Мөлдир булақ көлге қуяр жылтыран,
Өрминдей түсіп қалған қамшының.

Жазғы түнде сол булақты жағалап,
Бауырында нәресте бар шақалақ,
Қыз жууырап албырақлап көл бетке,
Қуудай сыңсып жылап барар „апа“ лап.

Еситкендей апасы жоқ сорлының,
Қызың хәм де емизиули бир улын
Қалдырып, көз жумған әрманлы ана,
Билсе еді өгей шеше қорлығын!

Еситкендей әкеси жүр тауларда,
Қулан қууып, арқар атып ауларда.
Үйіне еки-үш күнде бир келер,
Қашан келсе үйде қатын шаулауда...

Кыз барар үкесин баўырына басып,
Қоркып, албырақлап, ақылдан сасып,
Қасында бар қаптан ийти аңшының, —
Тири жетимлердің садық жолдасы.

3

Бул истиң мәнісін айтсам мен деген,
Бийкар дерсең бул дүньяны кең деген.
Көргенлер жағасын устар, тоба деп,
Көрмегенлер ертең сөз деп сенбеген.

Ертең емес, ертеде журт көріпті:
Ана байғұс әрман менен өліпті,
Өгей шеше, сол анадан тұйылған
Нәрестенің жүрегіне жеріпті...

Бесиктің жанында жатқан қыз байғұс,
Шоршыл ояныпты көріп жаман түс,
Пейлин аңлап жауыз өгей шешенін,
Қашты өз үкесін алып асығыс.

Айды жоқлап еді, көрінді ай да,
Жұлдызлар да болды аспанда пайда.
Отырды қыз танның атыұын күтіп,
Көлдің жийегінде купыя жайда.

Бір ұақта гүілдеп бір дауыл есіп,
Қамыслар сыпсыңлап, гүілеп сөйлесіп,
Көл шетіне ығып келипті дейді,
Сонда тербетилиң бір алтын бесик.

Кыз байғұс куұанды қаулығып қарап,
Үкесін сүйді де жатқызды орап,
Етегін шербенип суға түскенде,
Бесик ығып кетті сәл аррағырақ.

Бесикті турсам деп хәрекет етті,
Абайламай терең ийримге жетті.
Қәпелімде гүрпилдеген ақ толқын,
Қызды көміп, бірден батты да кетті.

Жүрек-бауырын ништер тилгендей болды,
Түс көріп атырып өлгендей болды.
Бир топар қыз әтирапында сынқылдап,
Буны ермек етип күлгендей болды.

Суўперилер еди күлискен булар,
„Периде мийрим жоқ“ деген сөз де бар.
Шешиндирип муздай қоллары менен,
Бийгүна сулыұды әкетгі олар...

4

Ийт жағыста шыр-пыр болды қансылап,
Бир сумлық сезгендей жаныұар жылап,
Өзин суўға атты қыздың нәнен,
Қутқара алмады нйесин бирақ.

Тислеп алып шықты көйлегик ғана,
Тәғдирдің исине ким тұрар ара!
Жылап атқан нәрестени айлаып,
Көлге қарап улыды ийт бийшара.

Ким умытар бул азаплы кешені!
Ғарғанып киятқан өгей шешени,
Көрген ўақта әлде недең дескеніп,
Ийт жүрегі қалтырады деседи.

Дуньяда не жаман — жериклик жаман.
Жерик асын жесе, қалармыс аман.
Бирақ сол тас туўғыр өгей шешенің
Жаўыз нибетине шыдамас адам.

Адам түўе, ийтнің жаны түршикти,
Шалаұытлап ғарғаныпты, урысыпты.
Қыздың жоқ болғанын билип қуўанып,
Ислемекши ойындағы қырсықты.

Келди нәрестеге жуўырып алып,
Баланың жүрегін суўырып алып,
Жеп маўқын басыўға асықты сондай,
Отқа тапдап сәл-пәл қуўырып алып.

Пышақ шықты жылтырап жең ишинен,
Сол ұақта бас салды иіт келип бірден.
Қашты өгей шеше қаны сорғалай,
Алба-дулба болып шыққандай гөрден...

5

Соннан берли байғұс ақшынның қызы,
Тәңірім аяп, жұлдыз болыпты өзі.
Хәр иірде тау артынан сығалап,
Қарайды сол Өмірзая жұлдызы.

Есеп сулуу буулынып көз-жазына,
Сығалап қарайды көл жарасына,
Жауыз өгей шеше өткен ақшамы,
Келди ме деп үкесиннің қасына.

Жылдар өтпес, күнлер батпас санаса,
Бала ойнап отыр еңді қараса,
Қапталында иіт жатыр гүзетіп,
Торсық шеке ұл болыпты таманы.

„Изеп бастырмаймаң хеш бір жауызға,
Қатіржам бол, сулуу“ дегендей қызға,
Қаптан иіт бір улап қол иірде,
Қарап тау артында туған жұлдызға.

Шүкір етіп тәғдірине бағынған,
Жұлдыз ұйықлар түн пердесін жамылып.
Ертең және қарау үшін бір заман,
Жердегі сол жас өмірді сағынып...

август, 1988-жыл

Ж. Аймураев, И. Юсупов, Уйғын,
Т. Қайыпбергенов, Ташкент, 1979-жыл.

„ҮМИТ ЖАҒЫСЫ“ кітабынан

ТЫРНАЛАР

Әл қауада қанатларын талдырып,
Жат мәнзилге сапар шеккен тырналар.
Айралық дәртінде бизди қалдырып,
Шадлығыңды алып кеткен тырналар.

Қауазына кулақ салып қарасам,
Ақ қағаздай ғағырласып біресең.
Хош әллияр айтысқандай боласаң,
Келмеске жол тартқан гөзәл тырналар.

Жерге бір нәубетдур, елге бір нәубет,
Қайтып баратқандай қайтасы дәулет.
Аш толқындар урмас жағысқа гүрлеп,
Соналы көлдерден ушты тырналар.

Сизлер нәсил көрген атаулар аулақ,
Әдира қалғандай айдынды суулақ.
Диң аспанда муңлы „қурыұ-қурыұ“ лап,
Не деп баратырсыз, байғус тырналар?

Не ис тапса, инсан пейлинен табар,
Ол қаст етсе, теріс ағар дәрьялар.
„Бул жер бизге қарам“ дегендей олар,
Ақ урып қыйқылап барар тырналар.

Қусларды көлатсыз, теңизди суўсыз
Қалдырған нәмәртлер қалмас сораўсыз.
„Қарғысқа жолығып бәри қалыўсыз,
Тұхыққурт болмай“ дең барар тырналар.

Таңларым оялбас толкын сестинен,
Қайлардан аларман ондай күшти мен?
Дузлы шаңғыт көмген көллерүстинен,
Бұл жағысқа түспей барар тырналар.

Барар интизамлы, жипке дизилип,
Мен қарайман жүрек бағырым үзілип.
Сиздей мен де, ата журттан безигип,
Неге кеті алмайман, айтың тырналар?

Октябрь, 1989-жыл

ЖЫЛҚЫ ЖЫЛЫНА

(1990)

Астында Ақбоз эт — тулпар ураны
Тонлы ушқын шашып гүмис нәлинен,
Олсыз да бұл ғалаұйты дүньяны
Хәўлиртип, дүсирлеп кирил келдің сен.

Ғәлетий сес пенен киінеді атын,
Жалларына қырау қатып, муз турған.
Сууық еді жылқы минең айбатын,
Жүзине арасат ызғары урған.

Қайсы жұлдызлардың болдың тойында,
Қай мәзілден шықтың сәхәр уақтында?
Қандай ийбетлер бар сениң ойында?
Айт жасырмай жәриялылық даққыша.

Ошақ басы арша ағаштың жанында
Үмидиұар сени күттік бийқарар;
Аязлы арқаның қай орманында
Өскен екен бұл көк шырша жаныұар?

Мине жүрис тынды көше күйлерде,
Азап пенен тапқан шампаиды ашып,
Арша ағашты безем хәмме үйлерде,
Отырмыз бийтақат, кейпиміз қашып.

Жақсы билер хәзир хәр есін адам,
Бөлінсе бөрі жеп, дүзде қаларын.

Дүнья аман болса бәле-қададан,
Өз ошақ басының аман боларын.

Тарийх — ана таза заманға жерип,
Жаңаша жасаудың жолын көзлеген.
Көз ашылып, тилер гөяға кейип,
Қарадык дүньяға жаңа көз беиен.

Қарап көрсек қайырылып излерге,
Көп бийхууда жанға қысым қылыппыз,
Гүллеп қол шаппатлап қысыр сөзлерге,
Дәрьяны теңизден шөлге бурыппыз.

Енди жаңа жолға бурайық десек,
Гөнерген машина бурылмай атыр,
Бәрин тезден қайта курайық десек,
Бул сирескен дүнья қурылмай атыр.

Бир жақтан ояған ойлар қозғалып,
Жаңаша жасауды талап етпекте.
Ески интизамлар көпбей шамланып,
Минберлерди бүрип, күш көрсетпекте.

Бир жақтан ояған халықлар бел буып,
Жаңа гүреслердин минген атына.
Бир жақтан биреулер өтқа май қуып,
Жылынбақты миллетшиллик отына.

Жаңаша ислетип адамлар мийин,
Тубалаудың мувар күйи батқандай.
Бир жақтан, даулыққан дүньяның үйин
Жауыз рәкетирлер тонап атқандай...

Қабағы қатыңқы келген жаңа жыл,
Сен не менен белгилейсең орныңды?
Ақбоз атын гижинлеткен бала жыл,
Билсек деймиз сениң платформанды.

Жеңил көрдим Қарбабаның қапшығын,
(Ол не қылсын, жоқты жердең қаза ма!)
Бәлки бизди дағдарыстан ап шығып,
Бәлки тартарсаң ба аұыр жазаға.

Ушан кемелерди шайқаған дауыл
Теңизлерде тегинликте басылмас.
Биз баратқан жоллар қыйын хәм ауыр,
Боз думаны хә дегенде ашылмас.

Ақбоз атқа жайдақ минген жаңа жыл,
Беккем отыр, мәккем қармап жалынан.
Үлкен үмітлердің жылы бола бил,
Ақыл, инсап периштеси дарыған.

Январь, 1990-жыл

АЛЫС ӘҰЛАДЛАРҒА

Жазғы таңда жасыл жапырақ жамылып,
Бүлбил қуслар менен сайрағым келер.
Батар күннің шапағына шомылып,
Атар таңға сәлем жоллағым келер.

Даңқ хәуес етюден ниетим аулақ,
Қайсы шайыр алар кеулинди жаулап?
Алыс қашырымды хәй ғөзала әулад,
Сениң кимлигинди болжағым келер!

Кең дүньяның сағалайық елинде,
Шайыр болып атым шыққан менін де.
Қайсы қәуімдердің қандай тилинде
Сөйлер сөзинизди аңлағым келер.

Сизге дейін небір заманлар өтер,
Қанша әулад келип, қаншасы кетер.
Билмедім, хауазым қай жерге жетер,
Сонда да бір қосық арнағым келер.

Дәрьялар терис ағар, теңизлер кебер,
(Бундай иске бизлер оғада шебер),
Қырқ шилтер тегидип, жер кейін тебер,
Соннан бұрын оны қорғағым келер.

Оқып көрсеңизлер тарихнамадан,
Бизлер жәрияладық бір жаңа заман,
Нийетимиз дүзиу, пейлимиз жамаң,
Шынды жалған менен алдағың келер.

Сондай машақатлы жолымыз бизің,
Қауып-қатерлі оңлы-солымыз бизің.
Шетімізден билгір бәріміз бизің,
Қайсы бирімізді тыңлағың келер.

„Әуеле өзінди қайта қур, қәне!“
Деп тәп беріп турмыз бир-бирімізге,
Өзін қайта қурыу жағады кимге,
Өзінди емес, жұртты оңлағың келер...

Жықтық тәбияттың жасыл тууларын,
Зәхәрлеп питирдик ағын сууларын.
Заманның буындай түс алыуларын
Түрлі саққа жорып, бөлжағың келер.

Дүньяны жаңадан дүзейміз десіп,
Қызыл регирдек боп, қаралай өшіп,
Биреу жалғағанды, биреуіміз кесіп,
Тилди сөзге жанып қайрағың келер.

Тарийх ана азап шеккен жолдағы, —
Жаңаланыудың бул ашшы толғағы,
Сіз тууылар дәуірлерге алдағы,
Нәсил таярлар деп ойлағым келер.

Бийхабармыз сизің кимлигинізден,
Мириүбетинізден, сумлығыңыздан.
Жұлдызлар үңілсе тұңдигімізден,
„Ким екенін айт“ деп ымлағым келер.

Бир-биреуді жатырқамай еле сиз,
Интымақлы жасау жолын билесіз,
Бизің көп іслерге күліп жүресіз,
„Байғус бабамлар“ деп ойлағың келер.

Жасап инсап, хұждан, ар-уяғ пенен,
Сыйласасыз қызғын мұхаббат пенен,
Адам тил табысса тәбият пенен,
Нағыз инсан сол деп сыйлағың келер.

Тәбият—ол тиришиликтің ийесі,
Қорлағанға болар ғарғыс-кийесі.

Өлдүр адамзаттың Хауа енеси,
Кәйтип өз ананды корлағың келер?

Жасыл тоғайлардың саясы сизге,
Тенизде толқынлар намасы сизге,
Дарья сууларының тазасы сизге,
Бәрін-бәрін сизге арнағым келер.

Хәй, сиз алыс әулад—бийтаныс урпақ!
Дүньяға келесиз сиз қай ұақ, бир ұақ.
Узақ өтмишлерден сизди улығлап,
Сизге таң сәлемин жоллағым келер.

май, 1990-жыл,

КОРАБЛЛЕР ҚОЙЫМШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЕЛЕС

Кеше гүрлеп тұрған Үшсай портында,
Бүгін—корабллер қойымшылығы,
Көшип кеткен балықшылар журтында
Жатар жайрап кемелердің сынығы.

Еспе кумға ермек болып көмилген,
Ессіз пароходлар, катер, баржалар;
Палубалар кумнан зорға көринген,
Каютаға кирген самал зар жылар.

Я инсап! Не деген рәлетий ойын;
Бул мүликлерди соққан адамның қолы,
Тахтайын қопарып, темирин қыйып,
Металл сынығына алмақта оны.

Қудды динозавр қабырғасындай,
Кеме сүлдерине сүйендим узак.
Қорқынышды еди қәбир басындай,
Жүрегимди тырнар бийрәҳим азап.

Гөне жағыстағы қалған дачаның
Қарауыл ғаррысын тыңлап қарасаң,
Қим биліпти өтиригин я шынын,
Ертек еситкендей тәсийин қаласаң.

„Базда Үшсай беттең самал ескенде,
Қорқынышлы сеслер келеди“ дейди.
„Жиннің ойнағындай от жағып түнде,
Биреулер шуұласып жүреді“ дейди.

„Шырпылдаған қамшы сесті шыққанда,
Ыңырсып жылаған еркек дауысы
Кулағыма тал-тал келеди сонда,
Кимлердің күлкиси хәм гауырлысы.

Дауыл тыныуына дауыслар тынар.
Бизің ақыл жетпес не іслер бар-ды.
Мүмкін—бул теңиздің ийесі шығар?
Жазалап атырған гүнакарларды...”

Ески адам байғұс бадықшығарры,
Бул жорамалына не десең болар,
Жазаламақ бодса гүнакарларды,
Пәкизе жер басып жүріпті олар.

Ийесі болмайды үлкен қылмыстың,
Жууапқа тарта алмас оны қеш бир заң.
Бул нәпсіқау, пайдакүнем турмыстың
Өзі бул қылмысқа хәуескер болған.

„Тәбиаттан мийрим күтпе, тартың ал!“
Деп биз маңлайшаға жазып қойғанбыз.
„Тыңнан жер аш, ақ алтынды артық ал!“
Деп теңизди куртыўға да барғанбыз.

Ақ сүти қорланған ана-тәбиат,
Енди бизің жауыз құждаңымызды,
Қырда қалған сынық мачтаға байлап,
Қатаң жазалаўға киристи бизди.

„Жазаның үлкени еле артында,
Бул тек басламасы, бул—ойыншығы“
Деп турғандай болар Үшсай портында
Жатқан корабльдер қойымшылығы.

Сентябрь, 1989-жыл, Мойнақ.

МАРАТ НУРМУХАМЕДОВТЫ

ЕСКЕ ТУСИРИҰ

Жұлдыз ағып кетсе ақшамғы уақта,
Бирден сен түсерсең ядыма мениң.
Жасын түсти десе жасыл дараққа,
Дәрхал сен түсерсең ядыма мениң.

Измир шөллеринде ескен самаллар,
Түрки тилде жоллап қайғылы хабар.
Ийесин жоғалтқан бир ат жаныұар,
Тынбай сегбир тартар ядымда мениң.

Еки суңқар изли-изиней ҳауада,
Қанатлары сынып түсти қыяға.
Тәғдир қастын тиккендей бир уяға,
Не қыяллар келмес ядыма мениң.

Ұйлекерлик жолын тутқанды көрсем,
Алымсып тапсыған нағанды көрсем,
Жүйрик сағындырар шабанды көрсем,
Сондайда түсерсең ядыма мениң.

Дурыслықты бурмалап, пансып, назланып.
Ақбайталлығ етип жағымпазланып
Сөйлеп турғанларды көрсем, қыйналып,
Мудам сен түсерсең ядыма мениң.

Мурапдар билдигин ислеп сағада,
Теңиз таслап кеткен ески жағада
Хәзир керек болып тұрсаң оғада,
Дәрман айтардай-ақ дадыма мениң.

Биреулер аңбаса, биреулер аңлар,
Дүньяға көп келмес гөзвал иксанлар.
Әжел наймыт ол хәм жақсыны таңлар,
Дийдарың мәр басқан ядыма мениң.

Измир шөллеринде ескен самаллар,
Түрки тилде жоллап қайғылы хабар,

Ийесин жоғалтқан бир ат жаныўар,
Тынбай сегбир тартар ядымда менің...

1989-жыл, Москва.

МОНОКУЛЬТУРА ҲАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Журтқа жақпас тәрәпинди жақласам,
Баяғыдай „ақ алтын“ деп мақтасам,
Сен туўралы ҳәзир ғаремет сөз көп,
Не айтайын, сен белгили пахтасан.

Әлпешлеп сүйдирген жерлерің де көп,
Азаптап күйдирген жерлерің де көп.
Қар астынан қармалатып суўықта,
Мийлерди шайдырған жерлерің де көп.

Басшыларға байлық ҳәм даңқ әперип,
Дәуранды сүрдирген жерлерің де көп,
Атызда теңсәлтип ауыл-қаланы,
Халықты бүлдирген жерлерің де көп.

Бар жеринде табыс, пулың да болды,
Пулы бардың бәри қолыңда болды.
Ел еңбегин емген тәсилхор ушын,
„Қосып жазыў“ деген жолың да болды.

Енди бир басқаша заман болып тур,
Бирақ азаймағың гүман болып тур,
Теңизге суў бермей, еки дәрьяны—
Симирип турғаның жаман болып тур.

Ҳәзирги адамларға абайлап қара.
Өз қылмысын саған аўдарып ғана,
Өзин емес, сени сотқа бермекши,
Ал буған не дейсең, Пахтабай жора?

Ҳәзиргилер менен ойнама, бала,
Олар—көзи ашық, шетинен дана.
Айтысқанда бир-бирине алдырмас,
Пириңди танады арқаңа ғана.

Олар пайдасына пүтин оғада,
Сууды бөгеп турып ишер сағада,
Аяктағы уў ишсе де аямас,
„Дослық!“ деп қыйғырып қояр набада.

Сағадағы суў ишкенге жутынып,
Биз отырымыз акабаға тutyлып.
Ўәде берип бизди алдастырғанлар,
Еплеп кетип атыр аман қутылып...

Қайымшыя ат ҳазар бермес дойнакқа,
Сайлаўларда тилин қосар байракқа.
Сол ўәделер сөз емес, суў болғанда,
Арал қайтып келер еди-аў Мойнакқа.

Сөз сөйлемес ҳәрким өзин ақламай,
Ўәделер көп сыптырыңқы ноктадай.
Сениндағы тил-зибаның болғанда,
Бир айтар един-аў бәрий, Пахтабай!

Айтар един: „ҳәй, инсансыз инсанлар!
Неге жалған сөйлейсизлер қыйсаңлап?
Ақ пахтаға қара күйе жаққанша,
Пейилиңизди дүзеп алың сиз оңлап.“

Айтар един: „менде қандай бар жазық?
Сууды шөлге айдайсыз каналлар қазып.
Көзлериңиз ҳеш нәрсеге тоймайды,
Қәнәәттен қалған пейлиңиз азып.

Аз ексеңлер, қой дедим бе сизлерге?
Шукшыйып түстиңлер бизиң нәлерге.
Қыста ғорек терип жан себил бодып.
Оқыўшыны қыйнадыңлар гүзлерде.

Кийик жуўырғандай шөллер қалмады,
Палыз-тамарқаға жерлер қалмады.
Жер көрсең, бәрине пахта ектиңиз,
Малды арқанлаўға шөллер қалмады.

Мен билемен, еле сизлер тоймайсыз,
Үйренген әдетти бирден қоймайсыз.

„Аз егин, саз егин, мол ҳасыл алын“
Деп көз қысып бир-бирине ойнайсыз.

Қайта қурып, дүзеп бузғаныңызды,
Қойың, дүнья қуып қызғаныңызды.
„Монокультура“ деп мени сөккенше,
Сотлаң өзиңіздің хұжданыңызды“.

Дер еди-аў пахтаның бергенде тилиң,
Жуўған менен кетпес жабысқан желім.
„Күйгевиен күй шығып“ айтылған сөз ғой.
Сен аман болғайсан, пахтакеш елім!

8-ноябрь, 1989-жыл

АНЕМИЯ

Дәртлі қосығымды саған арнайман,
Дилгир мүтәжликте жасарым мениң.
Ақша жүзи залырандай сарғайған,
Көзи дөңгелеген нашарым мениң.

Көргенмен аўырыў алма арашын,
Мийўасы лиспей-ақ төгілген саўлап.
Сондай сен де бийўак ийилди басың,
Жамғырсыз ыссыда турғандай жаўрап.

Қыз ўағында кызыл алмадай едің.
Атаңның үйінде сүрген дәўраның
Жоқ емди. Турмыстан сен опық жедің,
Түрің жин сорғандай, жүзде жоқ қаның.

Тәніңнен ет қашқай, динке жоқ дизде,
Көз алдың булдырап, айлаңар басың.
Нұр жоқ сол танадай жайнаған көзде,
Жақ суўалып, жанға батқан наўқасың.

Гүзде уўлы шаңың жутып теримнің,
Жазғы ысыларда атызда жүрсең.
Билгеви бир „пахта“ сениң ериңнің,
Кемпир-ғаррының да шорысы—бир сен.

Уйқынды төрт бөліп бесік тербеттің,
Қонақ-қопсы, дәстүр жеди барынды.
Қысымынай ғарры деген сур беттің
Бір пұл шықпас, алса табысларынды.

Базда рнең емизйўге ақлығын
Алып келер еди атыз басына.
Шаңғыттан паналап ыраштың ығын,
Емизип отырдың оның қасында.

Енди және аўырласқан аяғың,
Жүзлеринде қан жоқ, азып қалыпсаң,
Бір жасар нәрестен қолында тағы,
Жол бойында дилгир болып тұрыпсаң...

* * *

Өртелгендей саратанның тандыры,
Шығғырады отлы қуяш жандырып.
Машиналар барар жолда шаңғытып,
Жол бойында күнге күйіп, шаң жутып,
Турыпты бір бала көтерген ҳаял.
Ғеш тоқтамас жигуилер, волгалар...

„Обалдағы-ай, баратуғын жерине
Ала кетейік“ дер ҳаял ерине.
„Жолда тұрғанларды терип... мени не,
Таксист дегениң-бе? Отыр жөниңе!...“
Қолы көтериўли қалады ҳаял.
Өтер зуўлад москвичлер, волгалар...

Байғус не ойлап тур келиншек ҳазир?
Бул не сергизданлық, ким еткен жәбир?
„Өзиң медпунктке апар баланы,
Пахта шөллеп атыр, зая болады“
Деп күн-түнің суўшы болған ерн ме?
Медпункттен табылмаған дәри ме?
„Мине қараз, усы бүгін қалаға
Апармасаң, қәуіп туўып тұр балаға“.
Деген сестра ма медпункттегі?
Жоқ, жоқ, олар емес ойының теги.

Жалғыз әрманы сол: жетип калаға,
Шыпа табыу қолындағы балаға.
Дизден диңке кеткен, зорға дем алар,
Өтер зуұдап, жигулилер, волгалар...

* * *

Дуньяны кең десер, қарасаң тыңлап,
Оннаң тар жоқ бир наұқасқа шатылсаң.
Балаң менен тар койкада қырылап,
Емлеухана дәлнзинде жатырсаң.

Бир врач—мийрибаи, биреуи—наймыт,
„Туұыұдан басқаны бұдар билмеген...
Өзин—анемия, балаң—гепатит“...
Дев түйрейди базда ашшы тил менен.

„Байыңа айт, тапсын мына дәрини.
Бизде жоқ.“ „Қаяқтаң табады оны?“
„Пулға не табылмас...“ деп ол, мәнили—
Күлиң, тили менен шағады оны...

Хәзир дымнан кәхәт мийрим-шәпәәт,
Қанды көбейтиүши дәриден бетер.
Өзинди қолға ал, жыйна күш-куұат,
Мүсәпирлик күнлер өтер-де кетер.

Дәртли қосығымды саған арнайман,
Таұсылғандай кеуил ашарым мениң.
Ақша жүзи запырандай сарғайған,
Көзи дөңгеленген нашарым мениң.

Сауаларсаң өзин, жазылар балаң,
Өзинди қолға ал, кеуил суұытпа.
Пейлимизди бузған қансызлық ылаң
Емленбейди еле жақын-жуұықта...

апрель, 1989-жыл

ӨМИР, САҒАН АШЫҚПАҢ

Мириүбетли заўқы-сапалы өмир,
Ай қасынан жұлдыз үзгиздің бизге.

Базда шадлы, базда капалы өмир,
Муқыйтыңнан маржан тергиздің бизге.

Исим оңлап, сен түсирдің сәгине,
Жел болып тиймедің базда бетіме.
Мың аўпарин сениң мириўбетіңе,
Дәўран жорғаларын сүргиздің бизге.

Сен қайда шап десен, мен солай шаптым,
Сазларыңнан курышы қанды кулақтың.
Шайырлық деген бир сырлы булақтың
Шербет суўларынан ишкіздің бизге.

Хәсед хәремине кирмеген бол деп,
Хәргиз қыйсық жолдан жүрмеген бол деп,
Қайда жүрсен мудар, ел менен бол деп,
Кулақларға бәрха куйғыздың бизге.

Балалық болмады ойывра тойған,
Залым урыс оң-аң нокатын қойған,
Бийнесип қалғандай шәўкетли тойдан,
Катал хәмиринди жүргиздің бизге.

Бир күни тоқ болсақ, үш күн аш болдық,
Бөз көйлек ишинде жалаңаш болдық,
Урыстан соң еси енген жас болдық,
Есейсин деп билим бергиздің бизге.

Мақтымкулы, Пушкин, Байрон қалды ма?
Түнлерде оқысақ көзлер талды ма?
Аппақ қағаз жайып мениң алдыма,
Косық катарларын тергиздің бизге.

Аббаз, Садық нәзерини илгенде,
Нәжим, Әмет, Жолмурзаға ергенде,
Ғафур Ғұлам, Сабит Мухан келгенде,
Жети журттан мийман киргиздің бизге.

Шыңғыс пенен Расулға ергизип,
Қайсын, Мустай менен бирге жүргизип,
Даналардың мәжилисине киргизип,
Уллы нәсиятлар бергиздің бизге.

Дос-яранлар менен сынасып болдым,
Шайырлық мүлкіне, минәсін болдым.
Саған өмирімше шын ашық болдым,
Журттан арыу сайлап сүйгіздің бизге.

Базда ойшыл етнің ойларға талған,
Базда ыр-дос болдың лебизи жалған,
Ойнадың жездендей алаңды алған,
Не әжеп хәдийлер көргіздің бизге.

Арғымақтан ябы озып кеткенше,
„Түйенің қуырығы жерге жеткенше“,
Барлық шайыр прозаға өткенше,
Соңғы демім—қосық дегіздің бизге.

Қайтып өтер болсаң, тап солай өмір,
Жанымдай сүйемен сени бәрибір.
Қайтадан жасайсаң деселер хәзір,
Алар едім толық негіздің бизге.

Апрель, 1989-жыл.

АЛАСАР ҚҰС ӘНГІМЕСІ

Гүз қандай әжайып мениң журтымда,
Қыялым кийіктей дүзлерге қатар.
Және ушырастық-ау ауыл сыртында,
Әссалам, сабырлы достым, аласар!

Ауыр қанатыңды желбегей салып,
Отырсаң бәседе ыраш басында?
Асықпай, әндамлы жамбаслап алып,
Сени бір тыңдайын жатып қасында.

Ойлауға үйреттін балалығымда,
Базда саған ойнап тас атқан едім.
Ойшаң отырысыңды бір қосығымда,
Данышпан Дантеге ұсатқан едім.

Сени көрсем, жаслық дауылы тынып,
Суыған қарт адам ядыма түсер.
Күншуықта үй алдында көз жұмып,
Отыратуғын атам ядыма түсер.

Көріп сени талай дөңнің басында,
Ишім писип, сенмен қашып та едим.
Сабырсыз болады-ау адам жасында,
Сен күлдің „хэй, шайыр, асықпа“ дедің.

„Асыққан қыз байға жарымас“ деген,
Кел, аттан түс, отыр, тыңда бұл сөзді!
Жеті ықлым жәхән мүлкін бийлеген
Сүлейман патша да тыңдаған бизді.

Бүркіт те емеспен жауыз пәнжели,
Кузғын да емеспен өлімтік жеген.
Маған дәркар емес жұрттың жәнжели,
„Тауығымды алды аласар“ деген.

Қуяш ояғанда хәр алтын таңда,
Дөң басында оған сәлем беремен.
Пәрлеріме шағылысып ол сонда,
Рахмет нурын жоллағанын көремен.

Күндіз күн жүриси аяидур маған,
Ақшам ай-жұлдызды, жер айланысын
Сабырлылық пенен күзетіп шудам,
Тың-тыңлайман ұллы өмір тынысын...”

Деген гәллерице мәни бере алмай,
Шала қалған қосығымды қайғырып,
Сабыр-тақат пенен кулак сала алмай,
Алып кашқан еді жаслық айғыры.

Өткенімді ойлап көрсем толғанып,
Есирип биймәни ойын-зауықтан,
Сонша жылдар жүрегімді қолға алып,
Шап дегенге алапаға шауыппан.

Көз жумып отырар мысалы мәнгүр,
Билсем, қус қасылы аласар екен.
Боклық тинтип жүрген екі гүләңгир
Бір көтенкурт тапса, таласар екен.

Талұсыз сәл қусап көп жүрдім ығып,
Енді Жәйхуи жуғас, дегіш ұрмаған.

Хәр ким өз аўылының сыртына шығып,
Самаллап атырған дәуір бул заман.

Шаршаған атымның шылбырын шешип,
Әне, отқа қойдым. Қашпас ол енди.
Саған сәўбетлесіў болсалар несип,
Бир тыңдайын, кус данасы, кел енди!

Билемен, көп қызық ойлар сенде бар,
Сенде бар сабырлы жуўас даналық.
Кус тилине түсинбесе шайырлар,
Туўған тәбияттан болар жудалық.

Көпги көрген куссан, қанық бәрине,
Заманлар жок сен сәўбетлес болмаған.
Иймек тумсығыңды сүйкеп пәриңе,
Гөне сөзлериңнен гүрриң бер мағай.

ноябрь, 1989-жыл.

МӘҢГИЛИК

(гөне сөз)

Бир топар жигитлер атланып тойға,
Иңирде жол алды қонсы аўылға.

Жол бойында қалды әулийешилиқ
Жеңил минез осамаслаў бир жигит—

Мархум жатқан достын тойға шақырды,
„Жүрсенә, жора!“ деп ойнап бақырды.

Бир ўақлары зәңги қағысып отан,
Бир атлы қосылды келип қапталдан...

Бирақ оны ҳешким елестирмеді,
Өлгенин де бәри умытқан еді.

Аўылдан тап жаңа шыққандай бирге,
Жетти ғаўқылдасып той болар жерге.

Той қызды, хәмме мәс. Тек те бир жигит,
Үнсіз бир нашарға көзлерин тигип,

Ықтыяры кеткендей-ақ өзинен,
Отырды ол қаны қашып жүзинен.

Шағал мәслик болды, жыраў айтылды,
Ауыр жатар ұақта үйге қайтылды.

Келген ұақта қойымшылық тусына,
Мархұм жигит былай деди достына:

„Тойға мират еттиң, рақмет жора,
Сағынып жүр едим, қаз еттім, бала.

Енди мирәтим бар менің де саған,
Бир ақшам бизге де боласаң мийман“.

Сөйтип жигитлерден бөлинип олар,
Бир әжайып отырыспаға бардылар.

Хасыл гилем төсеп тилла сарайға,
Гүллер қойған, дийўаллары шарайна.

Хәўижинде саз хәм сәўбет дегенлер,
Жилўа таслап ойнар арыў сәнемлер.

Бир дилбар наз бенен қәдемин басып
Ғайбана мийманға болғандай ашық,—

Иззет-ийбе менен қыйылып қарап,
Жигитке ишкизди бир кәса шарап.

Жигит бир шийрин түс көргендей болды,
Тирилей бейишке киргендей бодды.

Тек есинде таң алдында қайтқаны,
Достының „сау бол“ деп оған айтқаны..

Ауылына келсе, бәри өзгерген.
Жоқ баяғы дос, туўысқан, көз көрген.

Бул—қеш кимди, буны—қеш ким танымас,
Сөйлескенде түсинисип жарымас.

Ҳаялының атын аятып бақырды,
Балаларын бирим-бирим шақырды.

Еситкенлер аң-таң болып қарасар,
„Байғус ауырған ғой“ десип аясар.

Билди ме ол, қанша заманлар өткен?
Дүнья қайта-қайта өзгерип кеткен.

Мәзи таныс дәрья ағар қасынан,
Бултлар көшер еле таудың басынан.

Бул шексиз әлемди нур менен шулғап,
Тек құдиретли Қуяш шығар шашырап...

Ноябрь, 1989-жыл

АНА ЖҮРЕГИ

(Рәуият сөз)

Жигит айтты: „не десең де көнемен,
Бас алып кетемен, сүймесең егер.
Босағаңа бас қойып-ақ өлемен,
Маған хаял болып тиймесең егер“.

Мәккар сулыұ масайрады жол таслап,
Айтты: „онда бир шәртим бар—тилегім:
Анық мени сүйген болсаң ыраслап,
Әкелип бер өз анаңның жүрегін“...

Жарымес жигит үйіне тез барды да,
Бел байлады бежернүге тилекті:
Кемпиряның басына бир қойды да,
Геүдесинен жулып алды жүректі.

Жығылды сүрнигип ол босағаға,
Жүрек түсті ууысынан улының.
Жерде жатқан жүрек айтты: „Абайла,
Ауырмады ма хеш жерін, қулыным!“

Ноябрь, 1989-жыл

БОЗАТАҰДЫҢ БОЙЫНДАҒЫ ТОҒАЙЛАР

Е. Ембергенге.

Бозатаұдың жолындағы тоғайлар,
Көргенде көзімнің жауын алдыңыз.
Қалай бульдозерден аман қалдыңыз?
Бозатаұдың жолындағы тоғайлар.

Торанғыл кегейге басларын шатқан,
Қусынды мергенлер ұшардан атқан,
Дауыткөлге дейін созылып жатқан,
Кең қауалы, зейін ашқан тоғайлар.

Жасыл шатырдайсаң жазда саялы,
Дем алсам дер жолаушының қыялы.
Гүз паслында турдың зербарақ қийип,
Алтын менен шайқағандай дұнъяны.

Бәхәрде өткенде үстіннен сениң,
Қуслар жуғырласқан сестіңнен сениң,
Дұнъя сонша сулыұ көрінді маған,
Нәзер салсам жасыл көшкіңнен сениң.

Жанға тийди қапырық қауалы қала,
Машинаңды тоқтат, Емберген бала!
Қайда жүрсең қыялыңда ырғалар,
Бозатаұдың жолындағы тоғайлар.

1989-жыл.

ОРЫНЛЫ КЕЙІС

„Хә, қос айдап атырсаң ба, бала“ деп,
Дийқан баласына сауал берипті.
Ал баласы бір жылдан соң „ауа“ деп,
Оның сауалына жууап берипті.

Ғарры айтты: „жатырыңа тартқансаң.
Сонша неге көп сөйлейсең, интурған“.

ЭПИГРАММАЛАР

Жәриялылық қодай түсті биразға,
Мәкийен айланды ата қоразға.

Мезгилди-мәзгилсиз тынбай шақыраң,
Кәйтп шақырса да энди ҳақы бар.

* * *

Арал этирапында зор „урьс“ болды,
Сайлаўларда қатты жулқыныс болды.
Ат миний алған соң Аралды сатып,
Енеғарлар, бәри тым-тырыс болды...

* * *

Хәмел деген, карап турсаң, дым қызық.
Басқадан бир жери дым парк қылады:
Әўелинде мақтап атқа мингизип,
Аттан түсирерде ивфаркү қылады.

* * *

Кимде болмас бендешилик, алжасық,
Араласып жасар шын ҳәм жалғаның.
Еситпедим дүканшының алжасып,
Артық өлшеп, пулды кемис алғаның...

АННА АХМАТОВАНЫ ОҚЫҒАНДА

Нөгө түслериме тез-тез енесең
(А. Ахматова)

І

Және бүгин ақшам түсине эндиң,
Тағы барсақ керек Лицей бағына.
Гүлдей ажарланып кетипсең сен дым,
Жоқлығың есима түспес тағы да.

Хәр келгенде жүрер едик бул жерде
Сәйир етип жас Пушкин музасы менен.
„Усы жерде жасағанда егерде,
Мен де шайыр болар едим“ дедиң сен.

Естен шыққан еди руухый ашлығым,
Сениң дийдарыңа жутынған шағда.
Мениң үлкенлигим, сениң жаслығың
Билинбес еди бул тилсимли бағда.

Эрманлар анталап, от болып күйдим,
Көп ансаған едим ақ дийдарынды.
Үп-үлкен қол менен аймалап, сүйдим
Сениң кип-кишкене аяқларынды.

Айттың: „келемен“ деп, хатлар жазғансан,
„Назлы шардәре“ де қанша күттим мен.
„Шашларың ағарып, және азғансан“, —
Деп сыйпадың муздай қолларың менен.

Алтын сарайы тур патша қаялдың,
Кулпырған ақ қайың, жасыл емени.
Сен сонда қолымнан жетелеп алдың,
„Күн жауды, тез жүр“ деп қыстадың менен.

Хәм әйдиқ еменди бир айландың да,
Көзден ғайып болдың. Ұзақ ізледим.
Үксиз тас сүўретлер турар алдымда.
Анадан адасқан баладай едим,

Мен атыңды айтып бақырдым жылап,
Бағда тек те жамғыр жұким сүреді.
„Гүзеси сынған қыз“ көз жасын булап,
Ол да байғұс жылап отырар еди ...

2

Тәғдир дәрьясы дер, ағар маўиж урып,
Бирде өрлеп, бирде сал болып ықтым.
Қызық-қызық пенен жағалап жүріп,
Айралық жағысына тағы да шықтым...

Бул бир тарғыс атқан жағыс сонындай:
Бунда дарға да жоқ, көпир сирә жоқ.
Яр-досы көп, бай болсаң да қанындай,
Бул суўдан өтиўге қасла шара жоқ.

Ҳаўлиртер „ларс“ еткен деғиш даўысы,
Бийнесип аўшыдай турман жағада.
„Жақты көзде жолынды тап, жолаўшы“
Дегендей қышқырар жалғыз шағяда.

3

Және өзим менен өзим - қалдым мен,
Ойын тарқап, отырыспа пiткендей.
Тым-тырыс қолыма көлем алдым мен,
Үндемей жасаўға ҳүким еткендей.

Саз шертейин десей, шарханам үзiк,
Түсти бармағымнан екiйши жүзiк.
Ләби щийрин сөзлi, көзлерi сүзiк
Еки миймаң бизди таслап кеткендей.

„Өзим“ айтты: „ишим писти мен“ деди.
„Гүңелектей жанға тийди сен“ деди.
„Сеннен бөлек жасағаным жөн“ деди.
Мен айттым: „не қылдым саған өйткенде“

Меннен бөлек кетемен деп ойлама,
Менсиз—сен жоқ, сенсиз—мен жоқ дүнь
Биз бирге кетемиз, кетсек те қайда,
Қашалмаймыз бир-биреўге жеткермей.

Несип етсе, ертең ғаррыдық келер,
Гүңкилдеп сөйленип мийлеринди жер.
Көзлериннен бир-бир ушар бул күндер,
Талап исле, ўақытты бос өткермей...”

Оқтябрь 1989-жыл.

ТЫМЫРЫҚ

Шөптин басы сылт етпейди, тымырсып,
Ийтлер суўға гүмп береді ыңырсып.
Ат тепсинип, мая мәңирер шыбынлап,
Түтиыликтин ашыы ийиси қоярсып.

Сытырамас жүөериниң арасы,
Шымшықлар да шаршағандай шамасы.
Түңги хауа ҳәуириндей тандырдың,
Зериктирер шегирткениң намасы.

Күни менен шомылғаны есинде,
Суу көргендей сандырақлап түсинде,
Тыржалаңаш қара боталақ балалар
Уйықлап атыр пешахана ишинде.

Саратанның қызын самал әкетип,
Ашыұ-ызасына бизди тап етип...
Олсыздағы өртең шалған бул дүнья
Жанайын деп тур ма деймен лап етип...

Шымбай, Азат ауылы. 1989-жыл.

ЖАС АШЫҚҚА

В. З. ге

Бир жүз отызыншы сонетти әкелі
Шекспирдің әрұағына сырласып,
Цыган хаялындай саған пал ашып,
Айтайын кеўлинде не дәрт бар екен:

Бәрекалла! Назлы қадемлер басып,
Ярың бағ сейлине кележақ екей.
Зулпының жулары зейнинди ашып,
Еле узақ ләззет бережақ екей.

Жүз отызыншы сонет турсын дур шашып,
Узақ гүл мәусимин тилеймен сизге.
Мениң қалатымды кешир; жас ашық,
Еляўинши сонет мас келер бизге:

Шаршаған ат шаппас баўырын жазып.
Мен барар есиклер қалған қулазып.

17-сентябрь; 1989-жыл.

КЕҮИЛ АЙТЫУ

*(Рхыт жеңгей өлгенде Жолмұрза ағары
айтылған сөз).*

Еркек еки жерде жетім қалады:
Биринде—мийрибан анаң өлгенде.
Екинши жетимлик сонда болады,—
Өмирлик жолдасың—даял өлгенде.

Байтерек қартайса, нарт шығар ғаулап,
Өмир деген дәрья, тоқтаусыз ағар.
Сен шүкир ет, ағал Ғарры болмай-ақ,
Үш мәртебе жетім қалғанлар да бар...

Январь, 1989-жыл. Москва.

ХОШЛАСЫҰ СӨЗИ

(Тилеуберген ағаның естелигине)

Биреу егин егип, биреу мал айдап,
Бир ис пенен машкул болып кетеди.
Мақтымқулы айтқан кәрұан сарайға
Хәрким нәубетинде қонып кетеди.

Жүзден жүйрик шайыр едің сен сондай.
Кимлер бул дүньяда, өзің айтқандай:
Жалған мәртебесін көтере алмай,
Кеули менменликке толып кетеди.

Сунқардай ушардан сүйлин алдырып,
Хәр айтқан сөзине кулақ салдырып,
Шайыр қосықларын журтқа қалдырып,
Өзи, дем питкенде, өлип кетеди.

Замарға жараспас еңди жалғанлар,
Елге хийле менен хызмет қылғанлар.
Халықтың кеулине жол таба алғанлар,
Сиздей даңқлы шайыр болып кетеди.

4-апрель, 1990-жыл

ТАЛ БОЛЫПТЫ ТАЛЛАРЫ

Саялайман десең жапырағын жайып.
Сорсаң,—шақасында шийрин паллары.
Суу бойында нарт шыбықлар улғайып,
Тал болыпты Кегейлинің таллары.

Жаслық дәуран кеуіп құмары менен,
Қәр ким жарасықлы заманы менен.
Ырғалысып бәхәр самалы менен,
Тал болыпты Кегейлинің таллары,

Тал шыбық па десем, беллери талма,
Жүзи ууылжыған бағдағы алма.
Сулулық деген де сонша болар ма?
Тал болыпты Кегейлинің таллары,

Балдызлар байрамы қызық оғада,
Бирі усар гүлге, бири—Задаға.
Қадди бойларынан жаның садаға,
Тал болыпты Кегейлинің таллары.

Шағлаң, қызлар, жаслық дәуран барында,
Самал ойнап шашларының тарында,
Екеуіміз ушырасқан суу бойларында
Тал болыпты Кегейлинің таллары.

ТАҢ САМАЛЫНА

Сәхәр-сәхәр ескен танның самалы,
Мийрибанлық әйле қалыма менің.
Ашықтардың елшисісең озады,
Хабарымды жеткіз ярым менің.

Хүкімдар болсаң да ақылы дана,
Ашықлық дәртиңе табылмас шара.
Бизди ел ишінде қылмаң аўара,
Бир от араласты қаныма менің.

Яр дегенің менен бизге яр емес.
Яр сүймеклик лекин қасла ар емес.
Ышқы периштеси жарылқар емес,
Жәбір-жапасы көп жаныма менің.

Жүрегим жаралы, кеуилим қасте,
Оят уйқысынан, сал мени еске.
Алтын сырғасына асылып әсте,
Бир сыбырлап жибер ярыма мейін.

ЖАНАН КӨРИНБЕС

Мениң ығбалыма жаралған дилбар,
Бир өзиңнен басқа жанан көринбес.
Мийрибан деседи сени адамдар,
Мийрим шәпәәтиң маған көринбес.

Бизди қонып сөйше қижран дағына,
Бүгинги күн жеттиң шадлық шағына,
Жулдыз үймелесе ай қабағына,
Арада сол арыў Шолпан көринбес.

Ел ишинде сырым журттан жасырып,
Жалынарман аяғыңа бас урып,
Сен дегенде кеуилим күндей ашылып,
Таулардың басында думан көринбес.

Гөззал бардур гөззаллардан зыяда,
Жолыңда гезермен пайыў-пыяда.
Сулыўларға толған бул кең дүнъяда,
Бир өзиңнен басқа жанан көринбес.

АЛЕКСАНДР БЛОКТЫ ОҚЫҒАНДА

Атыңды атаўға қорқаман сениң.
А. Блок

1

Биз бенен ойынға тоймас Мухаббат,
Және егеў салып жаныма мениң,
Ышқы жәллатлары азаплап айдап,
Бизди аяғыңа жығажак сениң.

Дегбирден састырып ақыл-санамды,
Масайрап үстимнен күлежак тағы.
Тырнап жазылмаған жүрек жарамды,
Бир аяўсыз сынап көрежак тағы.

Ол билер шайырдың жүрегі—жаңы
Муҳаббат ҳамирине қуллық етерин.
Ышқының жолына пүткіл дүняны
Қара пулға алмастырып кетерин.

Мен ынтығып сол азаплы бахытқа,
Ықтыярлы қыйнауларға төзермен.
Тек те сени ойлап барлық ўақытта,
Жанымның ишинде сени сезермен.

Созсам қолым жетпес, күйіксең көзге,
Ортамызда терең суў ағып турар.
Сен арғы жүздесең, мен берги жүзде,
Үстимде булттай көшер әрманлар.

Мениң тәўекелшил жүрегім—жаным
Шылбырын үзген бир ырғымақ енди.
Айдаўында ышқы жәллатларының
Сол терең қурдымнан қартымақ енди.

Бәлким ырғый алмай қурбан боларман,
Мийримсиз муҳаббат сынақларыңа.
Яки исим оңлап, секирип аман,
Жығыларман сениң аяқларыңа ...

2.

Қолларымды артыма байлап,
Мәс ҳалымда қараңғы түнде,
Мийримн жоқ жуп қара жәллат
Айдап келер ат ҳүкиминде.

Айдап келер қараңғы түнде,
(Жәллатлардың күлгени неси?)
Көрсетилген суд ҳүкиминде
Қайта қараў мүмкин емеси.

Мийримсиз суд—гөззал Муҳаббат
Ҳүким оқып көзлерин сүзди.
Енди ҳеш қанындай адвокат
Арашалап алалмас бизди.

Таң жарысты. Сулыў этирап.
Мен келемен ат ҳүкиминде.
Аяғымды таслар жаралап,
Хәўлиреди жүрегим хәм де.

Мениң аппақ әрманларымдай,
Қос өркешли еки шың турар.
Сағынышлы ахыў-зарымдай,
Жан жүрегим оған ынтығар.

Аяў билмес жуп қара жәллат,
Сол қос төбе аралығында,
Суд ҳүкимин қатаң орынлап,
Хәзир мени асады дарға.

Мен тек сонда атыңды семиң
Самалларға жәрия етермен.
Хәм баўырында сол қос төбениң
Жаным менен өлип кетермен...

БИР КӘСА ШАЙ ҚОЛҒА АЛЫП...

Бир кәса шай қолға алып,
Мейил еттим нәзер салып.
Кәсада назлы шайқалып,
Келер бир қонақ, бир қонақ

Шайды ишпей шайқап көрдим,
Жүрислерин байқап көрдим,
Ким екен деп болжап көрдим,
Бизге киятқан бул қонақ.

Шыққан жери узақпекен,
Кегейли я Мойнақпекен?
Бир қудайы қонақпекен,
Болғай да бир кутлы қонақ.

Тик жүрсе шай шөбиреси,
Қонақ келер көбинесе.
Келер еди-аў бизди десе,
Буиша бүйтип шайқалмай-ак...

Тоқсан бесте шәмбе ақдур,
Ақ жүзине тоймақ жоқдур,
Кеуил кеуилге қонақдур,
Соны билер ме бул қонақ.

Жүзинен нур шашыұлары,
Нәзер таслап қашыұлары,
Серлеп аяқ басыұлары
Саған ұсайды бул қонақ,

Ақшам сырласып ай менен,
Күним өтер „пай-пай“ менен,
Ишип қоярман шай менен,
Тезден келмесең сен қонақ...

ҒАҒАЗЫҢ СЕНИҢ

Тамара Дошумоваға.

„Дембермеске“ деми жеткен қарындас,
Йошлансаң ямана кетесең енди.
Сұңқар қуслар жете алмаған тауларға,
Пәтлі пәрүаз бенен жетесен енди.

Қарақалпақтың болған жери „Дембермес“,
„Дембермеске“ хеш бир нама тең келмес.
Ғағазыңды бұлбил, қустан кем көрмес,
Жанды жүйсиз жерден сөтесең енди.

Ушырған қусыңның таппай турағын,
Дуғалап таслайсаң жұрттың кулағын.
Хәмме Ләйли-Мәжнүн болып ылағып,
Залдан шығып кетсе кетесең енди?

Сахнада сулыұлық хәм назың менен,
Талпынасаң талант пәрүазың-менен.
Қалай ғана усы ғағазың менен,
Бир нашар орнына кетесең енди?

ТОҚТАҒУЛДЫҢ ТОЙЫНДА

БИР АҚ ҚАЛПАҚ АСТЫНДА

*(Тоқтағұлдың 125 жылдық тойында
оқылған қосық)*

Жер сулыұы Таласта
Ат суұғарып таскынға,
Отырғандай Манас таў.
Бир ақ қалпақ астында.

Таў басында жұлдызлар,—
Айдан туўған: ул-қызлар.
Өсип-өнер қырғыздар
Бир ақ қалпақ астында.

Алатаўға усатып,
Аққа бояп төбесин,
Тигип берген уқшатып
Манастың чоң енеси.

Суўыққа да тоңбассаң,
Ыссыға да күймессең,
Жамғырда жаўрап қалмассаң,
Бул ақ қалпақ астында.

Қанша тарих дәуір бар,
Инабатлы өмир бар,
Кең-даладай кеуіл бар
Бул ақ қалпақ астында.

Еңбекте билек сыбанған,
Қонақ келсе қуғанған,
Азамат ел қуралған,
Бул ақ қалпақ астында.

Қомуздан сулыұ күй шығар,
Толыбайдай сыншы бар,
Тоқтағұлдай ыршы бар
Бул ақ қалпақ астында.

Астына ай-жұлдыздың
Даңқын жайған қырғыздың

Даналығы Шыңғысдын
Бул ақ қалпақ астында.

4-октябрь, 1989-жыл, Фрунзе.

ҚАШҚЫН

(хазил)

Сүйинбай Ералиевана

Ауырыўхана дийўалынан асырылып,
Жалаңаяқ кашып келер Сүйинбай.
Сестралар шуўлап улы-тасырлы,
Қуўып келер аппақ-аппақ қуындай.

„Жоқ, жатпайман, келдим толық келеге,
Жазылдым“ деп даўам етер кашыўды.
„Жоқ, жатасаң бир жети күн еле де!“
Деп қышқырар сестралар ашыўлы.

Әлбиңасы кеше қашқан үйіне,
Ҳаялларға кашыў деген буйымба-ай!
Ботинкасын салып алып нийинге,
Жалаң аяқ қашты бүгін Сүйинбай...

Неге қашқая? Мәніси сол болғаны:
Досты келген Тоқтағұлдың тойына..
Мен отырман от басында толғанып,
Усындайда нелер келмес ойыңа!

Бул заманда дослық—қысқа ўақытлы,
Бузар есап, бийпарўалық, минезиң,
Усылардай досты бар жан—бахытлы,
Ол бахытлы ким десеңдер,—мен өзім.

Ошақта от, сөйлесеміз асықпай,
Арасында аз-кем шарап көреміз.
Бирин-бири сағынысқан ашықтай,
Бир-биреўди аңсаймыз да жүреміз.

Саат қусап бирге соғар үш жүрек,
Елжиресер, сырқатларды умытып.

Бул ошақта узак жангай от гүрлеп,
Менидагы кайда жүрсем жылытып.

Хай, адамлар—кара жердин кайыгы!
Мен тилеймен сизге бир дос жасканбай:
Сен барганда ауырыудан айыгып,
Больницадан жалаңаяк кашкандай...

16-ноябрь, 1989-жыл

КЫРГЫЗ ҚОСЫҒЫ

I

Суўсамыр суўы тереңдеп,
Өте алмай турман елеңдеп.
Өткерип алсаң болмай ма,
Паяпыл салып ҳәмеллеп.

Суўсамыр басы Тарағай,
Күйдирдин дәртке жарамай.
Паяпыл ушын нийетлеп,
Қырқтырып жүрмен қарағай.

2

Порлы қыя Қапшығай,
Боранлап барып ашылғай.
Сен десем, сени сағындым,
Бозлаған үним басылмай.

Ала бел өткел асыуда,
Алатаудың басында
Айланар булт кете алмай,
Ашығына жете алмай.

3

Боз жорға екен мингениң,
Боз шекпен екен кийгениң.
Айда-жылда келесең,
Өтирик екен сүйгениң.

Уллы таўға шыккан бар,
Улар етин жеген бар.
„Шынаяк толы қымызды
Ким ишпейди?“ деген бар...

4

Қоктың басы қол жылға,
Қол жылғадан қол былға.
Қол былғасаң барайын,
Қостар етип алайын.

Етине кийген көйлегин
Ол не деген гезлеме?
Көрсетип койсаң болмай ма,
Көрейин деген жездеңе.

5

Субайда сулыў туўған жер,
Белине жипек буўған жер.
Қызығында ат минип,
Ақ маралды куўған жер
Узын булақ суўынан
Көк көйлегин көтерип,
Ақ балтырын жуўған жер...

6-октябрь, 1989-жыл. Капшығай жолында.

*Қосықлардағы қырғыз сөзлері: чоң енесі—мамасы,
улар—туғалақ қус, қожуз—қобыз (домбыра),
ыршы—қосықты. (И. Ю.)*

ЕРТЕДЕГИ ҚОЙЫН ДӘПТЕРДЕН

„СЕҰИЛ“ МЕНЕН „СЕК“ БАЯЗЫ

Бұл қосық 1965-жылғы тахтакөпірлі Ысмамыт аға Ысақовқа жиберілген еді. Ол заманда Нөкіс елге газдаспаған, ал отынның аулы есі сексеуіл болды. Барақ оны Томар бөгеттен ағалық мүшкіл ис. Қосықта „Палектен аррағырақ“ ... деген сөз бар. Атақлы сөз шебері Палауанияз аға ол гезде Тахтакөпірдегі Ленин атындағы совхоздың директоры еді...)

Дууай сәлем Ысекеңе,
Үш хәриптен „тек“ болады.
„Харма“ деген хәлге кууат,
Бул хәм иске сеп болады.

Халык уста ғой тымсал сөзге,
Бул ғәпимди көрмең өзге.
Бир жумбакты айтып сизге,
Шешиуин күтсек болады:

Болмаса астыңда пырак,
Көликсизге жолы жырак,
Пәлекетпен аррағырак
Бир қастерли шөп болады.

Ербегейден—сербегейден,
Хәргиз үйге кирмегейден,
Сорап алар бермегейден,
„Сеуил“ етсең „сек“ болады...

Кесип алсаң таяқ болмас,
Тис шуклауға қыяқ болмас.
Өзинде сын-сыяқ болмас,
Бирақ дым керек болады.

Ақшам жағып жұлдыз етсе,
Сөнбес түн хәм күндиз өтсе.
Әсиресе күн „дыз“ етсе,
Қарыйдары көп болады,

Гүл емес ол хош ийисли,
Ағаш емес ол жемишли.
Сонда да табыу тийисли,
Таппасаң „әнтеқ“ болады.

Қап-қара бир мешкей мәуиз,
Тамға сүйенген бир жауыз,
Үңдирейген үлкен ауыз,
Жыйсаң жылда жеп болады.

Ат тарталмас абырайы бар,
„Хәз еттиги“, „хай-хайы“ бар.

Ғамланбасаң „пай-пайы“ бар,
Адам бүрсеңлеп болады.

Болса сол шөбиң қысында,
Берекет бар турмысында.
Отырып пеш қуұмысында,
Айтқан гәпиң гәп болады.

Болмаса сол шөбиң бирақ,
Кемпир-шалларың тоңқылдап,
Келинлерің отты былғап,
„Бұл үй емес“ деп болады.

Тартса ол шөп мәргиясы,
Нешше мәнзия қырдан асып,
Көлиги бар алар тасып,
Көликсізге жоқ болады.

Сениң сайма сайлығыңа,
Табысыңа, айлығыңа,
Қарамас ол байлығыңа,
Ол өзінше бек болады.

Хәжетияның бәри питкен
Шәхри Нәкистің кәнтинен,
Бирақ сол шөптің дәртинен
Биразлар көшпек болады.

Сол шөпті мол жыйнамаған,
Қолың сол шөп тырнамаған.
Жазда оны ойламаған,
Қысында ермек болады.

Күнлер аяз тартқан сайың,
Қолы жууыспас Ибрайым.
„Сек“ тәрийпин туұарайың,
Тымсалда да шек болады...

БИЗ МУҒАЛЛИМ, САБЫР—ДОСЖАН ДИРЕКТОР...

Биз муғаллим, Сабыр—Досжан директор,
Директорға есап бермек керекдур
Аджа-атаның архивинде сарғайып,

Отырыў—бул шайыр ушын ҳәлекдур.
 Ақтарғаным Шоқан менен Диваев,
 Ҳәр қайсысы бир папкада бөлек тур.
 „Бола бер“ деп буйырсаңыз, маған не?
 Институт суточныйын төлеп тур.
 Бирақ меннен шығаржекен кандидат?
 Шайырлықтың жолы совсем бөлекдур.
 Қосық десе, дүбир сезген қаназат,
 Көкирегимде жарқ етер бир электр.
 Бар ишинде бүлбүл болып сайра деп,
 Кеуіл йошым сұңқар кустай түлеп тур.
 Поэзия дәрдияның ойға деп,
 Музам алтын сақаларын үлеп тур.
 Қасыңызда Гүлайшаңыз, Ладаңыз,
 Дастанамаң десен, аппақ билек тур.
 Ал узақта қалды бизиң Задамыз,
 Шайыр жаны сәуер ярын тилеп тур...

Алма-ата, 1963-жыл.

(Сабыр—Досжан директор—Сабыр Камалов—сол езде
 пединституттың директоры, ал Досжан Насыров—оның
 орынбасары, И. Ю.)

ДУҒАЙ СӘЛЕМ БОЛСЫН БИЗДЕН...

Дуғай сәлем болсын бизден,
 Петекең хәм Сабырбайға*
 Телеграммаңыз алты сөзден
 Салды бизди „япырмай“ ға.

Айтқаныңыз емес жөнсіз,
 Айлық жүрмес бюллетенсіз.

*Қосықта „Петекең“ деп отырғанымыз пединститут директоры-
 ның орынбасары Петр Игнатьевич Сенин пахыр жақсы адам еді.
 Сабыр Камалович хәм басқа да жігіттер оған бул қосықты оқып
 беріп, „ал енді атың елге жайылатуың бойлы“ деп ойнапты. Ол
 маған дәрхал телеграмма берген. „Амағда бодма, айлығың жүріп
 тұрыпты. Тез сауалғайсаң. Сениң Сениния“ деген телеграммасы мен-
 де еле сөкпаулы. КҚазлит-қарақалпақ тили хәм әдебиаты факуль-
 теті.

Мен — айлыксыз, айлық — менсіз,
Илая бир қанылғай дә.

Тәуір-ау мейкомның бары,
Ең болмаса төлер жары.
Қарақалпақтың шайырлары
Бюджетсіз ауырмай ма...

Жүрсек аман елге барып,
Күнелтерміз қалем алып,
Ибраһым жұмыссыз қалып,
ККзэлит жабылғай дә.

Айлыққа қараған күнім,
Күн емес ол, айтсам шынын,
Бир ВУЗ да бир жазыушының
Кем-кетпегі жабылмай ма...

1960-жыл, Киев

ЕКИ ЖАСҚА БИР НӘСИЯТ

Еки аққуу көлде жүрсе,
Сыңсып пәрин тарасады.
Бұл дүниеде хәмме нәрсе
Жұпты менен жарасады.

Турмыс — кеме, адам — дарға,
Айдай бил соқтырмай жәрға.
Үй — хожалық деген арба
Усындайдан курасады.

Ұлы қонса уясына,
Қызы қонса қыясына,
Ата менен анасына
Қатнасықлы жол ашады.

Жақсы перзент — ұллы дәулет,
Ата-анаға қылар құрмет.
Мийуасынан алсын ләззет,
Ел дәстүрі мурасалы.

Ұллы зийнет ұлдан болар,
Жигитлерге султан болар.

Тамашалы дәўран болар,
Тойы тойға уласады.

Жуп шархава дуўтарына,
Әдеп-икрам, ыкрарына,
Келин айдың дийдарына
Көкте жулдыз қамасады.

Тәўир жерге тамыр болып,
Мүддәхасы пйтсе толық,
Қудағайлар қыздай болып,
Сағынысып сорасады.

Халықтың ақыл сөзи зыят,
Айтылмаса ол хәм уят.
Еки жасқа бир нәсият
Айтсақ деймиз оңашалы:

Ел алдында сақлаң әдеп,
Алып умтылыспаң „хә“ деп.
Сөзден қалмаў жаман әдет,
Жұрт қызыққа қарасады.

Илгир зейин нәзик болың,
Ағар булак азық болың.
Қолы ашық—жазық болың,
Мийман менен маўасалы.

Заманыңыз көрки болың,
Жақсы минез-қулқы болың.
Аз кем олпы-солпы болың,
Сонда бәри оңасады,

Не болсаңыз көпке болың,
Дүнья куўман, бек те болың.
Иретинде төкпе болың,
Берекети уласады.

Жақсы сөзге кулак түрин,
Кеўилли хәм татыў жүриң.
Узақ жасап, дәўран сүриң,
Турмыс болсын тамашалы.

1973-жыл.

О ДЕНСАҰЛЫҚ, ДЕНСАҰЛЫҚ!

*(Емлеухананың пикир билдиру дәптерине
жазылған қосық.)*

Ұа денсаулық, денсаулық!
Сен бір жүрген қолжаулық.
Базарың түсіп кеткенде,
Бағаң пияз бір баулық.

Кәстелик басқа түскенде,
Кәдириңди билермен.
Мысқалыңа мың сомнан
Төле десе, төлермен.
Кәстелик бастан кеткен соң,
Үстиңнен және күлермен.
Майына минген көліктей,
От-жемсіз қыйнап минермен,
Азабынды берермен.

Ұа денсаулық, денсаулық!
Ұсайсаң ағар булаққа.
Сол булақтың басынан
Әкетер жыллар ұзаққа.
Май тамызып тұрмасаң,
Жана бермес шырақ та.
Саулығын жойтқан даналар
Көзі қызар жаулаңлап,
Дени сау жүрген дораққа.
Врачлардың кеңесін
Илмей кеттім кулаққа.
Айландырғаным сен болдың,
Бара қойсам қонаққа...

О денсаулық, өзінде
Қылық жоқ қудай сүйгендей:
Шаңғалақ шақтың тис пенен,
Тоң қопарған сүймендей.
Сен шеккен шылым дүтинен
Таңдырдың оты сөйгендей.
Сен жутқан никотинлерден
Бір үйір жылқы өлгендей...

Минип жүрген атын да
Күтим талап етеди.
Денсаулық-та қатындай,
Карамасаң, — кетеди...

М. ЖЕҢГЕЙГЕ

Жуйрик ат бәйгилерде байрақ алған,
Сандыұғаш талға қонып сайрап алған.
Қазанға қырқ мәртебе жаяу барып,
Ағам сени татардан сайлап алған.
Бұл дүнья хәммеден де калып атыр,
Қар ким өз сыбағасын алып атыр.
Бийкешинен жиберген қус тилиңе
Таласып жети жигит талып атыр...

ҚОСЫҚ

Маўжырар бағлар оранып,
Ақ гүлне алманың.
Бир сулыұ шықты доланып,
Бойына Әмірдәрияның.

Самалы жипек сулыұ түн
Төңкерди мақпал аспаның,
Және сол сырлы сулыұдың
Ышқында жана басладым.

Ол сулыұ қашты, мен қуўсам,
Аңлыдым ақшам шатырын.
Назыбай гүллер, көк жуўсаң,
Аңқытты таныс әтирин.

Шахмақ болып сондай да,
Шағылып кетким келеди.
Қақ суўы болып, сайларға —
Ағылып кетким келеди.

Ең болмаса сол қаққа.
Кийиклер келер урланып.
Бойында оның аулақта.
Қызғалдақ өсер ырғалып.

Жарк етсе түнде бир шахмақ,
Таныр ма екен дегеним:
Қан жылап турған қызғалдақ
Мұхаббатым екенім.

25-апрель, 1973-жыл. Тахтакөпір.

ДОС-ЯРАНЫҢ БОЛМАСА

Өмирде не ләззет бар, дос-яраның болмаса,
Жан деген менен жанбас, өз жананың болмаса.
Жылғалар жылжып түсер бәлент таудың басынан,
Олсыз мәужирип ақпас дәрьяларың болмаса.

Бир душпан көплик етер, досларың мың болса аз,
Сунқар қусқа жарасар жалғыз әйлемек пәрүаз.
Ғәрипке Сәнем болмас бийопалы сәрбиназ,
Қасыңда қәдір билер мийрибаның болмаса.

Қатидсар қарындассыз ел-жайыңда не сән бар,
Барыс-келіс қылмасаң, ағайыңда не сән бар.
Досларың илхам бермесе, Ибрайымда не сән бар,
Ел-халқың, дос-яраның — қәдірданың болмаса.

18-январь, 1990-ж.

РОМАНС

Қызыл көйлек қынап дененди,
Қәдди бойларыңа жарасып,
Кирип келдин, жаным, сен енди,
Мен отырған есикті ашып.

Көз бенен көз айтысып жумбақ,
Бираз ұақыт турдық карасып;
Пүткил дүнья сүйсиніп сол ұақ,
Дийдарыңа болғандай ашық.

Сүйсем дедім алып кушаққа,
Ләблеріңе ләбимді басып,
Көз қарасың суып бирақта,
Албырадым ақылдан сасып.

Отырдым мен еңкейіп пәске,
Айтар сөзімнен де адасып.
Туфлийінді сыйпадым әсте,
„Ах, қаныңдай тұр,—деп,—жарасып“...

САҒЫНЫШ

Мудам сени ойлай беріп,
Билгенимнен жаңыламан.
Айсыз түнде айдай көріп,
Дийдарыңды сағынаман.

Көріп сени түслерімде,
Оянғанда жабығаман.
Жалғыз қалып кешлерімде,
Өз дәртіме шағынаман.

Жұлдызлардан сорап сени,
Ескен желге жалынаман.
Жұртқа сениң кимлигіңді,
Айталмасам нағыламан?

Жалбарынып мен табынсам,
Мұхаббатқа табынаман.
Сен қол жетпес әрманымсан,
Сени бәрқа сағынаман.

Июль, 1998-жыл.

ҮШ ТИРСЕК

Алматыда „Үш бойдақ“,
Нәкисте бар үш тирсек.
„Айтысайық, кел“ дейді,
Жөнімізге түшкірсек.

Балтадан қайтпас бас тирсек,
Қайнап піскен тас тирсек,
Өр көкірек жас тирсек,—
Мениң достым үш тирсек.
Үш көк өжет атақты,
Сатып алар шатақты.
Тораңғылдай путақты,
Ағайынды үш тирсек.

Өзин жөплеп гүресип,
Тыққан сендей сиресип,
Текедейин тиресип,
Турып алар үш тирсек.

Тауыпсаң, аўа, наданды,
Ерегиске шыдамлы.
Шаршатып жеңер адамды,
Айтысқанда үш тирсек.

Саған жалған, маған шын:
Бас қосып олар жолықты.
Тирсеклердың союзын
Дүзип алмақ болыпты.

— Жолдаслар! — деди бас тирсек, —
Маңызлы истиң жайы бул.
Тирсеклердің тарийхта
Биринши қурылтайы бул.

Биз өзгеше адамбыз,
Тухымы сийрек таралған.
Художниктей, шайырдай
Айрықша жаралған.

Аўқамы бар ғой олардың,
Биз неге союз болмаймыз?
Программа, уставты
Бекитип неге алмаймыз?

Т и р с е к л е р д и н у с т а в ы

„Адамзат бина болғалы,
Бундай союз болған емес.
Шайырлар қәлем алғалы,
Бизди хатқа салған емес.

Сөйлесен тынбай тақылда,
Кулақ аспа ҳеш ақылға.
Мәзи өзінди мақулла,
Не айтсаң да жалған емес.

Журт бир исти макул десе,
Сен турып ал оған кесе.
Тирсек болалмаған киши,
Бул союзға кирген емес.

Мәселе шешкен ұағында,
Қосылып кетсең ағымға,
Союздан шығасаң онда,
Взносыда үлкен емес...

Мине устав — проект,
Ким қарсы хәм ким бийтәреп?
Енди баслық сайлау керек,
Бассыз шөлкем болған емес."

Тирсеклер атты айдауда,
Киристи баслық сайлауға,
Үшеуи де ишинең
„Баслықпан" деп ойлауда.

Болып кетти тапырлы,
Бәри билгиш, акыллы.
Үш жаққа қарап үш тирсек
Үш күнге дейин гәпурды.

Бир тирсек айтса, қалғаны
Барымға хәргиз бармады.
Аккуу, шортан, шаяндай,
Үш жаққа тартты арбаны.

Не жоқ дейсең халықта—әй!
Айтысыуға жалықпай,
Үшеуи жалғыз союзға,
Баслық болып алыпты-ай.

Тирсеклер усылай шешеди,
Тирсектен тирсек өседи.
Үш тирсек, сөйтип, союзға
Районлардан бул күнде
Ағза излеп жүр деседи. ...

март, 1972 жыл,

„ЖЕТИ АСЫРЫМ“ кітабынан

ҚОҢЫРАТ

Мәрүерт суұлы Алтын көлдің хауасы
Хәр бир дәртке дәрман екен, Қоңырат.
Қарақалпақта қалалардың ағасы,
Көріегенге әрман екен Қоңырат.

Келеди, келеди, поезд келеди,
Келген сайын қууанышқа бөледі.
Ески тарих ерте туған ел едің,
Қайтадан жаңарып күлдің, Қоңырат.

Теңізден ушқан ғаз көлінди жайлар,
Үстирт кийикдери шөлінди жайлар,
Қойында өндирис қазаны қайнар,
Жерің әруанадай ийер, Қоңырат.

Жиңишкениң бойында жаңа қонысың,
Нәуше ақ терегің бултты шөлысың.
Бозларын бузаулап, ортаң толысып,
Исің рауаж алып барар, Қоңырат.

Өтер, кәрұан-кәрұан поездлар өтер,
Өткен сайын сени гүллентип кетер.
Сонда сен жасарып буннан да бетер,
Хауазың әлемди тутар, Қоңырат.

1959-жыл.

ГРАДУСНИК ҲАҚҚЫНДА БАЛЛАДА

(болған ҳадиёс)

Таза пәлек арасынан,
Үзген секерпарасы бар,
Бир ғарры келипти бүгин
Аўыл докторханасына.

— Қаўынын не?

— Кимге экелдин?—

Десек үндемейди ол дым.
Турыпты тек күлимсиреп,
Ортасында коридордын.

Таңырқатып аўырыўларды,
Хәр есикке бир-бир барды.
Аңлыйды ҳам кирип-шыққан
Ақ халатлы арыўларды.

Бул жүристе оны көрсең,
„Мына ғарры мәс-пе?“ дерсең.
Бирақ ҳәзир ол туўралы
Бир әпсана еситерсең:

.... Ғарры байғус, сөйтип бирден,
Ҳеш бир ойламаған жерден
Қаўын коста мурттай ушып,
Аўырды да, қысылды дем.

Ийегине илинди жан.
Өткен жылы қайтыс болған,
Кемпири де түсине енип,
„Бейишке кел“ деди оған.

Қарақанлық пенен солай,
Таң да атты көз жумылмай.
Еплеп ешегине минип,
Кетти „духтуржайға“ карай.

— „Аўырмаған киcи аўырса,
Әжел оған бермес пурса“

Дейди ғой журт. Не илаж бар,
Егер дем таўсылып турса?

Сонда да мен айтсам шынын,
Қызығы бул ялғаншынын
Көп пе деймен... — деди ғарры,
Қаддин тиклеп, бузбай сынын.

Ақкуў кустай айдын көлде,
Медсестра оған келди.
— Ата, хабар бергениңде
Жиберер едик тез жәрдемди.

Емлеймиз, қайғырма қаслан,—
Деп қол суғып жағасынан,
Сүйрик саўсақлары менен
Градусник қойды оған...

Енди тамашасын қара:
Бир заманнан медсестра
Таба алмай сол ғаррыны,
Зер-зебил болды бийшара...

Мине бүгін ғарры тәндар,
Қолтығында қаўыны бар,
Келип тұр сол сестраға,
Дейди:— Қызым, бол бахтияр.

Силкип көріп алдың, қызым,
Қолтығыма салдың, қызым,
Сол кетистен үйге барып,
Терлеп уйықлап қалдым, қызым.

Сумлық екен мына дәрин,
Аўырыўдың қылды кәрин.
Баяғы Лукман тәўиптиң
Қызы емеспісең, жаным? —

Деп ғарры күтә абайлап,
Шаршысына қойған байлап
Градусникти шешіп алып,
Қайтып берди жузи жайнап.

Берди хәмде қаўынды да.
— Же, қызым, мазалы жүдә.
Рахмет духтурларға,
Дәртке даўа тапқан мудар.

1960-жыл.

ҚОҢЫР ҒАЗ

(„Муўса, намасына“)

Айдын көлде сайран салған қоңыр ғаз,
Сени көрсем қыс күнлерим болар жаз.
Сени көрсем қанат байлап қыялым,
Жас жүрегим өзін бийлеп тура алмас.

Қанатында келер бәхәр әйямы,
Бәхәрде бас қосса қуслардың жәми,
Қасқалдақ, бирказан, көлдің қутаны
Саған арыўлықта аўкам бола алмас.

Арқаның әдиўли теңизи Арал,
Аралдан ғаз кетсе, кеўлим бийқарар,
Қуслар жат мәнзилде мәнканлап қалар,
Адам туўған жерге тартпай тура алмас.

Ғаз келер, ғаз келер, қоңыр ғаз келер,
Ғазлар келген сайын бәхәр-жаз келер,
Жас адамның кеўли ышқыпаз келер,
Өмир гөззаллығын сүймей жүре алмас.

Кеўлимде муҳаббет, баста дәўраным,
Алтын жағыс Арал, шадлы мәнканым,
Сайран сал, қоңыр ғаз, сайранла, жаным,
Саған ҳеш бир сунқар пәнже салалмас.

1957-жыл.

РОМАНС

Есиңде ме, жасыңда,
Ұйымиздың қасыңда
Қос талшыбық көгерттік
Салманың жағасыңда?

Жыл артынан жыл өтти,
Билим кууып мен кеттим.
Тал шыбықтай тауланып,
Сен аўылда ержеттиң.

Жыл өткізіп арадан,
Аўылға мен бараман.
Қос терекке сүйенип,
Сени еске аламан.

Есиме түсер мениң
Суў бойына келгениң,
„Ай не ушын жалғыз?“ деп,
Сырлы саўал бергениң...

Аўа, жаным, ай жалғыз,
Сени алған қай жалғыз?
Сол балалық күнлерди
Сен де ядңа ал, қыз.

Хәрре ушар, пал қалар,
Қуслар кетер, тал қалар.
„Қара көзди қоңысың
Қайда?“ деп, тал ырғалар.

Қайдан билсин қара тал,
Бойында алыс дәрьяның
Қос терегин бир сулыў
Сағынып ҳәзир турғанын...

1960-жыл. Украина

РИЦА КӨЛИ

Көрмеген болсаң Рица көлин,
Бийкар Кавказды көрдим дегениң...
Онда алып барар айнадай тас жол,
Таўлар мунарланып турар оңлы-сол.
Кулар жар басынан сарқырамалар
Хәм муздай қурдымға сүңгип жоғалар.
Әне, „Ески черкес сокпағы“ менен
Туристлер баратыр ғаздай дизилген.
Тегис, қиыр-қыйсық жолдың бойлары

Салланған пицунда қарағайлары.
Бәлент жарқабақта түксийип ойшаң,
Бүркит уясындай қылтыяр храм.
Төменде кең алап, ал оннан яры
Ағаш шардәрели абхаз жайлары.
Бзыби дәрьясының шоқ қарылдысы,
Көк көл жанындағы көпирдің тусы
Бәрхә ийрим тартып кайнаұйтлаған.
Әсирлик ағашлар тамырын жуұып,
Таудың асғы менен суұ келер оған.
Мине, хәй жолаұшы, абайлап қара!
Ашылды алдыңнан гөззал Юпшара.
Жасыл путаларды, гүллерди тербеп,
Шабар бул қыспақта тасқын суұ гүрлеп,
Жүзиктиң көзиндей тар туннеллерден
Өтер мәрт шоферлар епшиллик пенен,
Хәм жылдам айланып, хәш гүдиксинбей,
Машина жүйткийди тау кийигиндей.
Қандай сулыұ едің, о абхаз жери!
Зерли касадағы шараптай көлиң.
Ержүрек шоферға айт та рахмет,
Отыр глиссерге, көлди сайран ет.

* * *

Көрмеген болсаң Рица көлин,
Бийкар Кавказды көрдің дегениң...
Онда тәбияттың мәңги байрамы,
Онда турпоходшыл жаслар сайраны.
Тәбият сулыұлығы жеткен камалға
Хәм ол мйрас болған жаңа адамға.
Енди кең ұатанның түпкирлеринен,
Сибирь, Латвия, өзбек жеринен,
Хәр күни келер бунда ұатанласларым,
Өз туұған жериндей аралар бәрін.
Айна көл бетинен өз жүзин көрип,
Қызлар мухаббетин еске алар күлип.
Сетемшил маралдың аңқау елиги
Шошаңлап ойнап жүр иси еригип.
„Шайтан таяғы“ дең аталған шыңнан
Иймек тумсық бүркит сұқланар оған.
Ақ баслы асқар-тау шыңын көргенде,
Ақиллы Гулия гарры бул жерде,

Желбегей жамылып тоғай-бурқасын,
Шегип ақ думаннан ол трубкасын
Ойлайсаң жанбаслап жатырмекен деп,
Арыұ Рицаның дәстанын сөйлеп:

* * *

Көк теңізге асыққан
Юпшараның жағасында,
Дәулердей ийін тирескен
Таулардың арасында,
Өсти Арица сулыұ,
Жүрди Арица сулыұ,
Мақтанышы Абхазияның,
Сүйди Арица қыз
Әрманлы Абхазиясын:
Күйді ышқы отында,
Гегоның ышқысында.
О, биракта жас батыр
Өлді қанлы сауашта.
Өлді ол тууған жеринің
Қалқаны етіп көксін.
Сөнди ол кешки жұлдыздай —
Әрманлы Хулпы-Яцадай.
Жигери күйген қайғыдан
Қайғылы Арица қыз
Изледі тынбай таулардан
Гегоның жас кәбирин.
Кәбирин сүйген ярдың
Шарқ урып изледі ол.
Изледі... Таппады бирақ,
Ярының кәбирин хеш,
Хәм терең сууға тик, жардан
Өзин сонда таслады қыз...
Жылады жасыл тау сонда,
Жылады кешки жұлдыз.
Жылады арыұды жоқлап
Ачарпан-абхаз сазы.
Қыз өзін таслап өлген
Дәрьяға кулады тау.
Хәм көмді кесе белден
Ашыұлы тасқын сууды.
Усылайша жасыл тау сонда

Рица көлин туўды.
Эне, сол күннен берли
Басында бәлент таўдың
Көл пайда болды көк түсли.
Оған адамлар келди.
Арица өлген күни
Қайғыдан көгерди күн.
Хәм оның көгис суўретин
Көл мәңги сақлап қалды.
Соннаң берли Риданың
Суўлары көк түс алды.
Ал оның тереңлиги
Қаншелли десең егер,
Әрманлы Арицаның
Гегоға болған ышқы
Қаншелли терең болса,
Көл сондай түпсиз терең*.

Абхазия, 1955-жыл

АЛМА—АТАҒА

Арканың Әўезовы, Муқаны ма...
Қазақша кітап түссе дүканыма,
Еледе баяғыша бас саламан...
Алма-Ата, аға журтым, әссалам ал!
Әссалам ал, қазақтың астанасы,
Келдим мен қуўанышым бастап асып...
Қарақалпақпан Әмиў бойын жайлаған,
Малы мыңлап, жылымлары майлаған;
Ақ пахтасы наўрыздың қарындай,
Тарым егиз домбыраниың тарындай,
Қара таўдан түлеп ушқан сунқарман,
Алма-Атаңды бир көриўге иңкарман.
Түбири бир туўысқансаң, қазағым,
Мухтар, Сәбит, Жолмурзадай өз ағам.
Шайырыман Нөкис деген қаланың,
Шоқан айтқан бұлбилимен даланың.
Иним деп мени еске ала қойсаң,
Ауылыма қонақ болып бара қойсаң,
Тың жердей кең пейилли ағам қазақ,
Инилик иззетим көп саған, қазақ!

1959-жыл. Алма-Ата

ПОЭЗИЯ ҲАМ КИНО ҲАҚҚЫНДА ЖОЛДАС
МАЯКОВСКИЙ МЕНЕН ГҮРРИҢ

Аз емес,
 бизде де көп жетискендик,
Айтарлык
 салтанатлы кун келгенде,
Бирак, тек
 гүлсиниуден
 болмас теңлик;
Сөйлейин
 көмшиликтен
 сизге мен де.
Бүлинбей
 майда жайлы
 гейбиреуше,
„Домалак арза“ жазып,
 сырттан сайып,
Сөйлесип
 тири менен тирилерше,
 Ашықтан ашық
 барин
 сөз қылайык.
Бизде бар
 маржан қосық,—
 өмир жыры,
Шаббазлы гүлабыдай
 тил үйирген.
Бизде бар
 арзан қосық,
 кеткен сыры,
Сыядан бұрын кеуип,
 аты сөнген.
Басқа истен
 поэзияның қай жери кем,
Пайдасы, дәжетлиги,
 бадасы ма?
Бирақ та гейбиреулер
 оны әбден
Былған жүр,
 шек келтирип сапасына.
Баяғы
 „гүл“, „бүлбилди“ уйқастырып,

Шатпақлап,
өзгертпей-ақ үш бастырып,
Ол да аздай
онға бөліп хәр қатарын,
„Маяковскийдің жолы“ деп
былғастырып,—
Алып жүр
он төрт сомнан гонорарын.
Сиз түрткен
жалғыз қатар қосыққа да
Алыұға турмас еді-ау
соның бәрін!
Сөзлерди тарт қулақтан,
тық апарып,
Орыны бар ма, жоқ па,—
емес дәркар.
Қалаұын тапсаң
қар да кетер жиып;
Редсовет хәм Союздың
қарары бар...
Не деген үндеу белги,
көп сызықша,
„Жасасын“
„алға“, „ура“,
„экскаватор“!
Сеспе-сес
шалыс уйқас түскен пұқта,
Критик
кемшилигин
айтып „батыл“,
Бақалар:
„идея зор, — деп, — бул қосықта
Көп жыллар
кәлем тартты
„харып-талмай“,
Жазғаны шығып турды
бири қалмай.
Оннан соң қабак түйип
салған жерден,
Қасына ескерткиштің
бара салып,
Астына
төрт гербишти қоя салып,

Бақырды
 „мен мында“ лап тенор менен.
 Турсам деп
 классикке жақынырақ,
 „Жас шайыр“ десе биреу,
 келди ары.
 „Бет-аўзын
 ғаўлап сақал басты, бірақ, —
 Тып-тыйпыл
 көсе болды косықлары**
 Китабы
 өтпей жатса, магазинде,
 Айыплап
 оқыўшыны сөкти күнде,
 Көзине
 қопалдығын айтсаң,
 олар —
 Тырнақ асты кир ізлеп,
 түсер ізге.
 Жол таўып,
 қәлем ушы
 саўда қылар...
 Жүриңиз,
 кеттик енди ККГИЗ ге!
 Қолымда
 сиаң анаў болған аңыз —
 Жүректи
 жарып шыққан поэмаңыз,
 Енгелеп,
 директорға бардым тикке.
 Ол айтты:
 — Хош, басамыз, қысынбаңыз.
 Бірақ, бир
 кирип шығың начальникке...
 Баспа сөз басқармасы
 болмай табы,
 Отырды
 бұйрық жазып авторларға.
 Бұйрықтан

„Бұл еки-қатар бир қазақ шайырынан пайдаланылды И. Ю.

Сыртта қалды
 өз кітабы,
 „Жүзикке
 қастай қонды“
 басқаларға.
 Насыбайға тиіні төсеп,
 мекиренип,
 — Планнан шығып қалды
 буын, — дейді. —
 Пееспективный планға
 өткізейік,
 Бюджети ККГИЗ диң
 көгеймейді!...
 (Бундайда
 өзгертесен тактиканы.
 Өйтпесен,
 жазғанларын
 шықпас хәргиз!)
 — Пулсыз-ақ берер едим бул
 аударманы?...
 — Болмайды!
 Баяй жейге байыңыз сие!
 — Былай ғой, отағасы...
 — Былайды қой.
 Айтқанға
 кулақ асыу қолайлы ғой.
 Тактикам босқа кетти,
 сөйтип, мениң.
 Обкомға кеттим, мине.
 Обком жолдас,
 Айырып ақ-қарасын
 мәселениң,
 Темирдей принципке
 тугты ырас...
 Эх, егер
 сиз айтқандай,
 қасқыр болсам,

Кемирер едим мен де...
 Сонда неге
 Жүрмейди
 Халық жүрген туўра жолдан?
 (Бундайлар
 бар ғой бираз мәкемеде).
 Ал бирақ
 Халықта бар жақсы мақал:
 „Айды ҳеш
 етек пенен жаўып болмас“,
 Бағында поэзияның
 қазир бәхәр,
 Жүр кеттик сайранлаўға,
 -шайыр жолдас!
 Мен сизге
 аралатайын жас үлкемди,
 Мектебин,
 колхоз, завод,
 қаласын да.
 Республиканың
 жаслары, жасы үлкени,
 Куўанар
 Сизди көрип өз арасында.

Апрель, 1955-жыл

ИРПЕНЬ*

—Ийтинди усла, ҳэй, қараўыл!
 Пай, өзи бир жер екен көркем.
 Не еди еле... Бул қай аўыл?
 —Ирпень, Ирпень!

—Аўа, Ирпень...Асығып келдим,
 Жазайын деп. Сәлем, еркем!
 Нөкистеги Ашшы келдің
 Бойынан келдим.
 Ирпень, Ирпень!

*Ирпень—Киевке жакыы жердеги өзек ҳам онын бойындағы станция. Онда украин жазыўшыларынын творчестволық үйи бар. И. Ю.

Ол кандай көл дейсен ғой, я?
Оо! Әжайып көл ғой көркем!...
Дем аласаң ба, шомыласаң ба,
Сууы да ем...
Ирпень, Ирпень!

Кояйық жырын Ашшы көлдің,
Өйткени, жаным, бул жерге мён
Дем алыў емес, ислеўге келдим.
Ирпень, Ирпень.

—Ал онда исле. Минекей жай,
Бир өзиңе бир жай берген.
Телевизор, нарзан ҳам чай..
Бәри тайын.
Ирпень, Ирпень.

Кум төбешик, қарағай, қайың,
Тәбияты не деген көркем!
Бұрынғы помещиктің жайы,
Тынық суўлы өзек—Ирпень.

Прозаиктің машинкасы
Шегірткедей шытырлар көркем.
Ал, көбинесе шайырдың иси
Суў бойында...
Ирпень, Ирпень.

Украина ақшамлары,
О, Қуинджи¹, кандай көркем.
Кеште костёр жанына барып,
Сөйлесейік...
Ирпень, Ирпень.

Романист қалың томын
Толғатып келер бул жерге бирден.
Поэзияның роддомы—
О, сүйікли
Ирпень, Ирпень.

¹ Куинджи А. И.—белгиді с үўретши. Украина ақшамы җағлы с үўреттиң авторы.

„Жазыұшылар хэзлик куўар“
Деген былшыл дым ескиргей.
Косық азап пенен туўар.
Гүўасы—өзин,
Ирпень, Ирпень.

Талай дослық, пәрўаналық
Басланады усы жерден.
Жазыұшылар—жапакеш халық,
Өтирик пе,
Ирпень, Ирпень?

О, Болдином¹, жыллы мүйеш,
Отыз күн болдым (тек те бир кем...)
Умытпайман мен сени ҳеш,
Ирпень, Ирпень.

Патриотың болғанлардың
Дизимине мени де тиркең.
Қышқырығы поездлардың...
Хош, аман бол,
Ирпень, Ирпень!

1960-ж.

* * *

Леонид Новиченкоға

Сен „достымды көп ўақ изледим“ дейсең,
Достың кара көзли бир сайғақ еди.
Ай қараңғы еди, түн ұзақ еди,
Сен „достымды көп ўақ изледим“ дейсең...

Дәрьядан суў ишип. тың-тыңлап сайғақ,
Саған жетиў ушын асыққан ўақта,—
Аш көзли аңшыдай даўыл масайрап,
Атты жылдырымын жасыл садақтан.

¹ Болдино — Пушкин Болдино ауылында бир гүз болып, онда көп шығарма дәрзтк ед. И. Ю.

Сайлар сел-сел ақты, жапырылды шөптер,
Жас емен шақасы шарт етип сынып,
Дауыл хұкимінде болып кара тер,
Сайғақ түн ишинде кетти шығынып.

Түн бойы қыйқыұлап изледің оны...
Енди отырып гейде дәрья бойына,
Сағынып еслейсең сол дослығыңды,
Айралық ақшамын алып ойыңа.

Ал достың еки қум ортасы менен
Еркин гезер хәзир. Далалар дөнер.
Баяғы шақасы сынған жас емен
Гейде шақырар оны, түсінне енер...

„ЙОШ“ КИТАБЫНАН

* * *

Заманынан кеш туўылған адамлар,
Мен аяйман сизлерди.
Хәр күни сиз оянғанда көресиз
Ерте турып басылған көп излерди.
„Қайда асығар бул излердиң ийеси?“
Деп атлы изинен жаяў барасыз.
Мисли жат мәжилиске кирген бир киси,
Тилге шала түсип, еснеп қоясыз.
Адамлардың ай, жұлдызға ушқаны
Сизге ертеқ яки бир түс көргендей.
Былтырғы газетаның бүгинги санын
Быйыл оқып „жаңалықты“ билгендей...

Заманынан ерте туўған адамлар,
Мен аяйман сизлерди.
Төменги классқа қайтадан түсип,
Парталасқандай боласыз бизлерге.
Сиз бир гезде оқып кеткен кітапты
Журт жаңалық билип оқып атқандай.
Озық елдер басып өткен этапты
Бир қалақ ел жаңа өтип атқандай.
Арман барып жеккеликтен зеригип,
Биз жеткенше сиз қайырылып турасыз.
„Тух, не деген асықпайтын адам“ деп,
Журтқа гийне қыласыз...

Ұактында дүньяға келген адамлар,
Қутлықлайман сизлерди!

Апрель, 1974-жыл

ЖАҢА ЖЫЛ ТИЛЕКЛЕРІ

Жаңа жылдың босағасын атларда,
Нелер түсіп, нелер түспес ядларға!
Былыр еситкенди, быйыл көз көрер.
Дүнья жақсылыққа қарай өзгерер.
Бір жыл—уллы қурылыс ел өмірінде,
Жаңа алтын тауы—жер өңірінде,
Адам өмірінде бір жыл дегеннн
Бурқытып жумсаған ғезийнен сеннн.
Жыл басында көп шартке қол қойғансан,
Хам үш жүз алпыс бес ғаўдар алғансан.
Соны „кирис“, „шығыс“ қылыўды санап,
Жыл соңында сеннен етеди талап,
Суммасын сен сол бийҳесап бюджеттин,
Күне қандай иске ғережет еттиң?
БАМ ның қурылысына үлес қостың ба?
КамАЗ қурып я космосқа уштың ба?
Көпир болып уллы тарнаўдың үсти,
Қостың ба я „Тахиятас—Нөкисти“?
Мол пахта базасын дүзип Елликте,
Газ аштың ба Үстирттеги щөлликте?
Я сүздин бе сары алтынның қырманын,
Бас саны көбейип, өстиме малың?
Я балық сүздин бе Арал теңизде,
Жүрдин бе я мағлыўматта ең изде?
Республика юбилейи алдында,
Нөкистен мәрмерлеп сарай салдың ба?
Я бир канал, я коллектор қаздың ба?
Илим қуўып яки қитап жаздың ба?
„Сапалы ис“ деген жарлық алдың ба?
Яки тәлли-пәлди жұмыс қылдың ба?
Бир жыллық сол қасыл капиталды сен
Жумсадың қайсындай „айланыс“ пенен?
„Счетына“ түскен сол сумма қайда,
Планнан тыс қанша түсирдин пайда?
Жалған акт жасап, сол көн дәўлеттиң
Қаншасын оң-солға ысырап еттиң?
„Дебет“, „Кредетин“ қайсындай қалда?
Есап-шот қыласаң хұждан алдында.
Хәр жыл жуўмағында Жәмийет ағаң
Соған қарап бақа береді саған..
Бул сөз—жекке-жарым адам ушын тек,

Жазыушылар арасында. (Солдан) Сүйинбай Ералиев (Кыргызстан), Асхад Мухтар, Лазиз Қаюмов, Ибраһым Юсупов, Еркин Уахидов. Москва 1980-жыл.

Халкым, бул сөзимди сен көрмө энтек.
Сен өмүрдүн кәдир-кунын билесен,
Хәр күниңе жыл мазмунун бересен.
Саған өз хызметин арнаған адам,
Даңк хәм абырайға бөлөнөр мудар,
Уллы азаматлык табысың менен,
Жылды жуўмақладың, тойла энди сен!
Жаңа жылды қарсы алайық қатырып,
Кетсин шампан тығындары атылып;
Гүллердей долансын Ұатан қызлары,
Жаңдасын бахыттын қосық-сазлары.
Жас бақадыр Жаңа жылды Қарбаба
Сахнаға жетелеп шығар алдында
Уллы семья—кең столды айналып,
Байрам кәсаларын қолларға алып,
Жаңа үмит пенен шәўкилдеп жүрек.
Тилейік ең жақсы, ең сулыў тилек:
Дүньяға тынышлық хәмде парасат,
Жоқ болсын ғаўғалы урыс—арасат!
Дослар жыламасын, душпан күлмесин,
Шөлде жуўсан емес, бағлар гүллесин.
„Байқоңыр—Ай“ турист жолы ашылып,
Жулдызлар космоста жатсын шашылып.

Бултлар биз айдаган жақларға көшсин.
Буўдай шөрек болып атызда өссин.
Бүлбил ашықларға уйқы бермесин.
Хәр үйде анәдар бесик тербесин,
Ағашлар мийўаға байып жығылсын,
Баллар шоколадқа тайып жығылсын,
Жаня жылды қарсы алайық қатырып,
Кетсин шампан тығындары атылып!

ЕЛЛИККЕ ЕЛ ҚОНАР ЗАМАНЫ КЕЛДИ

(Елликқала массивин ашыў салтанатында оқылаған қосық)

Айдынласың дослық, ығбал гүзары,
Заманы бирлердің қамалы келди.
Дәуран оң айланып, дүнья тазарып,
Елликке ел қонар маҳәли келди.

Елге бир нәўбетдур, жерге бир нәўбет,
Жердің тилин билген болар хәм сәўбет,
Ағар булақ абаданлық мол дәўлет,
Кемлик бәдар кетип, қамалы келди.

Кеўил кеўилден суў ишип турғандай,
Мийрибанлық сүти менен жуўғандай,
Барлық миллет бир анадан туўғандай,
Дослықтың дарағы мийўалы келди.

Төззаллық бабында бәхәрдің паслы,
Дийхан баба десер халқының қаслы,
Аты Өзбекстан алтын куяшды,
Таң шуғласы киби қамалы келди.

Дослық, туўысқанлық кәспи-ғәрезим,
Бир маңлайға питкен жуп қумар көзим,
Арқа бетте қарақалпақ, Хорезм,
Бир дуўтардан еки намалы келди.

Әмиў жағалаған етекли елим,
Бир гүлшанда өскем рәңбараң гүлим,
Қарақалпақтың мақтанышы Төрткүлим
Сени десем тилим сәналы келди.

Берунийдин даңкы әлемге кеткен,
Бабасы дүньяға илим үйреткен.
Дийханлары жер тилсимин сөйлеткен,
Ақ алтынның алғыр маманы келди.

Кимнің қолы жетсе кең қасыл жерге,
Қут дарыр бәрқама оныңдай елге.
Жаңадан жан кирип және бір шөлге,
Еллікке ел қонар заманы келди.

Еллик! Ұзақ дәуір жаттың боз болып,
Ыссыда табанға тийдің қоз болып,
Енди ел аузында жаңа сөз болып,
Атың хат басында намалы келди.

Ата-баба қоныс басқан жерлерге,
Дәрья аўнап, безип қашқан жерлерге,
Мың жыл бурын халқы посқан жерлерге,
Енди жаңа турмыс бәхәри келди.

Шайырлар даңқынды журтқа билдирсин,
Арқаң Аяз қала, кублаң Гүлдирсин,
Қутлы қоныста ел дәурандар сүрсин,
Жаңа дәуран заўқы-сапалы келди.

Тайнапыр техника урды жәўланды,
Асфальт жоллар қайыс киби таўланды,
Қус қанаты күйген шөллер суўланды,
Даңқлы СМУ лардың майданы келди.

Халық сүйген қахарман Нарбай Розым,
Қырық жигитке татып турсаң бир өзін.
Бүгин Мәскеў, Ташкент, Бухар, Хорезм,
Саған ашық деген хабары келди.

Патша боп Искендер Зулқарнай өткен,
Жаўлап алған жерин шөлистан еткен.
Бүгин сол шөллерди гүлистан еткен
Искендер ағаның дәураны келди.

Еллик—ески тарийх бина болған жер,
Ойы—егис, дөңи—қала болған жер,

Беруний бабамыз бала болған жер,
Қанша тарийхлардан гүўалы келди.

Кубласында дәрьясы бар, ели бар,
Батысы балықлы Ақша көли бар,
Арқасында шарўаға жай шөли бар,
Таўы Султанўайис ҳаўалы келди.

Елге дәўлет ҳасыл топырақ болып,
Пахтаның шанағы зербарақ болып,
Көсеў шанышсаң көгерердей бағ болып,
Шыбық сукқан жерден нәрўины келди.

Елликтең ертеңги көрки—қумарым,
Жаңа түскен жас келиндей жамалың,
Көрип турман „ақ алтын“ның миңарын,
Жоңышқасы жипектей гиялы келди.

Қиябанлап шапқан шел көрип турман,
Шел ишинде кызыл гүл көрип турман,
Елликте бир абад ел көрип турман,
Бағы сарҳаўызы саялы келди.

Жери дөңген қундыз көрип турыппан,
Ертең мың сан ул-қыз көрип турыппан,
Талай алтын жұлдыз көрип турыппан,
Өңири толы орден, медалы келди.

Аўыл көрип турман қаладан зият,
Әтирапы пахта, жасыл тәбият,
Алмасы шәйнектей, қаўыны—набат,
Жемиси кеўлиме мазалы келди.

Кеште қыз-жигитлер бағды аралап,
Жолда „волга“, „москвичлер“ сырғанап,
Туўуў үйлеринде баллар иңгалап,
Қыялыма шадлық базары келди.

Еллик—ертеңгиниң жаңа дәрбенти,
Тоғызыншы бес жыллықтың перзенти,
Жайнай бер елимниң жаңарған кәнти,
Жұлдызың сонындай жоқары келди!

ХАЛҚАБАДТАН ҚАНША АДАМ КЕЛМЕДИ...

Олар данклы жеңіс күнін көрмеді...
Уллы Москва хәм кирттай Халқабад,—
Бир елден жигирма миллион азамат
Жан берді, Ұтанын жаўға бермеді.
Айтыл берер едим хәзир атма ат,
Халқабадтан қанша адам келмеді.

Қайтқан-қайтпағаны хәммеси батыр,
Хәр бири Рустемдей дэстанға татыр,
Беларусь тоғайында,
Днепр бойында,
Қай жерде мәңгилік уйқыда жатыр?
Олар жығылса да алға өрледі.
Жанын берді.
Елин жаўға бермеді,
Кегейлиден қанша азамат кетіп,
Халқабадтан қанша жигит келмеді.
Кімге перзент, кімге сүйген яр ма екен,
Қурбан бермеген үй табылармекен?
Алыстағы урыстың азабын тартпай,
Баўыры пүтин қалған адам бармекен?
Қанлы урыстың аўыр зардабы өтіп,
Үй барма сынбаған ығбал шөлмеги?
Шымбайдаң қаншама жигитлер кетіп,
Халқабадтан қанша адам келмеді!

Уйықлаңлар! Сөнбейди жулдызларыңыз,
Ұтан жүрегінде, төсінде сақлар.
Сиз бахтын қорғаған әуладларыңыз
Дүнъя тұрғаншелли есінде сақлар.
Хожелиден қанша жигитлер кетіп,
Төрткүлге қаншама мәртлер келмеді.
Олардың рухын ел тауап етіп,
Олар мәңги уйқылар, бірақ өлмейді.

ГҮРГЕН ДЭРЬЯЛАРЫ ЖОЛ БЕРЕР СИЗГЕ

Николай Тихоновқа

Мәжилис столына омыраў артсаңыз,
Зал баладай кулақ түреді сізге.

„Жол бергин, Гүргені“ деп қосық айтсаңыз,
Бәлкім дәрьялар жол береді сізге.

Сізді көрсем, бір күш тасып бойымда,
Жаслық селлеріне сайдай толаман.
Аллаберді ауылын аң тойында
Бирге тойлап отырғандай боламан.

Мудам гүллеп жатар жас кеуліңізде
Шайырлықтың „Грузия бәхәрі“.
Арқар болып ерип кетемен сізге,
„Серго соқпағынан“ барған сапары.

Уллылық бир дәрья. Бойынан оның
Биразлар уллылық ізлер өзине.
Кишкене булақтардың гөззаллық сырын
Олар түсине алмас, илмес көзине.

Сіз қанша биймәлим булақлар көзін
Таулар қыснағынан тауып аштыңыз.
Сізде мол Горькийше аталық сезім,
Сіз хәмме халыққа бауыр бастыңыз.

Бизің улан пайтақ еліміздегі
Шайыр әуладының ақсақалысыз.
Қосық тартқан кәрұан жолымыздағы
Көш басында барар қызыл нарысыз.

Қандай жақсы: уллы-киши деместен,
Паңсынбай хәм жатырқамай сүймек бар.
Өзгениң намасын өгейсинбестен,
Ышқысында Тихоновца күймек бар!

Бийік минберлерден сіз сөйлегенде,
Зал баладай тынып кулақ түреді.
Узағына соғып турғай геүдеңде
Рус шайырының жомарт жүрегі.

От басында шарап ишискенлердің
Мийнетсіз қайтип „доғ болғанын“ көрдім.
„Достым көп“ деп жүрген талай мәртлердің
Ең соңында жалғыз қалғанын көрдім...

Гүргенлер жол берер тартылып сууы,
Сиз ең бай адамсыз туұысқанларға.
Сиздеги қартаймас жаслықтың пууын
Тилеймен қартаймай суұысқанларға.

Ноябрь, 1974-жыл, Москва.

ҚӘЛЕМЛЕС ДОСЛАРЫМА

Бир үркер астында туұған досларым,
Заман бергей куұат илайым сизге.
Сизлерсиз жоқ мениң кеуіл хошларым,
Бүгін бір минажат қылайын сизге.

Кимнің жылы барыс, улыұ я мешин,
Айырыұ шәрт емес ертесин-кешин.
Туұғанда жазбаған метрикесин
Қай архивтен ізлеп табайын сизге.

Ким аға, ким ини, курдас яраны,
Жүйрик қәлемлердің гөззал курамы.
Шақырғанда заманласлық ураны,
Түйдей курдас болар Ибрайым сизге.

Қырық жыл қәлем тартқан Жолмурза ағам,
Шайырлық соқпағын силтедің маған.
Инилік іззеттен гүл теріп саған,
Гөруғлының тонын жабайын сизге.

Сапар, Тилеұберген ағалар болса,
Хәр бири бир арна, жағалар болсаң;
Байнияз аға, гүл аралар болсаң,
„Гүлнараң“ жолыққай илайым сизге...

¹. Түсиниклер: Атақлы рус совет шайыры Николай Тихонов Кавказ хәм советлик Күншығыстағы көп ғана жас әдебиятларды дүньяға танытыұда ұмытылмас атаханлық еткен киси, Ол 30-жыллары. „Жол бергин, Гүрген, жол бергин!“ деген күншығыс халық намасының мотивине қосық жазған. Аллаберди—Кавказдағы бир ауылдың аты. Ол ауыл хәққында шайырдың қосығы бар. „Грузия бәхәри“—Н. Тихоновтың қосық кітабының аты [И. Ю.].

Дәуірлес, кәлемлес жаяжанларым,
Тәжет, Ғалым кетик қадирданларым,
Төлектің тулғалы романларын
Басыма көтеріп барайын сизге.

Кел тақыұа достым Қараматдидин,
Хәк ашқан жериниң жүйлейик жүйин.
Ақыл бериў аңсат, атқарыў қыйын,
Жеңіл жолын қайдан табайын сизге.

Ағаларым Айтбай, Жолдас, Хожабек,
Жасларға—жол, жасы үлкенге—хұрмет.
Шаўдырбай жар мойын, Узақбай өжет,
Айтыңларшы, қайтип жағайын сизге?

Жораларым Юрий, Өсербай, Абат,
Сразаксыз маған ашшыдур набат.
Сапарбай философ, Қалый, Халмурат,
Такаббырлық туўым жығайын сизге.

Мәтен, Улмашбетсіз менде жоқ жүрек,
Туяна Кеңесбай, қышкене Төдек,
Кеўил бир, шайырлық жолымыз бөлек,
Мендағы мақсетлес ағайын-сизге.

Жолдасбай, Исмайыл, Қабыл досларым,
Жаңабай, Толыбай, Камал жасларым,
Тараўға Қыркбайдың қалың шашларын,
Уста болып тарақ соғайын сизге...

Дәуран атын сүрсем,—сиз бенен сүрдим,
Мерекелес болып, мәжилiske кирдим,
Ҳамалы бир десер заманы бирдиң,
Шаршасаңыз бир ат-болайын сизге.

Қуяш нуры—кеўил аспанымызға,
Әжелий мұғаллақ—душпанымызға.
Бәлент пәрўаз әйлеп ушқаньпызда,
Қолтығында қанат болайын сизге.

Көп уўықта болар бир мақсет-тилек:
Бәри бир шаңырақты көтерер тиреп,

Сонда гүлдиреуиш тұрар гүркиреп,
Мендағы бир ууық болайык сизге.

Дос-яранлар ийи келген уағында
Айтысар-шертисер хызмет бабында.
„Татыулық“ деген бир ийнсли сабынга
Жуўсақ, кеўил кири жоламас бизге.

Окып көрсем „Шежиресин“ Бердақтың,
Бирлик пенен арба соққан жер таптым...
Бахты гүрлеп бүгин қаракалпақтың,
Аты хаттан шығып, түсип тур көзге.

Халкым татып таза бағдың алмасын,
Бурқып ақты көркем сөздің арнасы.
Биз айдаған әдебиат арбасы
Дүнья басы шүйкдүр ол хәммемизге.

Жаңа қосық жаңа дәуірден нышан,
Әуел бул арбаны айдады Асан.
Бул бир әжеп арба серлеп қарасаң,
Халық қызығып турар айдаған гезде.

Нәжим, Әмет, Жолекенлер басында,
Олар хәм айдаған биздей жасында,
Аббаз, Садық минип алтақтасында,
Халыққа сөз унатып, көп түскен көзге.

Хожекең де буған көп көрген шара,
Марат хәм жолына болған пәрўана.
Арысын төбелеп Әденбай бала,
Мақтаўын асырып, ысырған бизге.

Қыйқыўын жеткизип көплек-көмеклек,
Айдап киятырыз биздағы еплек,
Шыйқылдаса майлап, саўсаса беплек,
Шүйин қатайтамыз босаса тезде.

Ойлаймыз, сазлаймыз ортаға алып,
Жумыстан кейин хәм қасында қалып,
Гүпшеклеймиз хәмме қыйқыўды салып,
Арба шығарлыққа бет алған гезде.

Арбамызды журт мактаса кууанып,
Жаманласа, — кысырымыз сууалып,
Бир күн ҳам коймаймыз оны тууарып,
Асыгамыз максет-мәнзилимизге.

Жолаушы жол қағып, шаршап болмай ма,
Арбакеш ҳам жакпай кетер сондайда,
Көтергени жулып алып, сол жайда
Урсақ деймиз оны, келтирмей сөзге.

Алдың кеш, конык жай тапканын ҳесап,
Дус келер бир отау, жайыулы ошак,
Тынығып, кайтадан биз апақ-шапак,
Таң сәхәрден тағы жол тайын бизге...

Пахтакөш ак алтын кәрўанын тартып,
Машиналар барар жолларда шалқып.
Биз елдин руўхый байлыгын артып,
Апарамыз алыс дәуиримизге.

Түр болсын деп бул бир тымсаллы қосық,
Ат жектим, досларым, арбаны қосып,
Сиз бенен бир жасап, сиз бенен йошып,
Сәўбетлес болыу зор ғәниймет бизге.

Ақшам тауықлар ҳам уяқыға жатар,
Сигарета сорып таңымыз атар,
Наилары минлетли, сорауы қатам,
Бир бахытлы ҳөнер берилген бизге.

Көз нурыцнан тамған көркем сөз қандай,
Бул бир ийне менен қудық қазғандай,
Халыққа сөзин жағып кетсе азғантай,
Шешең ул туўғандай, нур енер жүзге.

Өзине сезилмес журттын сөзгени,
Ким унатсын көп сөйлеген тазбени.
Қалтқысыз өлшеген халықтың бәзбени
Нақ баҳасын берер ҳәр аўыз сөзге.

Усталар жай салар берип ықласын,
Дийхан минлет етпес еккен пахтасын,

Мақтаса сөзінди халқын мақтасын,
Хасла салығы жоқ айтқанның жүзге.

Кәлемлес, зәңгилес әзінз досларым,
Хеш бир ортаймасын толы йошларын.
Әмиў бойларының бүдбил қусларын
Хәзир көп жер таныр еллеримизде.

Заман көркин тынбай сайрап жүрсин деп,
Хәўазыңа жәхән қулақ түрсин деп,
Жас әўладқа жан азығын берсин деп,
Шийрин анбан берген тиллеримизге.

Сөз маржаны ол хәм елдин дәўлетин,
Қызсын алтын кәлемлердин сәўбетин.
Бизде болса хызмет қылыў нәўбетин,
Аянбай хызметлер қылайын сизге.

Көз тиймесин, заман алға кетип тур,
Халықтың кеўлиндеги бир-бир питип тур,
Дәўир бизден төрели сөз күтип тур,
Кеңнен ашып кеўил сарайын бизге.

Сентябрь 1976-ж.

ӘМИҰ ГҮЛЛЕРИНЕ

*(Республикамыздың даңқлы халқ-қызларына шайырлық арнау
хәзилнамасы)*

Жаным курбан сизге, анаханларым,
Апа-қарындасым, жеңгежанларым,
Хәр күниңиз толып ығбал заўқына,
Шадлық яһенен атсын хәр бир таңларын.

Не тилек бар,—бәрин тилейин сизге,
Шайырлық гүллерин терейин сизге,
Ерлерге қыймаған қосықларының
Бәрин жыйып-терип берейин сизге...

Адамзатқа жүрим берген анасаң,
Перзент ушын не отларға жанасаң,
Қустың сүтин таўып бер деп сорасаң,
Таппасам да ізлеп келәйин сизге!

Элпешлейин хәрне сыйлайсан десең,
Алтын-гүмислерге, бөлейсең десең.
„Аңалық ҳакымды төлейсең“ десең,
Оның бәрин қайтип төлейин сизгеі?

Мен қозғап нетейин тарих таманын,
Өткенде бар еди зарлы заманың.
Жаңа заман ырбалынды жайнатып,
Гүл болып ашылды сулыў жамалың.

Гүлге түсіп жаңа заман куяшы,
Ай киби жаңарды қызлар санасы.
Теберикдур ол Жумагүл апаның
Аппақ шашларының хәр бир таласы.

Аман-саў барсыз ба, бәрна жеңгейлер!
Суў бойынан гүллер терейин сизге.
Шайыр жүрегіне жерисең егер,
Геўдемнен суўырып берейин сизге..

Ағаларым жақсы, өзлерің жақсы,
Он төрттеги айдай жүзлерің жақсы,
Қайинилерің басы қышып сүйкенсе,
Жуўаптан ушырған сөзлерің жақсы.

Шымбайда Амангүл, Төрткүлде Сара,
Хәр жеңгемнің орны дарамат-дара.
Қызлардың баслығы Әлийма жеңгем,
Женсоветке түссең көреді шара..

Баслық болың десе Енежан болдың,
Сахнаға шық десе Айымхан болдың,
Санитар бол десе Сәлийма болып,
Жер жүзілік даңқлы сыйлықлар алдың.

Абысының жақсы, бийкешің жақсы,
Таза кәйуанылық кеўіліңнің жақшы,
Үйге де, елге де теңдей жараныў,
Сизден келінлерге мийрас болмақшы.

Хармаң, қайненеси сүйген келінлері
Таң самалы не деп сыбырлап кетгі?

Базда мыйық тартса қаймақ ериңлер,
Қайнағаның мурты жыбырлап кетгн...

Инилерим—ғөшшак, өзлерің-дилбар,
Сизлерден шырайлы қайсындай гүл бар?
Илгир зейнің шыңқобыздың тилиндей,
Ел сынынан өтсең елиңіз сыйлар.

Амансыз ба, айдан арыў курдаслар!
Суў бойынан гүллер терейин сизге.
Кемпир болмай, турып шағлап қалыңлар,
Курдаслык нәсият берейин сизге.

Не бар қадир бидер курдастам жақсы!
Ҳәзиллесип болып сырласқан жақсы.
Хар қиу курдасына тиси пәкидей,
Басқыласып ойнап сыйласқан жақсы.

Сәлем, мақтанышлы қарындасларға!
Елимиздің көрки қәлем қасларға.
Дийдарыңыз ишпей-жемей тойдырып,
Хызметиңіз қанат берер йошларға.

Бир бағда жүз әлуан гүлдер өскендей,
Жигитлердің жүрек бауырын кескендей,
Қарақалпақта небир даңқлы қызлар бар,
Жұлдызлар жылылап жерге түскендей.

Әмиўдің жұлдызы даңқлы Айым бар,
Мақтанышлы қызлар аўыл сайын бар.
Елдің даңқын жайған дұрдаңадарды
Тәрийплеўден жалығар ма, шайырлар!

Бирин салы егесіз Райгүл болып,
Бирин сүт сауасыз Оразгүл болып,
Бирин Фаридә боп пәрман оқийсыз,
Бирин ед бийлейсиз Багдагүл болып.

Жай саласыз Марфа Бахива болып,
Алтын қолда гәўҳар сахина болып,
Советкина болып хәрип тересиз,
Ақ сазан аршыйсыз Нәбийра болып.

Бирин Пашша болып наўқан тутасыз,
Бирин Айша болып бала оқытасыз,
Бирин Тилеўбийке, Сапаргүл болып,
Халықтың сиз ден саўлығын бағасыз.

Пердегүл боп „көк корабль“ айдайсыз,
Айтгүл болып халық кийимин сайлайсыз.
Рәўия болып илим куўалап,
Сахнада Тамара болып сайрайсыз.

Хәнер мектебинде Кийик болдыңыз,
Хызметте айланған ийик болдыңыз,
Бир қосықта айтыў қыдын бәринди,
Бир-бириңизден бийик болдыңыз...

Жаным, құрбан сизге, анаханларым;
Апа-қарындасым, жеңгежанларым.
Хәр күйиңіз толм ығбал заўқыңа,
Шадық пенен атсын хәр бир таңларым.

Тәбәсум сөзбесин жүзлеріңизден,
Хеш ўақ жас тамбасын көзлеріңизден.
Халық айланар болсын мұдам мақтанып,
Сизің жүріп өткен ізлеріңизден.

Бәхәр таңларының самалы сизге,
Рәңбәрең гүлдердің жамалы сизге.
Айдын жолыңызға дәр-дәр-дәріс нур,
Алтын дәуранлардың заманы сизге!

1975-ж

ВЕНЕРАНЫҢ СКУЛЬПТУРАСЫНА

Сүүретинди қандай шебер салды екен,
Келбетинди қайсы хаялдан алды екен.
Қанша дәуір, қанша әулад қылғынып,
Сынған қолың қайсы жерде қалды екен?

Арыўлықта әрман етсе жан нени,
Сұлыў тулған өз бойына жәмледі.

Қолсыз мынау жұртты ийіріп тұрғаның,
Кодың болса қырасаң ғой хәммеңи....

Май, 1973-ж. Москва

ШОЙДАНИЯ

1

Шойдания — шийрин жаслық дияры!
Көгершін қанаты гөзәл қыяллар
Саған ушар. Бірақ та хәр сапары
Бизди сеннен алыс әкетер жыллар.

Сенің бостаныңа ким кирсе — шайыр.
Демек сенде текте шайырлар жасар.
Ақшам дарақларың сәлжинген сайын,
Мийұа орнына гәуқар жулдызлар шашар.

Мен хәм мәдәлинде жұртларға усап,
Несип әйлеп бул бостанда йошқанман.
Жулдызларды „хан қызындай“ ууыслап,
Арзыұлымның аяғыға шашқанман.

Сонда қабағында жуп кумар көздің
Ол жулдызлар сөнген әсте мөддиреп.
Сол бир тақирарланбас өспирим тездің
Ләззетін әслесе елжирер жүрек.

Шойдания — тунғыш мухаббат бағы,
Бағда жатқан жөнсіз соқпақлы жоллар,
Ансағаным менен барсам деп тағы,
Бизди басқа жолдан әкетер жыллар.

2

Төбемде гүүилдер бәлент шынарлар,
Уйқысыз төңларды атырғанымда.
Не деп гүүилдесип тұрғанын олар
Айтып берер едим, болсаң жанымда.

Булақлардың не деп сылдырлағанын,
Самал жумсақ лебин қайдан алғанын

Айтып берер едим мен саған, жаным,
Болағойғаныңда ҳәзир жанымда.

Шынар гүйлдйси, бүлбил намасы,
Бәри тәрийп етер сени шамасы.
Бир сырлы ышкынның симфониясын
Бирге тыңлар едик болсаң жанымда.

Ай жүзер еслетип ақ дийдарыңды,
Түңги салқын шертер кеўил тарымды.
Саған болған ышқы сағынышларымды
Бәри айтар еди болсаң жанымда.

1975-ж. Ташкент

СОҚПАҚ

Бағ ишинде жатқан жөнсиз соқпақта
Зиңирейип узақ тостым жолыңды.
Урыдай алдыңды орап тоқтаттым,
Қарап алдымдағы оңлы-солымды.

Кумар көзін үрккен егиз қозыдай,
Жаўтанлады өрден-ыққа жуўмыр.
„Почтальонман, қорықпа қарыңдасым, хәй“
Деп хат бердим төс қалтамын суўырып.

—Почтадан хат келмес мөрсиз, маркасыз,
Бизин почтальон сен емес, бөтен.
—Егер ҳәзир алып қалмасаң сен қыз,
Хатты усы жерге таслап кетемен...

Қудай билсин хатта не жазылғанын...
Хәмме оқып, сени сөз қылмас па екен:
„Жерде адам, көкте жулдыздың бәри,
Хәтте, қоңысыңның ийтине шекем.“

Мұрнының ушына шығып ашыўын,
Аўыр сөзлер айттың, хатты алмадың.
Питпеди соқпақтан шығып қашыўын,
Арсыз почтальон да изден қалмадың...

Сол бәхерги кешти ойлайман хәр ўақ,
Сонда ҳаслан ойламаппыз-аў биз дым:

Бағ ишінде жатқан сол заңсыз соқпақ —
Басы екенін заңлы турмысымыздың...

1979-жыл

ТӘРЕЗИ

Япырмай бала, илим артып,
Техниканың өсіуін-ай!
Мысқалды мың бөліп тартып,
Тәрезилер сөйлер бузбай.

Сәддақ оны соққанларға,
Кибернетик дәуірге даңқ!
Деген менен, тоқтаңдар дә,
Бір нәрсеге болдың-ғой таң.

Ақылға уғрас келмейтуғын
Ислер ушырап қалар екен:
Тек адамды өлшейтуғын
Бір тәрези болар екен.

Үлгісін оның музейде көріп,
Күлін ишек-сілем қатқан:
Қабактың түбін екі бөліп,
Кендір жиптегі үш бау таққан.

Саз ылайдың кесегінен
Дизиўли тұр өлшей тасы.
Усыны да жыл есебінен
Мың жылдай соққан ұстасы.

Басқа кыйын-сыры жоқ бұның,
Илимнен жоқ тәрези де.
Қойындай колхоз фермасының
Түсіўін шәрт бұл тәрезиге..

Бар ма, жоқпа сорпалығын,
Гелле-бас-сыйрақ, ишек қарын,
Таза гөшің қашпалығын
Ұғаш қалыңсыз айтар бәрін.

Тәрезибан тамаша халық,
Ишіден бәрін біліп қояр.

Насыбайын бир атып алып,
Муртынан ғана күлип қояр.

Әне соннан кейин барып,
Билесең аны салмағыңды:
Тас басарың болса танып,
Биледи қим болмағыңды.

Қой да жаксы-ау, жеңил келсе,
Бағып-қағып семиртесен.
Ал сен бул безбенге минсең,
Түсе алмайсан өмірде сен.

Тас баспасаң ебин-жорық,
Мандымайсаң урсадағы:
Тилиң менен орақ өрып,
Қудайың тирет турсадағы.

Данқлы алым яки уста,
Болсандағы берен аттай,
Оннан кейін жүре бер тыста,
Мәжилiske басың батпай...

Ақылға уғрас келмейтуғын
Жәмийеттің бар өз иси.
Жасасын адам өлшейтуғын
Халықтың қабак төреңсі!

1974-жж

МАРАПАТ УЙЫҒЫ

„Өр беттен көп жаңа каналдар алып,
Дәрьяда суу қайтты“ десіп атқанда,
Пәлұанияз ара қуақыланып,
„Қаспа олай емес“ депті ол сонда.

„Мақтаудан қай нәрсе кетпейди азып?
Әмнұди марапат уйығы тепті:
„Жәйхун дәрья, асау дәрья“ деп жазып,
Дәрьяны шайырлар қурытты“ —...депті.

ҚАЛТАЙҒА¹

(Хәзил)

Егер де сен тың болғанда,
Айдалмай дән болар ең.
Кемпирқуяш күн болғанда,
Булт жолатпай турар ең.

Тың да емес, күн де емес,
Қалтай болғанның макул.
Мың қайғы бір ис питирмес,
Күлип қалғанның макул.

Бала деген жылап түсер,
Туұылғанда сенеден.
Сен дүньяға келгешінде
Күлип түстің билемен.

Күл, қарындас комедия!
Күлкі малы өрбисін,
Шұрт минезлі сараң дүнья
Емдеп алсын нервасын.

декабрь, 1967-ж

ҚЫРҒЫЗ ҒАИ ЕРКИНГЕ ЧЕСТЬ БЕРЕДИ.

(Қырғызстанда совет әдебияты күнлері тау жолларында болған дегішпелерден)

Қырғызға поэзия жігітін тасып,
Алатаудың басынан көш келеді.
Баллар жолда „досым“ деп қыйқыұласып
ҒАИ лер жолда Еркінге честь береді...

Өз „Волгасын“ өзі айдап бизни Еркін,
Ташкенттен Ыссық көлге тартты бір күн.
Көл бойында қауышып музасына,
Қосық жазсам деп шулғыр кеуіл ширкин.

¹. Қалтай Мұхамеджанов — қазақтың белгілі күлкіпаз комик жазушысы (И. Ю.)

„Даеш Ыссык көлим!“ деп зытып калды,
Дослары Фрунзеден күтүп алды.
Таң ертең Рыбачиге кирер жерде
Шайырды ГАИ лер гана тутуп алды.

Еркин айтты: „Кешириң, акынман“ деп,
„Кыргызларга мен сондай жакыман“ деп.
ГАИ айтты: „буздың жолдың кагылдасын,
Акынжан, айырылдың ба акылдан?“ деп.

Еркин айтты: „Хәүескер, шофёр едим,
Керек десең бир косык оқыр едим“...
ГАИ айтты: „Постта туруп, жол үстүндө
Косык тыңлап, мен аүйүп соқырмедим.

Баскаларга оқырсан ая ошымды,
Биз билмеймиз мырзанды, бароңунды.
Акын түүе, Айтматов болсандагы
Пырт еткизин төсөмөң талонунды.

Еркин айтты: „Барма өзи акылдарың,
Сонша неге кес-кеслеп каңылдадың.
Кыргыз, өзбек ултлары тууускан гой,
Сыйлайды бир-бириниң акылыарың“.

ГАИ айтты: „Дауыл турса булт болмайды,
Бул дэлийлиң кеүйиме гилт болмайды.
Биз ушун жалгыз заң—жол кагылдасы.
ГАИ лерде деш каңындай улт родманды“...

ГАИ, сөйтүп, роторды шешип алды,
Шайырдын жаяу калмай неси калды,
Еркинниң айтканына кулак аспай,
Талонун „пырт“ еткизип тесип алды...

Жлатаудан ыр жүкүп көш келеди.
Көш тартканлар ГАИ лерден сескенеби.
Сен ГАИ лер бүгүн кыргыз жолларында
Күлүмлеп Уахидовка честь береди.

Еркин айтты: „Бармысыз, жолдың шоңу,
Еле жолда турсыз ба аңлып мени.

Бүгін маған танымал чesть бересен,
Есинде ме тутканың былтыр, қәне!"

ГАИ айтты: „Танығансоң тоқтап қалдым,
Хұрметлеп сағынғаннан жоклап қалдым.
Өзбектің сиздей үлкен бір шайырын
Сол сапар авариядан сақлап қалдым

Хош келипсиз бизге узақ жолдан асып,
Туұысканлық сезими асып-тасып,
Сизлер қырғыз елини жүрегине
Қайсы жолдан бармаңлар,—бәри ашық!

Шайырды халық сүйип, ескереди,
Алатаудан ыр тартып көш келеди.
Жол ашық ақын дөбелер, жақын дослар,
Қырғыз ГАИ Еркинге чesть береди!"

18-сентябрь, 1975-жыл Жумғал жолында.

БӘХӘР ХӘМ СЕН.

НҒАЯЗҒАЛЛАЕВ

*Жуң қуралай көзиди уйқысынан ойт,
Көкисим ашсн. оларды еуазар ишиде ойнат.¹
Набайы*

Яр, оян нәз уйқыдан, таң сәхәр болып қалды;
Және Әмну бойында, нәубәхәр болып қалды,
Жарқылык, әтшөк шақырды ауыл сыртында ақшам,
Бизге уәделі айнада бәхәр болып қалды.
Егис әнжамындадур Хорези, қарақалпақ,
Дәулетли дәрғайында бәхәр болып қалды.
Едлықте қайтап шөлжуар елдің миннет зауқы
Беруши, Шымбайымда бәхәр болып қалды,
Қой-жанлық көк кууалин жуусан жунары аққан,
Қызыл күй жайлауында бәхәр болып қалды.
Кийиклер қуралайлап Тегірт шөллігінде.

*1. Шүх икки ғизолини қоз уйқысынан уйғот,
То уйқулари кетсун, еуазор ишиде уйғот.
(„Новодирӯш-шабод“ деванынан).*

Саманбай тоғайында бәхәр болып қалды,
„Бәхәр шықсын“ деп аяда көп қойдың Аязийди,
Енди мине Ибраһымға бәхәр болып қалды.

* * *

Сахыбжамалым, кеулимнің қусын аұлап алып кет,
Қырмызы гүлдер ашылды, орып баулап алып кет.
Хафыз емеспен, берерге Самарқанд, Бухарам жоқ,
Хусни темирләннің менен өзін жаулап алып кет,
Кимдидур алып кетсең айдың Арал бойына,
Умийдиұарман, Мени журттан аұлақ алып кет.
Күншығыста күн ашық азат жамалына,
Дуұтарыңды бир шертип, тамбурыңды шалып кет.
Тентирер ақшам сымаллар сарының даядырыңды,
Мен күткен тал астына жолың түсіп барып кет.
Сениң бийписентлигінң батар шымбайыма,
Бийрәхмлик жараспас, бир мийрибан болып кет.
Аязлы көз қарасың аязлатты Аязийди,
Жыллы изерің менен көз қыйғың салып кет.

* * *

Лутфыннан жарлықап, Лутфий болсам әжеп емес,
Ийип илхамың йошы, ий болсам әжеп емес.
Жети жуп бийе байлап сабатқа қамыс ушын;
Жолыңда ақ туұырлықлы үй болсам әжеп емес.
Умытқың келсе хәм мени, жети байтасе болмыр.
Кеуил дәптерің ишинде қалсам әжеп емес.
Әмиу бойлары билер қолыңның шарапатын,
Шигит сеуип, алтын терип алсаң әжеп емес.
Сол шарапатлы қолың қалса алақанымда,
Жаслык дәуран үйіне қайта барсам әжеп емес.
Сейін илхамың, дөмек заман йошы, бахыт сәен
Парише тауына өрмелеп шыға алсам әжеп емес.
Ығбал гүліне түскен Аязың маған тийсін,
Қолың жылытар от болып жансам әжеп емес.

* * *

Нәубәхәр келип, ашықларға дауайы болды,
Жер жәхән жасыл кийип, аспан дауайы болды.
Хәр жигит әзімше Фархад, хәр қыз әзімше Шийриң,

Ҳар кеўил шайырлықта кудды Наўайи болды.
 Ышқидан Эмиў тасып, қайтадан болды Жәйхун,
 Куйындар қаңбак куўып, шөлде жабайы болды.
 Өткинши булт өкпесин қолға алып, ызғысып,
 Қызғалдақлар қан жылап, ышқы гедайы болды.
 Сен, алтын далалардың шаҳла көз хўкимдары,
 Шөлди бостан етсем деп жаның пидайы болды.
 Өңириңде жулдыз жанар, жүзинде ай сәўлеси,
 Ел кеўли-хўрмет тахтайы, иззет сарайы болды.
 Бул бәхәрде бир қайырылып бақпадың бизге бирақ,
 Билмедим, Азиядың недур гўнайы болды!

* * *

Жулдызлар уйқыламас мудар таң атқанша,
 Ышқидан бийдар адам таң атқанша.
 Жаныңа тийсе сақрайы қосықларым,
 Оқыйын Физиўлыдаң таң атқанша.
 Лекин ҳар заманның өз саз-сәўбети,
 Ким ҳәзир ғәззел тыңларан таң атқанша?
 Салып ығбалдың алтын бесигине,
 Тербетер сени заман таң атқанша.
 Ал, мен үйиңнің артында тал менен
 Акшам жөгерип тураман таң атқанша.
 Өзидиң уйқың қатты, мийтиң сергек,
 Жолатпас менің сәған таң атқанша.
 Алмағал өзиниң бер ма бул Азияде,
 Сонда дәст сөнп маған таң атқанша.

* * *

Жигитлик майдап тарқаса, мәрдана болаalmаспан,
 Басқаға сиван болғандай пәрўана болаalmаспан.
 Дәрт сиваретин шегип, түйлерде бағ тезсем де,
 Дәртиннен Мәширепке усап дийўана болаalmаспан.
 Сен бийгана тутсаң да бизден назырқанып,
 Кеўлимде сеннен ҳасла бийгана болаalmаспан.
 Қәстелер нсенбесе буйырған ем шыфасына,
 Хәким Лукман болсам да дәрмана болаalmаспан.
 Сеннен өткен енди сол он сегиз гүл маўсими,
 Мен ҳәм жигирма бестеге боз бала болаalmаспан.
 Еле ҳәм көплерден бирақ самалың патлы, дилбар,
 Саҳнажамалым, сенсиз йошлана алаalmаспан.

Түспесин ығбал гүлине хәргиз қазан Аязы,
Зәрре ынжылсаң мендағы мәстана болалмаспан.

* * *

Ким айтты: „сеннен бұрын сулыұ дүньяда болмаған?“
Болған, бірақ бақ-дәулеті бундай сирә да болмаған.
Сендеги бул ығбал-дәуран, сендеги бул ықтыяр
Тилла көшкили Сәнем, Нәдирада болмаған.
Даңклы мийнет, жаслық шырай, хош қылықлы кулқыңа
Кимлер аңсары аўып, жаны пида болмаған!
Хәр жулдыздың өз жылұасы, хәр сулыұдың өз көрки,
Нәзеримде бірақ бәри сеннен зыяда болмаған.
Бир мыйық тартсаң, соған ишпей-жемей болдым мәс,
Аңласам, хеш бир жигит мендей сада болмаған.
Шийринлик болмас жемисте ийсан ышқындай татлы,
Муҳаббат ийрими теңиз я дәрьяда болмаған,
Сөзлер қәлемге жалынар, „мени жаз,-деп,-сол нигарға“
Сени десе Аязийдің гәпи ада болмаған!

* * *

Саялы дарақ дейди, саяңызды көрмедим,
Жемисли бир бақ дейди, мийұаңызды көрмедим,
Қаншалар уйқысыздыққа гирипдар болдым сен деп,
Шифалы дәрмақ дейди, шифаңызды көрмедим.
Гөзаллық дүньясы деп, журт мақтар ҳимметинди,
Мен өзим лекин зәрре пайдаңызды көрмедим,
Ышқыдан пайда излемек, әлбетте, болар әбес,
Сонда да гүл болмаса хәм гияңызды көрмедим.
Көплерге унасада сен деп питкен гәззеллерим,
Бир жыллы нәзер аралас баҳаңызды көрмедим.
Шын сүйсең—азабы шийрин, заўқы-сапа деседи,
Ҳижранынды көрдим, заўқы-сапаңызды көрмедим.
Көп кеўиллерге түскен нурыңызда шегим жоқ,
Лекин Аязийге түскен шуғлаңызды көрмедим.

* * *

Сүйсең, жақсылар улуғы мен боларман,
Сүймесең, жигит қунығы мен боларман.
Тасқа питкен бир гүл көрсең жолыңда,
Сол дала гүлдің урығы мен боларман.
Сен бийдар жатсаң ақшам ышқы Фурхатынан,
Сығалар айдың сынығы мен боларман.

Жылқысыз жайлауда жатса алдында
Жылқыманын курығы, — мен боларман.
Соқпағынды тосса тау арасында
Бурқыған суудың тынығы, — мен боларман.
Кеуіліңнен шығып егер унаса саған
Қайсы жигиттің қылығы, — мен боларман,
Сабыр дамла „сабыр қыл“ деп кеткен Аязийге,
Болмаса сабырсызлардың шойдығы мен боларман.

* * *

Жанғандай таң шуғласы ханатлас көйлегінде,
Гүлленер Ұатан даласы ғауаша гүллегенде.
Ақ, қызыл гүл. пушты гүл хәм сыя ирең гүлдер
Жасыл жапырақ арасы ғауаша гүллегенде.
Уштан салған қызыл гүл еркетай сіндісидур,
Түптеги ақ гүл— апасы, ғауаша гүллегенде.
Апаң турмысқа шығып— гүл гөрөккө отырып,
Топланар зүрәт сапасы, ғауаша гүллегенде.
Әмиу, Зәрафшан зер шашып келиншектің үстине,
Жер кийер той лифасын ғауаша гүллегенде.
Раксқа түскен киби гөззал „Бәхәр“ ансамбли,
Баслап Мукаррамасы, ғауаша гүллегенде
Ал-сен тойлағар түриң жок ашығың Аязийге,
Бул сапары хәм шамасы ғауаша гүллегенде.

* * *

Бир кайрылып бақпадың, — шадланып күле алмадым,
Баста дәураным турып, дәуран сүре алмадым.
Сен жүре алдың менсіз басқалар менен шағлап,
Сенсіз басқалар менен мен шағлап жүре алмадым.
Жети дүркін қыз өтер бир жигиттің тусынан,
Қайсы дүркін ишинде баратқаның биле алмадым.
Ай жактысында пахтаға суу алсаң қосық айтып.
Сылдырап актым салмаңнан, сен бирақ көре алмадың.
Айтып жүрген қосығың ким хәкқында, ким жазған?
Саған арнап жазғанымды билсең де тән алмадың.
Шайырлық сан-сапатына илинсем де елимде,
Ышқы итибарына илинип, яр синалмадым.
Қосықта еркін кәлем тартса да бул Аязий,
Фәззел бабында лекин мен Еркін боламалмадым.

* * *

Элхэббиз, бул не деген салтанат — аппак дүнья,
Жер абад, атыз абад, кеўил абад — аппак дүнья.
Аппак-аппак бултлар аўнап дәрья бойына,
Гүз тигер ақ шатырын, — кәрамат аппак дүнья.
Жүзер „көк корабльлер“ ақ толкынларды иреп,
Аспан ақ, жер бети ақ, ғыр әтирап аппак дүнья.
Қырман қызыллап, күн сайым артып Ұатан дәулеті,
Сен төккен „полат етектең“ бинияд аппак дүнья.
Азат мийнет, ана топырақ, қуяш хәм суў аўқамы
Хәмириңнен табар әдиә сиясат, аппак дүнья.
Ақ жүзін күнге тотығып, қызыл шаршын желбиреп,
„Харма!“ десем еситпейсен, бийрәхим „аппак дүнья“.
„Қырманға берекет“, гөззал, Азияйдың әрманы!
Бастан аяғын тамам муҳаббат — аппак дүнья.

* * *

Бәхәр хәм сен екеўинди бәрхә тәрийп етейин,
Сөзимди мақтап, өзинди висент етпесең нетейин.
Сәйир етип гөззал Ташкент фонтанлары жанында,
Жүр, жаным, мәрмәр липаслы шәхәрди көрсетейин.
Гүли ашыпты дейди Наманганиның алиасы,
Зер топырақлы Зәрафшан бойларын көрсетейин,
Сырдарьяның бойларында саған айтар сырым бар,
Мырзашөлде қызғын мийнет тойларын көрсетейин,
Байсын таудың басынан Термезди тамашалап,
Әндижанның қуп әжеп жайларын көрсетейин.
Фархад қашауы қазған зер булақ-Наўайыдан,
Кенимехтин қой жайған қырларын көрсетейин.
Севлик ышқымының бәхәри қуўды көклем Аязын,
Гөззал Өзбекстанның бәхәрин көрсетейин,

* * *

Қолға ал дуўтарыңды, хәр намадан сөйлесин,
Жәннет бар деген жалғандур, Ферғанадан сөйлесин,
Хорезмийң мен сүйген он еки муқамын шал,
Я Раджәбий, Абдулла мәўланадан сөйлесин.
Келтір Халимаханнның гүлжүзли „Тәнаўбарын“,
Оның ҳаўазынан ийген әрўанадан сөйлесин.
Айымхан „Дем бермесин“ Әмиў бүлбиллерине,

Мейли Надира яки Зулфиядан сөйлесин.
Кеўлим истер, сайраса „Самарқанд ушшақлары“,
Даңқлы курдасың Турсынай дуганадан сөйлесин.
Ўзбек пахтасын әлемге алтын етип танытқан,
Пахтакеш дийхан халқымдай мәрданадан сөйлесин.
Сазың тырында сөйлесин Азий әрманлары,
Сендей жананды берген заманадан сөйлесин.

* * *

Жәйхун бойына журт ағып ояқ-буйақлардан,
Хорезм, Ташаўыздан ҳам қарақалпақлардан,
Басланады зүрәт — мийнет, табыс байрамы,
Таслақ тағыда жайнап қырмызы байрақлардан.
Маңлай тер маржанынан ким бәлент қырман үйсе,
Жығын-жығын журт сүйсинип алғыслар узақлардан.
Боз ордадар шайқалып Ашшыкөл аймағында,
Сегіз айдаўдан, әне, ат келер қаяқлардан.
Қыйқыўлы көкпар қызып, палўанлар мыңранып,
Мүйизлерден от шығып, қум ушар туяқлардан.
„Қыз куўмў“ баслағанда қаштың ақ боз ат минип,
Куўды торы атлы биреў суўырылып „саяқлардан“.
Жетип алып ақ жүзиннен сүйип қояма деп,
Қарар Азий динкеси кетип див-аяқлардан.

* * *

Көрдин бе ол „көрмести“ деп, жұлдызға қарайынба?
Билдинбе „дым билмести“ деп, самалдан сорайын ба?
Шардан айырып қарда куўдым қырғаўылдың изин,
Таппадым сени бирақ аўылда я районда.
„Жуўырған алмас, буйырған алар“ деген нақыл бар,
Кетип қалдың ба дедим басқаға қолайында.
Куўандым, көрип бүгин ол „айнайы жәхәннан“
Отырғаныңды мәжилисте Кремль сарайында.
Бир мәхәл шықтың минберге толған айдай толықсып,
Сүйсиния қол шаппатлар отырған журт маңайында.
„Ақ алтын патшасы бул Әмиў гөззалы“ десип,
Сыбырласқанын еситип мен шыдап турайын ба:
„Билиң, ол Азийдин мақтанышы“ деп бақырдым,
Буннан артық бахыт бар ма, досларым, Ибрайымға!

Март, 1976-жыл

МЭҢГИ БУЛАҚ

(АБИХАЯТ)

Әпсачауый-фантастикалық поэма

Қатнасыушылар

Искендер патша (*Александр Македонский*).
жәдәнгир шах.

Әрасту (*Аристотель*), әййемги улаы грек алымы.

Аскаp, тас қашап мүсин сорыушы скульптор жигит.

Ғарры аңшы. Асқардың атасы.

Птоломей, Искендер патшаның әскербасысы.

Онесия, Аязханың қызы, Асқардың қалыңлығы.

Онесия-2 Онесияның шаулығынан тууған куулық қызы.

Сүлейман патшаның куу гелдеси.

Мәңги суу ізлеушілер, негр баласы, гидрологлар, психиатр врач-
лар, академик, юрәст, гид. дыйханлар, ойыншы қызлар, сарай
адамлары хәм тағы басқалар.

Ұақыялар бизиң әрамыздан илгери 300 жылларда хәм бизиң
әрамыздың 3000 жылларында өтеди.

ГӨҲИКАП ТАҰЫНДАҒЫ ГЕҰГИМ.

К О Р И Н И С

Хұрйи мунарланған тау етегине ымырт түскен. Тау басында қорғанша қала, дәрья арып тұр, Атасын арқалап Асқар қиятырыпты.

А с қ а р

Инсап деген кетти бул адамлардан!
Мына ғарры бүгін жүз жасқа толды.
Жүз мәртебе әтшөк дауысын еситти,
Жүз мәртебе мына Оғуз дәрьяда
Муз түсип, қызыл суу аққанын көрди.
Ол да аздай еде жасай бережак,
Балларының көргенін де көрежак...

Эй ғарры, бир отырсаңа дурыслап,
Ғыйқылдата бермесеңа алқымды!
Шешесинин арқасында жатқандай,
Жатыуын кара сағыйрадай тамсанып.
Ұх, шаршадым. Түс қәнекей, атажан,
Мына таста дем алайық азырак.

*Тасқа отырысады, Асқар шахмақ тас
шағып, от жағады*

Ғ а р р ы

Ах-хоо! Куяш тәцирим яр болғай өзи,
Бәрекелла, ақлық балам Асқаржан!
Отырсақ, мейли, отырайық... Аа, бирақ,
Биә қаяққа баратырмыз иңирде?

А с қ а р

Ұай-ұой! Жанға тийди тап мына ғарры,
Жол бойына айттым буған жети рет.

Оң кулактан айтылған сөз самалдай,
Шеп кулактан шығып кетер гүўилдеп.

*қарсысындағы тасқа шала тұтып, жазыуды
оқыйды.*

Сен мына тастағы жазыўға қара,
Мен оқып берейин, тыңла, атажан!

Ғ а р р ы

Кәне оқы, улым! Афрасиябқа
Арбалы апарып оқытқаным
Бир ырза болайын. Оқы, ақлығым!

А с қ а р

Пәден замандағы пәленкес патша
Бул тасқа былай деп пәрман шегипти:
„Кимнің куўлық тиси қайтадан шықса,
Ким жүз жыл жасаса — өмири зыяда,
Атасының ҳаққы жоқ бул дүньяда.
Ол кисиниң улы яки ақлығы
Ғәһикапта Әжел ойпатлығына
Аркалап апарып таслаўы лазым.
Ким бул пәрманымды бәржай етпесе,
Өзи өлимдарыў, малы — патшалық“.
Әне, сыйына бер Қуяш тәңирине.
Баратқандай кемпириңнің қына тойына
Пәрўайың пәлек сениң, атажан...

Ғ а р р ы

Хаў, Асқаржан! Кемпири түспегир
Байласа болар едн-аў бизиң ешекти.
Арқанлаўлы жерде қалды-аў жаныўар...

А с қ а р

Пах, айтты-дә! Өзин яки кемпириң
Қоя берип, қайғырады ешегин,
Өлерде де адамға дүнья-мал жақын...

(ғарры қатты күледі)

Ғау-ғау, есин жоғалтқан ба бул ғарры?
Мен ғой, жандай көрген ақлығи Асқар,
Сүйеги сипсе болған пәленкес патшаның
Дәстүр болып қалған нәлетий пәрманың
Илажсыздан атқарыуға бел байлап,
Шыктым үйден өз атамды аркалап,
Апарып таслау үшін Әжел ойпатына,
Ал сен нениң мәслигине күлесең?...

(тамашағөйлерге)

Өлимнің жақын қалғанын сезсе,
Қим де болса азар ақыл-есинен.
О бийшара атам! Өлимге шара жоқ..
Гиналайман несине...

Ғ а р р ы

*(Күлкісін тыйып, орнынан бәрдам турып,
сабырлы сөйлеп)*

Яқ, ақлығи, ес-ақылым жайында,
Неге күлгенимди айтайын саған.
„Атаңа не қылсаң, алдыңа сол келер“
Деген нақыл ядқа түсіп тур бүгін.
Мен де жүз жасында байғус әкемди
Әжел ойпатына апарып таслауға
Сендей жолға шыққанымда аркалап,
Отырып дем алғанман тап усы таста...

А с қ а р

(сескенип кетеді)

Япырмай-ә! Қызық ойын екен бул..
Келер онда бизиң алдымызға да...

Ғ а р р ы

Өмир берсе, неси қыйын жасаудың,
Көз ашып-жумғанша өтип кетеді,

Бул караган елде жетеўдин бири
Жүз жасынды мүлк екен деп жүрген жоқ.
Тек мына бир дәстүри бар кесапат,
Пәдериңе нәлет пәленкес патшаның
Алдындағы жеди ме екен ғаррылар?...
Куяш тәңирим, қайттым әсиге кетсем!

А с к а р

„Халыққа дәстүр болса, қатын арқаға мин“
Дегендей дәстүрдің жаман жери бар.

Ғ а р р ы

Хысраў патша менен урысқан жылы
Бир жұлдыз астында туўылғанлар көп,
Оларды да өз баллары сен усап,
Бүгин-ертең жолға шығар арқалап *(күледі)*.

А с қ а р

Тоқтан, сәл сабыр ет. ата! Сен егер
Сол айтқан урыс жылы туўылған болсаң,
Тарийхтан мен оны оқығаным бар,
Еле ҳақылысаң он жыл жасаўға.
Ах, яшағай, жақсы болды айтқаның,
Сизди үйге қайтып алып кетемен.
Ал он жылдан кейин ким бар, кимлер жоқ,
„Я хан, яки ешек әлер“ дегендей,
Несибеңнен көрерсең ол мәқәлдә.
Мүмкин, наймыт сол пәленкес патшаның
Бул оңбағыр заңы бийкар етилер...
Мин арқама, атажан,
Кемпириңди куўантайын апарып!

Ғ а р р ы

Пах-пах, оның саўабына не жетсин!
Кемпирдің қасында жамбаслап жатып,
Бир шай урғанымда, ўағ болар еди-аў,
Келер едим қулындағы қәддиге *(күледі)*...

А с қ а р

Арқанлаулы қалған ешегинди де
Әкеліп өзім, үй қасына байлайман...
Қандай қууанышлы енді мен ушын!
Атамды хәзір үйге алып қайтаман.
Қандай хәзлік, алдына оның отырып,
„Алпамысты“ жырлағанын еситиу,
Аш бөрі менен алысқанын айтқанда,
Сүңгіп кирип жамылып атқан тонына,
Уйықлау қандай жақсы ақлығы ушын!...

Ғ а р ы

„Көп жасап кеттин“ деп, тәгне қыласан,
Улым, сен билмейсең өмірдің гәштин..
Бул дүньяда қанша узақ жасасан,
Оған сонша үйреніп, бауыр басасан.
Жаман-жақсы болса да,
Үйреніп кеткеніндей өз хаялыңа...

А с қ а р

Ий, ғаррының еле әндийшесі көп...

Ғ а р ы

Хәмме қыйынлығы мазасы менен,
Барлық кәтедиги, жазасы менен,
Мийнет машқаласы, ыссы-сууығы,
Шадлығы, қайғысы, азасы менен, —
Өмир жалықтырмас адамды хасла.
Параз ет сен, жүз жасаған өмірим
Дүзде шауып баратырған кийиктин
Саясында жатқан шелли болмай тур...

А с қ а р

Тоба! Бәле екен ғой өмир дегенин...

Ғ а р ы

Егер өмир сондай бәле болмаса,
Адамнан курт-кумырсқаға дейинги

Хүкимин жүргізген Сулайман патша,
Мәңги суўды таўып ишпес еди ол.
Инсапсыз деп айтсаң болар соларды!
Ол ҳәзир де тири. Бирак та оны
Адамзат умытқан, қорлықта жатыр...
Егер өмир жалықтырар болғанда,
Қараматлы тәўип ҳәким Улықман
Мәңги суўды таўып, өлер алдында
Аўзына апарғанда қолы қалтырап,
Ыдысы қолдан түсип кетер болар ма...
Инсапсыз деп айтсаң болар соларды!
Ал ҳәзир де Искендер патша шарқ урып,
Мәңги тиришиликтің суўын ізлеп жүр...

А с қ а р

Хабарым бар, ата, ол ҳәдийседен...

Ғ а р р ы

Қос мүйизли уллы Искендер патша,
Жаўлап алды жети ықлым дүньяны,
Енди мәңги жасаў ушын дүньяда
Мәңги тиришиликтің суўын ізлеп жүр.
Инсапсыз деп айтсаң болар соларды...

А с қ а р

Патша деген ақыллы болар деп еди,
Жоқты ізлеп, ертек көзге инанып...

Ғ а р р ы

Ертек емес, ол бар нәрсе, ақлығым,
Мен, бир жола ол булақты көргенмен...

А с қ а р

Аңшы халқын билемиз. Олар — мақтаншақ...

Ғ а р р ы

Ғайратлы жаслықтың қәўипли соқп.ғы
Ол суўға абайсыз апарған мени...

Аш жолбарыстан қашқан бир ақсақ кийик
 Бир қәуипли жартасқа минди өрмелеп.
 Атып түсирдим де жолбарысты мен,
 Артынан гүзетип бардым кийикти.
 Қорқынышлы қыямай тас шетинен
 Мен де бара бердим кийик соқпақтан.
 Өмир, өлим ерегисип атқанда,
 Жаслық, мәртлік жетер өз нийетине.
 Бир ұақта қарасам, кийик тоқтады.
 Хәм шамбырлап түсти кишкене суўға.
 Сәл өтпей ол ақсағанын қойды да,
 Бир секирип, ғайып болды көзимнен...
 Барып көрсем үлкен алтын астаўдай
 Шуқанақта мөлдиреген суў көрдим.
 Жоқарыда жан баралмас жар тастан
 Көз жасындай тамар оған тамшылар...
 Кеш түскенде кете алмадым ол жерден.
 Жалаңаш сулыўдай урланып келип
 Сол алтын астаўға шомылар жулдызлар.
 Бир илаҳий сулыў гүлдер ырғалар...
 Атам пақыр көрмесе де бул суўды,
 Ол ҳаққында талай айтқаны есте.
 „Нағайбыл ушырасып қалсан, ол суўдан
 Ишиўди ойлама“ деген еди ол...

А с қ а р

Ишпегенін жақсы болған, атажан,
 Олсыз да мына бир жүз жасты дурыслап
 Жайғастырмай атырған тар дүньяда
 Ұалың мүшкіл болар еди оғада....

Ғ а р ы

Изде қалып өз заманласларыңнан,
 Кимге керегің бар? Құдай сақласын...

А с қ а р

Айтып болған болсаң ертең сөзинди,
 Жүр қайтайық. Мин арқама, атажан.

Ғ а р р ы

Яң, болмайды, балам, бул жолдан қайтыў.
Өлиминен ҳеш жүйрик қашып қутылмас.
Қамшысын умытқан қонаққа ұсап,
Изге қайтыў енди бизге жараспас.
Мен кетемен. Әжел ойпаты жақын.
Анаў жерде тас үңгир бар купыя,
Анда жүрип, онда көп түнегенмен.

бөрилер улысады

Мен аңшыман, бөри тиймейди бизге.
Ал, сен усы жерде қалыңлығыңа, —
Ханның қызы Онесия сулыўға
Жолығысар ўактың жақынлап қалды...
Ол сондай ақыллы, сондай мийрибан,
Саған дым пәкизе қостар болады,
Мениң шаўлықларымды да туўады...
Қуяш тәңирим яр болсын саған!

*қайғылы музыка астында қараңғыға адым атады,
бөрилер улыйды, Асқар жылайды*

А с қ а р

Хош бол, ата! Жарлықасын алдыңнан.
Дүнья қызық дейди. Қаяғы қызық?
Ийт жесин, из бети не деген бузық!...

К Ө Р И Н И С

Еки кәнізегі менен О н е с и я келеди

О н е с и я

Асқар, ҳеш шара жоқ тәғдир исине,
Қуяш тәңирим солай жазған әзелде.
Яқшы адам еди атаныз пақыр.
Алдынан жарлықасын...
Мен келдим мине!
Бир ҳәптеден кейин қосыламыз бизлер.

А с к а р

Жолымды жактырткан ығбал жулдызым,
Онесия, өмиримнің гүлшаны!
Өңім бе, түсім бе сениң келгениң?
Бир сүүретши ақлығына аңшының
Хан атамыз қызын бермес деп едим...

О н е с и я

Мениң атам әдалатлы Аязхан
Жаслығында болған емес пе шопан?
Аңшының ақлығын жатырқамас ол.

А с к а р

Афарин, әдалат патшасы болған,
Ел сүйген Аязхан атаханымыз!
Қәуендери қара пуқара халықтың,
Оған курбан болсын бизің жанымыз.
Оның құрметіне, сениң шаныңа
Уллы Оғуз дәрья устінде тұрған
Анаұ тик жар таслы Дәрбент шыңына,
Жоқарыдан зәңгі таслап өрмелеп,
Алмас пенен қашап қыямай тасты,
Бир қыямет сүүрет саламан енди...

О н е с и я

Сениң тастан жонған тәңірлеріңе
Жолаушылар тоқтап табынар мудар...
Не сүүрет саласаң Дәрбент шыңына,
Елдің мақтанышлы ұстасы, Асқар?

А с к а р

Сүүретлеймен Мәңгі өмир дарахтын,
Уллы тәңірім Қуяш оның шақасын
Күнге бөлеп, нұрын куйып турады.
Оның терең тамырларын төменде
Абиҳаят суы жууып турады.
Бир жағында Әдалатлық қудайы,
Тик жар тасты кулап кетпеуі ушын,

Мыклы ийни менен турады сүйөп.
Муҳаббаттын пийри анамыз Акшолпай,
Мәңги булак етип ак көкирегин,
Мийрим сүтин берип турар-өмирге...

О н е с и я

Жулдызлы аспандай сениң кыялың.
Эне, Жети карақшы жулдызы туўды,
Урлаўға киятыр олар хан қызын...
Жүр, тезирек елге қайтайық, Асқар!

А с қ а р

Онесия, қыял аспанымдағы
Эрман жулдызымсаң, арзыўлы ярым.

(кетеди)

СКИФ ШАТЫРЫ.

Сол көринис: ' — таў етеги, дәрйя бойы. Бийикте боз думан-
лы қорғанша қала. Бир шетте тас тәдириниң мүсин сүүрегі. Кар-
сысында кең қауалы, нағыссы патша шатыры. Шатыр жабығынан
таў-хәм дәрйя көринеде. Шатырда көшпелі алтын тахта И с-
к е н д е р патша отыр. Стол жанында глобусқа хәм китапларға
үңилип алым Э р а с т у кеўилди жүрәтти. Бир қапталында
Афродитаның ақ мәрмәр мүсини (статуясы) тұр. Қолында шарап
жамы шайқалған патша кеўилди, бірақ ол сәл зериккен, қандай
да бир қосық қатарларын еске түсіргісі келеди...

П а т ш а

Алыс Фракия ойпатлығында
Таудан ағып түсер бир салқын булақ.
Сол булақтың сулығ сылдырлысында
Орфей сазы сыңсып тұрғандай жылап...

Э р а с т у

О алтын Эллада, әзизз ұатаным
Ақыл, гөззаллықта жәхәнда теңсиз.
Гүрлеп жасарсаң-аў мәңгиге менсиз,
Лекин сенсиз маған өмир жоқ, жаным.

Афина — ақыл хәм гөззаллык ийри,
Куяштай нур шашып мәңги турады.
Адам келер-кетер, ақылы қалар,
Инсан ақылы — абиҳаят булағы.

П а т ш а

(мысқыл менен)

Абиҳаят суўын, әзийз устазым,
Онда неге излеп жүрмиз жат журттан?

Ә р а с т у

Сиз излеген сол мәңги суў булағы
Алыс емес сизиң шатырыңыздаң.

П а т ш а

„Мәңгилик китабын“ жайып алдыңа,
Даўам етиң, устаз, ертегиңизди...

Ә р а с т у

Ертек емес... Сизиң менен биз ҳәзир-
Гөҳикап таўының етегиндеміз.
„Огуз суў“ дер бул қаттыағар дәрьяны.
(Ал биз, әлладалы греклер, оны
Огуз емес, „Окс“ деп жүритемиз.)
Бул көшпели азнатлар елинде,
Жүзден көп жасайды жетеўдиң бири.

П а т ш а

Япырмай-ә! Қызық екен бул жери.

Ә р а с т у

Лекин, жасың жүзге толған күнинде,
Улың сени қағып салып ийинге,
Гөҳикапта Әжел ойпатлығына
Апарып таслайды. Тамам ўәссалам...

П а т ш а

Бул дэсгүри жабайылык заң екен.

Ә р а с т у

Ал, сиз болсаңыз, уллы патшайым,
Мәңги булак — абидаят шәшмесин
Таўып, бир ишиўди әрман қыласыз...

П а т ш а

Сегбир тартып жаўгершилик жолында,
Биз көрмеппиз ялғаншының қызығын.
Узақ сайран етсек деймиз дүньяны ..

Ә р а с т у

Узақ өмир сүриў — бул басқаша гәп,
Бирақ мәңги жасаў — инсаптан емес.
Хәр адамға тек бир заман берилген.
Жақсы ат қалдырсаң келешек ушын,
Жаңа әўладлар рухынды яд етер,
Изде қалса адам өз заманынан,
Көр болып, өмиринше пушайманлар жер...

П а т ш а

Мәңги суўды таўып бериң сиз әўел,
Ал заманлар менен тил табыў жағын
Оннан кейин бизге қоя бер, устаз.
Заманларды жаратаман өз қолымнан,
Заман ағымы дәрья болса егер де,
Жулдыздай ҳесапсыз ләшкерим менен
Ол дәрьяны бурып жиберемен мен.
Жаўлаң алмақшыман пүткил дүньяны,
Алда күтер бизди тахты Сулайман!

Ә р а с т у

Дүнья он сәккиз мың әлемнен турады,
Бир патшаға ол дым көплик қылады...
Лекин, „жер-жәхәнди алып нетесиз?“

Деп саўал бермеймен, патшайым сизге.
Себеби сиздей уллы патшалар үшін
Бул саўал жоғалтқан өзіннің күшин...
Онан көре тыңлаң, айтайын мейли:

(киталқа қарап)

Қус ушып баралмас таў қабағында,
Астаўдай сап алтын шуқанағында,
Көз жасындай тамар бир сырлы булақ,
Хеш тасып төгилмес астаўдан бирак.
Оған алып барар бир кәуипли соқпақ...

П а т ш а
(ынтығып, түргелип)

Устаз, сияте маған сол бир соқпақты!

Ә р а с т у

Ал ол жағын бул китапта жазбапты...

П а т ш а

Сиз инсан данасы Аристотельсиз,
„Искендер Зулқарнайын“ деселер бизди
„Дана Әрасту“ дер бул жерде сизди.
Мүмкин емес сизің билмеулеріңіз...

Ә р а с т у

Мың айтсаң да, бир геллениң ақылы
Мәңги суўға соқпақ таўып баралмас.
Хәзирети Хызыр яр болсын сизге,
Халықты жыйнап жар урдырың патшайым,
Не табады, десең, халық табады...
Телегей теңіздей ақыл да халықта,
Патшалар жүгінген нақыл да халықта...

П а т ш а

Ақыл-парасатлы патшалар ғана
Халықты халық етеди басында турып.

Ә р а с т у

Халықты халық етиуіші патшаларды да
Сол халық деген киісі өзі туұдырар...

К Ө Р И Н И С

Әскербасы Птоломей келеді.

П а т ш а

(көуілленип)

Даңқлы әскербасы — сардарым мениң,
Батыр Птоломей, бармысаң өзің?
Құрметли устазым алым Әрасту
Сабақ беріп скиф шатырында да,
Мәңгі суық жаққында ертең айтпақта...
Қане Птоломей, не жаңалық бар?

П т о л о м е й

Тұх, ұллы патшайым, несің сорапсаң,
Сонша урысып жүріп бұл Азияда
Бұнындай көк өжет халықты көрмедім.
Хорезмийли дей ме, массагет дей ме,
Басында қауқылып қара қалпағы,
Атып жығылады, жатып атады...

П а т ш а

„Атып жығылады, жатып атады?“...
Әстапурла, бұл сақрайы халықтың
Өйтіп қорғағандай не байлығы бар?

П т о л о м е й

Байлығы жоқ асып-тасып баратқан,
Дәрьядан сәл өтсең, аржағы — шөллик.

Ә р а с т у

Қулан шөлін сүйер, қызғыш — уясын,
Адам елін сүймес байлығы ушын,

Сүйер оны Ұ а т а н болғаны үшін.
Азатлық хәм ұатан, — ең баслы байлық...

(Птоломей күлип жибереди)

П а т ш а

Бизлер хәм күлейик, хош, Птоломей?

П т о л о м е й

*(қысынғаннан қызыл орамал менен
терин сыпырып)*

Кешир, тақсыр, еситпеген елде көп...
Бул елдің Аяз деген ханы бар екен.
Патша сайлап, дәулет, қусын ушырса,
Қус қоныпты бир шопанның басына...
Енди сол шопаннан болған патшасы
Қатты адалатлы болса керекти.
„Уллы Искендер патшаға урыссыз
Бағынамыз, хыраж төлеймиз оған.
Жәбирлеп, төкпесин халқымының қанын“.
Деп нан-дуз көтерип шықты алдымнан.
Барып кирип көрдим оның сарайын.
Алтын, гүмис пенен безелген зат жоқ.
Тилла емес басқа кийген тажы да,
Қарамаң ағаштан соғылған тахты.
Әдиллиги сонша шопан патшаның,
Жесир қатын жүз қой айдайды дейди...
Тап қарсы алдына ағаш тахтының
Шопан ұақта кийген шерим етигин
Әширепилеп қыстырып бир қазыққа,
Дәл астына үлкен хәриплер менен
„Аяз, шарығыңа бақ!“ деп жазыпты...

қатты күледі

П а т ш а

Хәй-хәй, Птоломей, күлкиди емес бул...

Ә р а с т у

Я тоба! Не деген даналық бар бунда!...

П т о л о м е й

Даналық дейсиз-ау, неси даналық?...
Сол дана патшаның Асқар деген бир
Тас жоныушы күйеу баласы бар екен,
Ұяй жүернемек, күйдирди-ау мени!
Есиңизде ме, Мараканданы аларда
Согдийлардың Спитамен дегени?
Халықты баслап, „сизге бағынбаймыз“ деп,
Қанша жанға тийди. Булдағы сондай...
Үш күнлик урыста ол сұұретшини
Бир сатқын достының көмеги менен
Жарадар күйинде қолға түсирдим.
Жауырнына таңба салып қыйнадым
Хәм де тәңирибийзар Прометейдей
Қап тауының бир шыңына байладым.
Сизге қарсы шапқан өзмәмбетлердин
Тәғдири усындай азаплы, тақсыр...

П а т ш а

Афарин, Птоломей, садық сәрдарым!

Ә р в с т у

Соның бәрин өзин іслеген болсаң,
Әжеп ис қылыпсаң, Птоломей батыр,
Териңди сұрт қызыл орамал менен...

П т о л о м е й

(орамалына көзи түсіп, албырап)

Хау, қалай бул, ақ орамал еди ғой...

Ә р а с т у

Вавилоннан Согдианаға дейин
Қан төгіп қиятырған әскербасының,
Әжеп емес, ақ орамалы қызарса...

П а т ш а

(қатты күліп)

Әскербасы жигитлик қылған шамасы.

П т о л о м е й

(Әрастуға ашыұланып)

Бәрха ашшы тиллеп шағып сөйлейсіз,
Сізге бир жақпадым, устаз Әрасту.

П а т ш а

Устазға сен түүе, биз жақпай жүрмиз.
Дауам ет, Птоломей, ашыұынды бас.

П т о л о м е й

(қайта жанланып)

Тақсыр, бул жерден тез кетпесек болмас,
Адам қызыккандай байлығы да жоқ.
Көше мен еситтим, оның үстине,
Бул елдің мына Окс деген дәрьясы
Өр беттеги үлкен бөгетти жығып,
Оксиана теңизин ол тәрк етип,
Гиркан теңизине бурылып кетипти.
Сизиң жаўлап алып атырғаныңыз,
Бул апат жанында ойыншық деседи.
Енди бунда курғақшылық басланып,
Жаў шаппай-ақ ел серпилип көшеди...

П а т ш а

Әстапырла, қапылттың ғой, сәрдарым.

Ә р а с т у

(глобусты айландырып)

Булар көшпели халық, көшип үйренген,

Бизлер жаўгершимиз, жаўлап үйренген.
Айлан, дүнья, айлан, шарқы пәлектей!...

Птоломей

Бул қараған елдің гөне дәстүрі:
Суў тасса да, суў қайтса да дәрьяда, —
Суўдың пийри Анахитаның жолына
Құрбанлыққа бир қыз береді екен.
Азанда тұрсам, уламалар, порқанлар,
Жұлдыз көргіш мүнәжжимлер жыйылып,
Құрбанлыққа беріу ушын дәрьяға
Талап етип атыр екен хан қызын.
Бир пәкизе нашар екен қарасам,
Таўға байлап қозғалаңшы күйеуін,
Хан қызын бунда алып келдим, Патшайым.

Патша

(мысқыллап)

Әйтеуір де, бет орамалың қызыл-аў...

Птоломей

(албыран, ийилип)

Патшалық саўғаға қыянет жоқ, шақым...

(қол шаппатлайды)

КӨРИНИС

Еки қәниязегі менен Онесия киреди. Ол патшаға тикке қарап
турып, бірден күледі.

Патша

Бәрекелла, шөлдің үркек кийигі...

1 - қәниязек

Онесия, өйтпе, не болды саған...

2-кәнийзек

Тәжим ет, ханшайым, уллы патшаға!

Птоломей

Ҳаў, сап-саў еди ғой, тап жаңа ғана...

Онесия

*(қапталда турған Афродитаның статуясы алдында
диз шөгіп)*

Асыраўшы анажаным Ақшолпан!
Жалынаман, аман сақла ярымды.
Оның тас қажаған жумыры билегин
Жаў бугаўы қыймасын.
Жат мәнзилден қаңғып келген қара құс
Шоқымасын жигерин,
Табынаман, азатлық бер ярыма!...

Әрасту

Афродитаны булар „Ақшолпан“ дейди.
Массагеттин даңқлы ҳаял патшасы
Тумариса Кир патшаны жеңгенди.
Оның көзин қанға тойдырыў ушын,
Кесип алып сол патшаның геллесин,
Қан толы меске салғанды
Бул хан қызы сол Тумарис тухымы.

Патша

Бизге „абайлы бол“ дегениңиз ғой...

Әрасту

Мәзи мен тарийхты еслеп атырман.
Әнейи нәрсе емес тарийх сабағы...
Аға, умытыппан, тақсыр патшайым,
Ушырасыўым керек еди бул елдин
„Асан қайғы“ деген философына.
„Аяғы жок, қолы жок,

Жылан қайтип күн көрер.
Куйрығы жоқ, жалы жоқ,
Кулан қайтип күн көрер?"... Ұа-ұа-ұа!
Шынында да қызық адам көринеди.

(өзинше)

Патшалар тил табыспаса да.
Тил табысар бәрұа алымлар...

(кетеди)

П а т ш а

Устаз қандай дана адам зейинли...

П т о л о м е й

(өз маңлайына шарпа урып)

Ах, кум гелле Птоломей, еле сен,
Урыс кудайы Марс тәңирим ҳақына
Қурбанлыққа өгиз соймақшы едиң-аў...

*(ым қағып, кәнизлерди де алып шығып кетеди. Негр
баласы шарап әкеледи.)*

П а т ш а

Жат жерге тигилген скиф шатырына.
Жуўсаның хош ийисин әкелер самал...

(Онесияға шарап усынады)

О н е с и я

(шатыр жабығынан, түнги аспанға қарап)

Әне шықты Жети карақшы жулдызы.
Үш атлы хан қызын ортаға алып,
Төрт атлы урыспақта кейинде қалып.
Әнекей бөлинип шықты бар атлы.
Жақынласып келер қарақшыларға.

Хан кызының садык Кутлаяк ийти,
Ол да шаўып келер аттың изинен...
Жаўыз қарақшылар жеткермес бирақ.

П а т ш а

Жел тийгизбей хан кызының шашына,
Олар сауға етер өз патшасына...

О н е с и я

Ах, әттең мәрт жигит ат жалын кушты,
Жарасынан қан сорғалап баратыр.
Ақбаслы ер оның көксине батты,
Қарақшылар емес, жолдасы атты...
Әх, қоя бер жигитлерди базы бир,
Пейли соныңдай тар, иши толы кир.
Сәл жақтырақ жанса ығбал жулдызың,
Күнлеп хәм қызғанып, азаплар өзін.
Дос боп жүрип, жаўға таслап та кетер,
Я пайыты келгенде саткынлық етер...

П а т ш а

Тоба! Зевс тәдирим, мына бир нашар
Айтып тур инсанның ең әззи жерин...

О н е с и я

Әне, хан кызының Кутлаяк ийти,
Жаралы жигитти шыр айланып жүр.
Ийт опа деген... *(жылайды)*
Арқасына садақ оғы қадалған
Азаматым, ессиз жаўжүрек ярым.
Хәзир ғана менің қолымнан келсе,
Жаныңның орнына жан берер едим.
Жаўырыңға төсеп қолан шашымды,
Ақ көксимди дастық етип басына,
Кәбап болған баўырымды суўырып,
Тартар едим қансыраған жараңа...

П а т ш а

Жер жәхәнди жаўлап алып атсам да,
Бир сулыў усылай сүймеди- аў мени.
Астымдағы алтын тахтымды түсіп,
Муҳаббат гедайына берер едим мен...

О н е с и я

(патшаға тәжिम етип)

Кешириңиз мени, ұллы патшайым,
Өмири зая жулдыз сәўлесіз болар...

(патша оның шашын сыйпайды)

Жоқ, жоқ, қол тийгизбең патшайым маған!
Мен өлген қаялман, сиз тири инсан.
Мени қурбанлыққа шығарған атам.
Асыраўшы Оғуз дәрья қайтадан
Ылай суўға толып, ел абат болса,
Өкинбеймен қасла өз әжеліме...

П а т ш а

Сондай садақатлы, сондай опалы.
Күншығыстың жер титиреткен патшасы,
Шах Дараға ийілмеген басымды,
Ийдиргин келди ме, әй саҳыпжамал!

О н е с и я

Талға жарысып шынар ийилмес болар,
Бизди қойың, шахым, өз күнимізге.
Лекин айтып кетер бир кеңесім бар:
Сиз ізлеген мәңги суўдын дәрегин
Менин ярым Асқар ғана биледи.
Ол қазир бұғаўлы жатыр таўларда,
Босатсаңыз таўып әкеп береді...
Сиз оны тоқтаўсыз алдырың бунда.
Ал мен Қуяш тәңирим жазғанын іслеп.
Бийик шың басынан Оғуз дәрьяға
Өзімди тасдайман қурбанлық етип.

Сиз бенен, патшайым, басқа дүньяда
Ушырасармыз несип болса бир ұақта.
Берген шарабыңды көз жасларыма
Қосып сонда симирермен алдыңда ..

*(шараплы жамды Афродитаның аяқ ушына
қойып шығып кетеди.)*

П а т ш а

Жүрек етип бұл дүньялық бенделер.
Мениң хәмиримди тәрк ете алмас.
О дүньяға баратырған хаялға,
Патша ма я кул ма — бәрибир халас...
Жат жағысқа тиккен скиф шатырына
Жуўсанның хош ийисин әкелер самал...

(гонг урады, Птоломей баслаған адамлар келеди)

Урың жарды, жыйнаң халықты тезирек,
Айдаң Қап тауына олардың бәрін!
Маған мәңги суўды таппағанынша,
Тынышлық та, қайтыў да жоқ оларға!
(сыртта фанфара дауысы еситиледи)

МЫҢ БУЛАҚТЫҢ БАСЫНДА

К Ә Р И Н И С

Мәңги суў ізлеуши халықтың тыныспасы.

Ж и й р е н с а қ а л

Искендер патша жеті ықлымды алды,
Енди мәңги суўдың ышқында жанды.

Қ а р а с а қ а л

Бизди мине мың булакқа айдады,
„Мәңги суўды“ табасаң деп қыйнады.

Д и й х а н

Огуз дәрья қайтып, еллер шөлледі,
Ал патша „мәңги суў табасаң“ деди.

Шопан

Қассапшыға ет қайғы,
Қара ешкіге жан қайғы.

Дийхан

Биздей дийхан сорлыға,
Қыс напақа нан қайғы.

Көринис

Мурт келеди.

Арык мерген

Мурт жора, келсеңе, бир заман дем ал,
Жуұырған алмайды, буйырған алар...

Мурт

Хәй, ҳарман, жигитлер! Ұәй, бәрекелла!
Тап мәңги суў тапқан патшадай болып,
Отырсыз ғой мардыйысып булманда.
Кәне, Арык мерген, шақшаңды әкел,
Гүзенде гәп бар ғой шамасы, жора?

Арык мерген

Қуралайды көзге атқан мергенмен,
Дүзде талай суўдан ишип көргенмен.
Бир суў көрдим, дәми жүдә ғәлетий,
Соннан бир гүзе суў алып келгенмен.

Тазша бала

Гүзендеги мәңги суў боп шығар-аў,
Бирақ сорың қайнап дәлийллей алмай,
Патшаның ғәзебине ушырап калма.

Мурт

Хә, тазша, әкелипсең кемпириңниң сен
Ешки саўып жүрген аўызқабағын.

Тазша бала

Хәзир барлық ҳикмет усы қабақта...

Жийрен сақал

Мәңги суў таптың ба, дәлийлинді айт.

Тазша

Патшаның алдында айтамыз оны.
Сонда куўанғаннан Искендер патша,
„Тиле тилегинди, азамат тазша,
Гәп шашта емес, баста“ дер сонда...

Гүлалшы

Дәри бола бермей айтсаңа бала.

Дийхан

Биз елге қайтайық, сен тапқан болсаң.

Шопан

Мал-хәлимиз дүзде қараўсыз қалды.

Тазша

Дәлийлим сол: көз алдымда сол суўдан,
Бир зоңғарға келип үш рет ишти...

Қара сақал

Дәлийлин пышық жеп, ийт ғайзағандай...

Мурт

Зоңғарғаның жеген поккын жегенде,
Сен де узақ жасар едің дүньяда.

Диademли жигит

Мәңги суўды таўып берген адамға,
Не тилесе, бәрін береді патша.

Т а з ш а

Мен көп нәрсе тилемеймен бул ушын,
Искендер патшаға күйеу бала боп,
Ҳиндстанды ғана сорасам болды ..

А р ы қ м е р г е н

Пил аўлаўға мерген керек болғанда,
Еске аларсаң Арық мерген ағанды.

М у р т

Мен тапсам әйтеўир, патшадан бұрын
Өзим ишежақпан сол мәңги суўды.

Т а з ш а

Ұай-ой, онда бул дүньяға ҳеш ўақта
Шайтан керек болмай қалады екен...

Т е м и р ш и

Хәр булақтан аўыз шайғаным болмаса,
Абайсыз ишип қоймайын деп жүриппен...

Д и а д е м л и ж и г и т

Патшалар излеп тапнай жүрген мәңги суў,
Сен не деп қорқасаң оннан, темирши?

Т е м и р ш и

Жүзимди жалап отлы көрик хәўири,
Мәңги шөккиш урып турғым келмейди.

Г ү л а л ш ы

Бул дүнья бйр қызық гүлал дүканы,
Мениң соққай гүзем хәммениң қолында.
Абиҳаят суўын алып келгей деп,
Патшаның көзи де оның жолында.

Темирши

Сениң соққан гүзең толағ-аў сүүға,
Бирақ толмас екен адаминың көзи.

Жийрен сақал

Бул Искендер алды дүньяның жүзин,
Енди бул дүньяда мәңги қалажақ,
Сөйтип патша емес, кудай болажақ.

Қара сақал

Теңиз қурдымында шек бар, бирақ та,
Инсапсыз патшаның нәпсинде шек жоқ...

Темирши

Хай, анаў ким, Кийик соқпаққа минген?

Шопан

Әжедине асығып жүрген биреў ғой.

Арық мерген

Батыр уста Асқар сүүретши ғой-әй...

Тазша

Әдалатлы Аяз ханның күйеуи,
Не ізлеп жүр қәуипли таў соқпағынан?..

Диәдемли жигит

Искендер патшаға қарсы урыста
Опасызлық етти ең жақын досты:
Оны тугып берди жаралы қалда,
Үш күн таўда бұғаўлаўлы турды ол.

Темирши

Ал хаялы Онесия сулыўды
Дарья суы қайтқан күни атасы

Суўдың пийри Анахитаның жолына
Қурбанлыққа шығарды.

Гүлалшы

Онесия өзін дәрьяға таслап,
Өлмеснен алдын өлейін деген ғой.

Диademли жигит

Асқар! Қайт изиңе! Жок, еситпейди.

Мурт

Миниў ушын кәуипли қыямай шынға,
Арқан таслап атыр арша ағашқа.

Арық мерген

Арық мерген болып аң аўласам да,
Ол таўларға минип көрмеген едим.

Дийхан

Халықтың үмити еди бақадыр уста,
Әжел соқпағында қайда, бармақшы?

Жийрен сақал

Жок, ол тәуекелдин тар соқпағында
Излеп барар соңғы үмит булағын.
Абиҳаят суўын сол кәуипли таўдан
Мәртлик хәм тәуекел ийеси табар...

Диademли жигит

Искендер патшаға қарсы бул таўда
Биз қырық күн урыстық бир сапта турып.
Енди сол тәуекел соқпағында да,
Асқар менен бирге болмағым керек.

(кетеди)

Қара сақал

Аман тауып қайтың үмит булағын,
Хәзиреті Хызыр яр болсын сизге!

ОЛИМПКЕ ЖОЛ

Және сол патша шатыры. Искендер патша, Әрасту, сарай адам-
лары, Негр баласы шарап әкеліп тур.

П а т ш а

Абихаят сууын таппағаншелли,
Жыйылмас бул жерден шатырым мениң...

Ә р а с т у

Қырғын урыс қылып елден еллерди
Жаулап алып жүргениңизден көре,
Бунда скиф шатырында отырып,
Мәңгі сууды күтіу унайды бизге...

П а т ш а

Күнлер усар шарап тамшыларына,
Бәрха бир көринис тийди жаным.
Гүзе көтерискен варварлар келер,
Мәңгі суу екенин дәлйіллей алмай,
Үмитимди алдап, шығып кетисер.
Колымда шайпалар сабыр кәсасы...

Ә р а с т у

Көп шайпалған кәса төгилер болар...

П а т ш а

Ах, устәз, фәлсафаң тийди жаным...

(ишеди)

КӨРИНИС

Птоломей келеди.

П а т ш а

О сен Птоломей, мәрт әскербасым!
Ҳаў, белде қайысың буғаз бийениң
Айылындай түсип кеткенбе, қалай?

П т о л о м е й

(иренжип)

Аўа, тақсыр, буғаз бийе... Узамай
Кулынлап та қалар бул жүрисинде...
Излегеннен көре жоқ мәңги суўды,
Қанлы саўаш урысқа кирип ҳәр күни,
Жорықта жүргеним ғәниймет еди.

Ә р а с т у

Я Зевс таңирим, сол мәңги суўды
Ким ишсе де, Птоломей ишпегей...
Та қыямет қайым болғанға дейин
Бул дүньяға урыс оты түспегей...

П а т ш а

Ашыўыңды бас, сәрдар. Не жаңалық бар?

П т о л о м е й

Сизге қарсы қозғаланды басқарған
Сүўретшини, пәрманыңызға бинаан,
Бугаўдан босатқан едим, патшайым.
Сол келип тур бир гүзе суў көтерип...

П а т ш а

Аязханның қызы Онесия сулыў
Мақтаўын жеткизип сүўретши күйеўниң,
„Мәңги суўды сол табады“ деген соң,
Босаттырған едим бугаўдан оны...
Қәне, кирсин қозғалаңшы сүўретши!

КӨРИНИС

Қодына кишкене нағыс гүзеше көтерип Асқар келеди.

А с қ а р

„Самалды самал тербетер,
Самал бултты тербетер,
Булт жамғырды тербетер,
Жамғыр көк шөпті тербетер,
Көк шөп бийені тербетер,
Бийе қымызды тербетер,
Қымыз жигитті тербетер.
Жигит сулыұды тербетер,
Сулыұ бесикті тербетер,
Бесик баланы тербетер,
Бала... дүньяны тербетер“...

П а т ш а

(орнынан турып)

О не деген құдиретлі сөз, тәңірім!

Ә р а с т у

Инсан рухының гөззаллық күші, —
Поэзия! Табынаман мен саған!

П а т ш а

Исәнкар сүўретши, айт кеўліндегин?!

А с қ а р

Сиз сондай дүньяны тебиренткен шахсыз...
Абихаят суўын әкелдим сизге.

П а т ш а

Сеннен илгери де көплер әкелген,
Ал тыңлайық сениң ертегинди де..

А с қ а р

Таў басында кәўипли Кийик соқпақта
Жети ирет өлип, жети тирилдим.
Таўып оның алтын астаў булағын,
Толтырып аларда мына гүзени,
Мен ишпедим, шөлден аңқам кепсе де...

П а т ш а

Қорқасан ба, жигит, мәңги жасаўдан?

А с к а р

Абиҳаят — мәңги тиришилик суўы,
Инсан ушын емес...

П а т ш а

Ким ушын онда?

Ә р а с т у

Адам мәңги емес, тәбият — мәңги,
Бул суў эликсири сол мәңгиликтің...

П а т ш а

Инсан — тәбияттың перзенти, устаз,
Анасы менен мәңги жасаўға ҳақылы...

Ә р а с т у

Туўылыў, жаңарыў, тынбай өзгериў. —
Тәбият ананың мәңгидик иси.
Ал мәңгидик деген бул шексиз ўақыт,
Ол — космос, жаны жок, биймәни бослық...

А с к а р

Тутың таксыр, мына қакпаш балықты,
Өз қолыңыз бенен салың гүзеге.
Буннан бир жыл бурын мен бул сазанды
Оксиана теңизинен аўладым.
Анам өз қолынан дузлаған сонда.
Ол теңиз нәпесин алып қайтадан,
Ҳәпзамақта тирилгенин көресиз.
Бирақта бек болың жүрегинизге!...

П а т ш а

Я тоба! Қайдағы Фракиядан
Ҳиндстанға қәдер жети ықлымды,
Жаўлап аларымда қалтырамаған,

Алмас қылыш тутқан мықлы қолларым
Неге қалтырайды? Айтшы, устазым!

Ә р а с т у

Мәңгилик деген бұл шексиз океан,
Бұл ислериң оған бир тамшы суұдай...

П а т ш а

Екиленип көрмеген едим мен бундай...

*(Қақпаш балықты гүзеге батырады, гүзеге улы-
мбырлы болып балық ойнайды. Патша сескенип
кетип, кейін бәседі. Сарай адамларында қорқыу,
албырау күшейеді.)*

Жоқ, жоқ! Мүмкін емес! Бұл мәзи түсим...
Мынау жат жердегі скиф шатырында
Не ғәлетий түслер енбейді бизге!
Хә, сиз бе? Барсыз ба, алым Әрасту?

Ә р а с т у

Биз бармыз хәзирше... Бир заманларда
Ениұимиз мүмкін түслериңізге...

П а т ш а

Ал мынау Птоломей, садық сәрдарым...

П т о л о м е й

(албырап, жағынып)

—
Әлбетте, патшайым... Қасында болып,
Мәңи қылышыңды шабыұға таярман...

П а т ш а

Ал мынау ким? Түри бөтен азиат?
Ах-ха, еске түсти... Көп ишсем керек...
Исәнкар сүұретши, ақылы зыят...

Ә р а с т у

Барлық хәм жоклықтың шегарасында
Бир илахый сыр бар сонындай нәзик.
Инсан ақылына, илим-дәкіметке
Ол сырды ойлаудың өзи қадаған...
Не деген инсапсыз хәм өжет инсан!
Тәбият қойнында узақ сандалған
Хәм өзиниң пүткил барлығы менен
Кирген оның катал исенимине,
Көпти көрген узақ жасаған адам
Абайсыз дус келип сол нәзик сырға,
Алтын балық шығып қалғандай қырға.
Хәй бала, бул исиң жақсы болмады...
Ырас сөйлеу парыз патша алдында...

А с қ а р

Бас ийемен, сизди танымасам да,
Уллы Әрастууше ақылыңызға!
Жүз жыл өмир сүрген аңшы атамның
Тау-тас қоймай себил болған аяғы
Сол қадаған нәзик сырдың сызығын
Басып алса керек абайсыз жүриң...
Ол киcи көп көрген тәбият кызығын!
Мың жыллық мәжбүрий кәлетий дәстүр
Оны тирилей сум әжелге тапсырған.
Мен сорлы ақлығы оны арқалап,
Әжел ойпатына апарып тасладым...

(кеули бузылады)

Ә р а с т у

Заманлар ағымы бир пәтли дәрья,
Түрли дәстүрлердің урығы онда
Ығып өтер заманлардан заманға.
Ажырықтай түскен жеринде өсер,
Хәтте заңдар менен бәсекилесер...

П а т ш а

Жок, мен бул дәстүрди бийкар етемен!

Адамыйзат кетер болсын дүньядан
Өз әжели хәм де өз дастырынан.

А с к а р

Бул пәрманыңызда инсанылық бар,
Әдалат шәшмеси сарқылмағай хеш.

П а т ш а

Исенкар сүўретши, айт тилегиңди!

А с к а р

Гиркан теңизине қашқан дәрьяны
Қайтарып бер, тақсыр, бизиң жағысқа.
Халық өз ұатанынан айра түспесин,
Бул жерлерден ел серпилип көшпесин...

П а т ш а

Буйыраман, байлаң жыққан бөгетти,
Әжелиң қайтадан Окс дәрьяны!

Ә р а с т у

Ғаз ғаңқылдап, шағалалар шарқ урып,
Жатсын шалқып Оксана теңизи!

А с к а р

Патша хәмири — куда хәмири деген бар...
Огуз дәрья, асыраўшы анамыз,
Кел қайтадан бизге мәңги суў болып!
Енди куўантаман мен хәзир барып,
Онесия, есит, арзыўлы ярым!
Сен енди азатсан, курбан болыўдан,
Саған кустай ушып бараман, хәзир!

(кетеди)

П а т ш а

(гүзени абайлап алып)

Абиҳаят суўы колымда мине,
Я кудиретли Зевс! Мендағы енди
Олимп таўындағы перзентлериндей, —
Жас кудайлар ҳәм титанлар сыяқлы,
Мәңги өлмей жасайман бул дүньяда.

(тамашагөйлерге)

Жок, мен жасамайман Олимп таўында.
Оннан көре, жерде инсанлар менен
Жасаў әлле қайда қызықлы маған.
Адамлар үстинен ҳүким сүриўдин
Ләззети басқаша! Бул ис көп жақсы
Аспанда отырып кудай болыўдан...

(Шатырда айшы-әширетли ойын басланады)

К Ө Р И Н И С

Түн. Көк гүркиреп, шахмақ шағылады. Шатырдын жабығынан фосфориг сәўле менен жанып, Сулайман патшаның куў геллеси ишке үңиледи. Шатырда даулығыспа, хүрейли үнсизлик шегеди.

Қ у ў г е л л е

Тыңла, кудиретли Искендер патша!
Геллесмен мен Сулайман патшаның.
Жети ықлымдағы инсанлар түүе,
Патша болдым он сәккиз мың әлемге.
Инсанның пейлиндей тойымсыз зат жоқ,
Кәнәт қылмадым, мәңги суў иштим.
Мине енди ийегимде жаным бар,
Жумалап жүриппен куў гелле болып.
Теўип кетер мени дүзде куланлар,
Мийдин шанағында жатар жыланлар.
Тойымсыз көзимнің шанақларынан
Жамғыр суўын куслар ишеди мудам.
Оларды үркитер шама жок бизде.
Ишпе, мәңги суўды, ақылымды ал,
Инсап ҳәм кәнәт дүньясында қал.

Әжел периштесі, сағындым сени,
Қашан қушағыңа аласаң мени!
Мың афсус, пушайман! Ах, шексіз әрман!
Не деген тойымсыз, нисапсыз адам!

(қуу гелле ғайып болады)

*(Искендер патша қолындағы күзени алтын тах-
тының қасындағы столға қояды. Хәмме үнсиз шы-
ғып кетеді.)*

КӨРИНИС

Ә р а с т у

Өлинің айтқанын тири қылғанда,
Бунша қәтелеспес еді адамлар... *(кетеді)*

П а т ш а

Устаз, сизиң даналығыңыз үшін!

(Шарап ишип, қалғып кетеді.)

МӘҢГИЛИК БОСАҒАСЫНДА

Бизиң эрамыздың 3000-жыллары. Ұақыя орны өзгермейді —
Оғуз пәрьяның бойы, Қап тауының етегі. Тек ғана патша шаты-
ры жоқ. Тас тәңірінің мүсіні сәл қыйсайған. Үңгірден Әрасту
шығады.

Ә р а с т у

Сәлем Қуяш, о мәңгилик шырағы!
Гүрлеп айдап отлы колесницаңды,
Космос кеңлігінде еле жүрсең бе?!
Бәрекелла, бұл зимистан дүньяға
Жалғыз жақты беріп тұрсаң ба еле!
Көріп турман қанша дәуірлер өткен,
Қанша ұллылықтар жоғалып кеткен.
Тек сен барсаң, бар тек ана тәбият,
Хәм ақыл булағы — бар инсаният!
Мине биз ояндық ұзақ уйқыдан...

КӨРИНИС

Үнгирден еснеп патша шығады.

П а т ш а

Әзийз устаз, ассалаўма алейкум!
Бир жыл көрмегендей кумсадым сизди.

Ә р а с т у

Ўэлийкум ассалам, уллы патшайым,
Аман жатып турдыңыз ба уйқыдан.

П а т ш а

Әжайып таң екен, салқын қауалы.

Ә р а с т у

Бул таң, тақсыр, басқа дәўирдин таңы...

П а т ш а

Қайыл, устаз, дана хэзидиңизге.
Сарай адамлары қай гөрге кеткен?
Қайда таярлаған азанғы шайды?...

(қол шаппатлайды)

КӨРИНИС

Үнгирден еснеп Птоломей шығады. Сақалы белине түсіп,
мурты кулағына оралып кеткен.

П а т ш а

(әжесини күлип)

Мынаў ким-әй, әжийне ме, гөрбар ма?
Птоломеймисен? Не бәле түриң...
Бәлким Дионисте Аристофанның
Ойнап жүрипписең комедиясын?...

П т о л о м е й

(Тайып кеткен жағын услап ескеп)

Кеше көп иштик пе деймен шайапты...
Есней-есней тайып кетти жақлайым...

(өзинше)

Аўған талғанлайға күледі деген,
Қайық болып туйғандай өзиниң түйи.

Ә р а с т у

О тақсыр, патшайым, биз сизден алдын,
Ояндық уйқыдан бир хәпте бурын,
Бир гесиртке қолтығымды қытықлап,
Оятып жиберди, аңлап қарасам,
Өсип кеткен екен сақал-муртымыз.
Сизиң белиңиздеги қосбаўдан әсте
Исфаҳанның алмас семсерин алып,
Сизиң хәм өзимниң сақал-муртымызды
Гүзедим, тәртипке келтирдим бираз.
Птоломей батырдың сақал-муртына
Тиймедим. Өйткени урыспаз сәрдарға
Жүдә жарасады бул сақал-муртлар...
Қораздай қышқырып, оның үстине,
Буйрық берер ләшкери де жоқ енди...

П т о л о м е й

(шоршып кетип)

Неге ләшкерим жоқ буйрық берерге?

П а т ш а

Устаз, не деп тұрсыз, есиңиз дүзиў ме?
Ондай хәзилди қой! Айтың оннанша
Шарап мәслигинде қанша уйықладық?

Ә р а с т у

Биз үш мың үш жүз жыл уйықладық, тақсыр!

Біз хауасын жутып турған бул дәуір —
Жаңа эраның үш мың биринши жылы...

П а т ш а

Устаз, бундай ҳәзил сизге жараспас,
Бул өтиригиң қудды ертектегидей.

Э р а с т у

Қорықпаңыз, үш мың жыл, параз етсеңиз, —
Шет-шебирсиз ўақыт океанының
Үш тамшысы менен ғана өлшенер...

П а т ш а

(хәўлирип)

Мәңги суўды ишип қойдым ба, сорым?

Э р а с т у

Иштиниңиз... Ҳәм бизиң айтқанды қылмай,
Бизлерге де зорлап иштирдиңиз оны...

П т о л о м е й

Әй ырас-әй, жаңа есима түсти;
Зорлап ишкиздиңиз устазға, тақсыр,
Ал, мен болсам сизиң хызметиңизге
Мәңги жегилгенмен... Сол ушын, шаҳым,
Сизден қалған суўды гүзе түбинде
Ишил қойдым, мирәт етпесеңиз де...

П а т ш а

Әй, сен қаласаң ба ысытқан суўдан.
Тап оннан да бас жазғандай бир нәрсе!

П т о л о м е й

Мәңги суўдан көре бир кәса шарап

Жақсы болар еді-ау... Көрейін қарап...

(кетеді)

П а т ш а

Ұай-ой! Үш мың үш жүз жыл дедіңіз бе?
Қайтип шығардыңыз жыллар есабын?

Ә р а с т у

(қойнынан кітап шығарып)

Үш мың жыл қойнымда бірге уйықлаған
„Мәңгилик кітабын“ ашып қарадым.
Хәм есаппап көрдім гороскоп пенен,
Қатламларын изертледім таулардың,
Қанша өзгеріслер болып атса да,
Тау дәрьялар — мәңгиликтің перзенти.

Мынау Окс дәрья, анау Қап тауы,
Мына жерде үш мың үш жүз жыл бұрын
Сизің скиф шатырыңыз тұрғанды.
Оның алдындағы массагет тәңірі,
Қараң, сол турысында еле тұрыпты.
Сәл қыйсайған, аұзы-мурны желінген,
Үш мың жылғы уйқымызды күзетіп
Тұрғандай қонақшыл сахра тәңірі...
Тәбият пенен тил табысқан шығарма,
Ол хәм мәңгиликдур... Кел, таксыр, мейли,
Ізелейік бұл жаңа дәуір есигін...

К ө р и н и с

Қуғанып Птоломей келеді.

П т о л о м е й

Қудайым бендесін өлтирмес аштан,
Аты шөп демесең ешкідей сүтлі...

(шөпті жейді)

Ә р а с т у

„Жылына үш рет мийұалап пискей,
Аты сүтилмектей жемисим бардур“...

П а т ш а

Хәй; әттән, Птоломей, сениң орныңа
Мәнги суўды ҳаял туқымы ишкенде,
Аш қалдырмас еди бизлерди бүйтип,
Енди шөп жеп мал болуўға қарадың...

П т о л о м е й

(тамашагөйлерге қарап)

Шөп жесең де аштан өлмеген жақсы,
Аз-кем шыда, өзиң де еле шөп жейсең...
Ашлық ушын патша да жоқ, қул да жоқ...

К Ө Р И Н И С

Ақ астролет әстен ушып келип дәр्याға түседі де, ақ глиссерге усап жүзип келип, жарысқа тоқтайды. Астролеттен жигит хәм қыз түседі. Жигит төсине байланған портатив рация арқалы бир жақлар менен сөйлесип атыр. Қыз астродатта лазер аппараты менен бутка нур жиберип атыр. Патша, Әрасту хәм Птоломей тас артында жасырынып турып, жана дәуір адамларының ис-хәрекетин гүзетпекте.

Ж и г и т

Алло, „Нефтун“! „Оксидана“ сөйлейди,
Ашық океаннан Арал теңизге
Суў келип түспекте нормадан зыят,
Тарнаўда шлюздің сеткасын жыртып,
Үш акула өткен бул бассейнге.
Суў басып кетежақ Мойнақ қаласын.
Оянан бир қырк үшке түсириң суўды.
Әне жағыстағы Посейдон бағының
Алма, жүзими де суўға кетежақ.

Р а ц и я д а н д а ұ ы с

„Оксана“! „Нефту“ тыңлайды сени,
Оннан бир қырк үшке суў түсириледі.
Сетка беккемленді. Аралға түскен
Үш акула алынады есапқа.
„Памир“ ге айт, дәрья суўын азайтсын,
Ол да аздай жамғыр заказ қылғансаң.
Суўға тоймайтуғын халық екенсең,
Былтыр Үстиртти де суўға алдырдын...

Ж и г и т

Дәрья суўы норма менен келип тур,
Оны азайтсақ, суўда дуз көбеймекте.
Бултларды жаўдырмай өткізиў ушын,
„Олимпияға“ хабар берип атырмыз.
Былтырғы шатақты быйыл шығарма...

Қ ы з

Әйтен шыррық шығар пультте отырған,
Былтыр Афиныда күйдирип еді,
Акропольден бир тас сынығын алып,
Нөкіске почтадан жиберемең деп,
Екі саат шатақ шығарған еді...

П а т ш а

„Акрополь“ дейди, „Афины“ дейди,
„Бултты жаўдырмаймыз“ дейди қудайдай...
Ким деп түсинеміз бул адамларды?

Ә р а с т у

Бул әуладлар жаңа дәуір адамы,
Бұлардың сыйынар қудайы — илим,
Еситип тұрсыз ба, тақсыр, патшайым?
Кең аспанда көшип жүрген бултты да
Қәлеген жерике жаўдырып атыр...

П т о л о м е й

(тамашагөйлەرگә)

Жаңағы үш акуланың биреўин
Бир өзим шийкилей жер едим ҳәзир.
Усы Әрастудин ақылгөйлнги
Аш қарынға дың жақпай тур, жигитлер...

П а т ш а

Зевс тәңирим, сақла өз панайында!

Қ ы з

Мынау кимлер, антик липас кийинген,
Эсхилден бе яки Софокльден бе?
Жүрсе керек, спектакль таярлап...

Ә р а с т у

Хәй, бийганыс әўлад, сәламатсыз ба?

Ж и г и т

Сәлем, талантлары Әмиў бойының!

Қ ы з

Рио де Жанейро фестивалына
Таярланып жүрген талантлар екен.

П а т ш а

„Әмиў“ дейди, және бир нәрсе дейди,
Ҳарам болсын айтқанларын түсинсем...

Қ ы з

Буннан үш мың үш жүз жылдай илгери
Македониялы Искендер патша
Қала салған бул дәрьяның бойына.
Хәм де „Амуля“ деп атаған оны,
Әййемги Оғуз суў — Окс дәрьясы,
Соннан „Әмиўдәрья“ болып аталған.
Сахнада беріў ушын әййемги дәўирди,
Тарийхты үйрениў керек, жигитим.

П т о л о м е й

Үллі дәрежелі Искендер патшаны
„Жигитим“ деп, қандай бийадеп қызсаң...

Ә р а с т у

Неси бар, бұндай қыз „жигитим“ десе.
Птоломей батыр, қой, өйтіп қызба.

Ж и г и т

Птоломей, сол Искендер патшаның
Жау жүреккі әскербасысы болған.
Бірақ оны бұндай сықылсыз адам деп,
Оқымаған едім хеш бір кітапта...

П а т ш а

Үш-мың жыл бетіне пәки тиймеген,
„Ийт алған тұлкіде не сын бар“ деген...
Сабақ берің, баллар, тарихтан және...

Қ ы з

Ол дәуірде мынау Арал теңизін
„Оксиана“ деп атаған әлдинлер.

Ә р а с т у

Дәуірді сахнада көрсетіу үшін,
Тарихты билиу керек, Птоломей батыр...

П т о л о м е й

Изінде ойнауға қарадыңыз-ау...
Бийтаныс бул мәжгүн жасларға қосылып.

П а т ш а

Ал биз артист емес екенимизді
Қалай түсіндириу мүмкін буларға?

Ә р а с т у

Илим хәм ҳикметти суўдай симирген,
Бул неткен әўладлар? Мен де биймеймен.
Лекин енди, тақсыр, кәлей-кәлемен.
Биз жасаймыз уей әўладлар менен..
Өлимнен басқасының бәри, патшайым,
Есеби табылар тири бендеге.
Бирақ бизиң артист емес, әййемги,
Патша, алым, сәрдар екенимизди
Ҳасла түсиндирип болмас буларға.
Енди биз баяғы ауыр жазға
Тап болған бийшара! Сизифке усап,
Төменнен бийикке тас шығарайыз.
Шығарғанда тау басына сол тасты,
Қайтадан жумалып кетер төменге.
Хәм биз мәңги бүкшең қағып сол тасты
Және тау басына алып шығамыз...

П т о л о м е й

Бизиң артист емес екенимизди
Алмас қылыш пенен ғана буларға
Өзiм түсиндирип беремен хәзир.

*(шириген қылыштың сабы ғана қыннан
суырылады, хәмме күледі)*

Ә р а с т у

Кәнекей, үсыйтпй хәмме қылышлар
Ширip пйтсе еди қынында жатып...

Қ ы з

Соншелли берилип ойнар ролин,
Булар нағыз талакт ийеси екен.

Ж и г и т

Рио де Жанейрода келер бәхәрде
Дүньядағы хәўескер-театрлардың

Жер жүзүлүк фестивалында, дослар,
Сөзсиз байрақ аласыздар, мен билсем...

Э р а с т у

Бәрекелла, хэй сиз, бахытлы аўлад,
Кай жерликсиз, кәспи-кәриңиз кандай?

Ж и г и т

Бул кыз — итальянка, мен — усы жерлик,
Бизлер гидролог, суў кәпигеси.
Аңсат емес бизиң кәсибимиз де.
Эмиўдәрья баада тасып атады,
Жағаларын жайпап басып атады.
Бурын бул этирапта шөллер көп болған,
Енди бари тегис, бағларға толған.
Бултлар биз кәдеген жерге жаўады,
Атомды паракат нслетер адам.
Куяш нуры, самал, океан толкыны
Электр куўатын береди мудам...

Э р а с т у

„Атом“, „электра“! Кәрамат сырлар,
Бата алмаған оған бизиң тисиңиз...

П а т ш а

Зевс тәниримниң қудирети ғой бул:
Айтып турғанлары қудды ертекетей...

Э р а с т у

Ертек — инсан қыялының жемиси,
Қыялдан да озық ҳәзирги заман
Биз енди бул әжайыбат заманның
Өгей туўған мәңги одиссейлери...

П т о л о м е й

Мына қыз ҳәм жисит, уллы патшайым,
Ашлықтан көзиме төртеў болып тур...

П а т ш а

Көз алдымда төрт Птоломей турыпты,
Бәрің жабырласпай, бирилеп сөйлең!...

П т о л о м е й

Булардан „бизлерди аўқатландыр“ деп,
Талап қылсақпекен, сорасақпекен?

Ә р а с т у

Зорлық пенен тартып алып жеўшилер,
Қорлық пенен ырысқы шөңлер соңында...

Ж и г и т

Биз кесені бермейік сизлерге, досла!
Рио де Жанейро фестивалында
Үлкен творчестволық табыс тилейміз!

(кетеди)

П т о л о м е й

„Творчество“ дегени не? Урыс па?

Ә р а с т у

Еситпеген сөзлерің көп алдыңда.
Қане, Птоломей, не аўқат жейсең?...

П а т ш а

Дәри болғаны ма бир кесе шарап.

П т о л о м е й

Батшаның мен дәзир келіпін қарап.
Қоян тақсыр, қоян! Услаң, жигитлер!
Уағатаңның... Несип етпеуін қара...

*(Хәмме қамалайды, услаптайды. Птоломей
қуғып шығып кетеди.)*

П а т ш а

Устаз, не кунлерге туттик изинде,
Неге биз ояндык маңги уйкыдан?

Э р а с т у

Тәбиятка карсы жүриш басладык,
Кейин карап шаппас өкиниш тулпары...
Капа болман, таксыр, мәрдана болман,
Өмир сүрген кызык не деген менен...

К ө р и ñ и с

Птоломей қауын әкеледи.

П т о л о м е й

Мен билсем, бул жеўге болады, жигитлер...

П а т ш а

Енди саған „жигитлер“ болып қалдық па,
Асып қояйын ба сақал-муртыңдаң!

П т о л о м е й

(патшаның аяғына жығылып)

Кешир, таксыр, ашлық мени алжытты.

П а т ш а

Хәй, кумкелле, бул қауын ғой, әүмесер,
Жар тезирек, жаның шықпастан бұрын.

Э р а с т у

Ұай, жарқылық, жемиси ғой бейиштин...

КӨРИНИС

Еки адам келеди

Биринши адам

(жылдам жүз бөнен)

Кимдур биреу жаңа бизиң палыздан
Бир қауын үзди де, тура жайдады.
Қауынға биз қыйланбаймыз, жен, бирақ,
Пәлекті басқылап кеткени жаман.

Екинши адам

Урлық деген марсе жоқ болған еди,
Журт умытқан иети еткени жаман.

Әрасту

Обалдағы-ай, дөңмә айдап кеткен қой,
Сорамай алып жеп үйренген әдеті...

Биринши адам

Гәлетий қийынған ким боласындар?

Птоломей

Қысқарт! Уллы патшайымның алдында...

Әрасту

(оны тоқтатып)

Якшы адамлар! Көрмейсиз бе алдында,
Басқа дәуір адамлары турғанын?...

Екинши адам

Көрип турмыз артист екеніңизди,
Мүмкин бе сорасақ кимлігіңизди?

Әрасту

Биз ҳеш ким емеспиз бул заман ушын...

Птоломей

Бул—патша, ол—алым, биз—әскербасы,
Жаўлап алып жүрмиз жетн ықлымды.

Екинши адам

Артист болса керек бул жүрген үшеў.

Птоломей

Рио де Жанейро фестивалына
Биз пьеса таярлап жүриппиз, аўя.

Патша

Эй, мынаўың өзи болып киятыр,
Алар деймен сирә бириншиликти...

Әрасту

Усындай қайымшылар жасағыш келер...

Екинши адам

Биз усы жердеги пахтакөш дийқан,
Қәне жүриң, бизге болыңлар мийман.

Птоломей

(тамашагөйлерге)

Жаңа ушырасты адамға адам...
Ұай ишим. Жаңа атыз басында
Бир қаўынды бузып бир өзим жедим.
Хәм суў ишермен бе жаптан, сорыма...

(кетеди.).

ТАРИЙХ МУЗЕЙИНДЕГИ УШЫРАСЫҰ

Тарийх музейи. Террасадан үш мынышы жылдың қаза көриниси. Бир жағында уалды адамлар пантеоны. Бир шегте қолсыз Венеранын,—Афродитанын бир қаптада. Аполлонын тас мүсини.

Әрасту.

Мине жер жүзилик тарийх музейи,
Тарийх—бул инсавның умытпас яды.
О пийрим Аполлон, ҳеш өзгермепсең...
Жаңа заманларға тил табысыпсаң.

Патша

Тек биз ғана тилимиз жоқ табысқан.

Птоломей

Қайда қалған қолың, Афродита ханым?

Әрасту

Мүмкин, сен жүргизген қырғын урыслардың
Биринде сынғанды ол сулыұ қоллар,..

Гид ҳаял

Дослар, енди тарийх музейинин
Уллы адамлар пантеонын көресиз.

Птоломей

Уллы адамлардың шақы бола ма...

(патшадан жасқанып)

Көрсек көрейик, уллы патшайым...

Гид ҳаял

Мине, адамыызат болғалы адам,
Жақсылық, жаманлық—от пенен суұдай,

Мың жыллар бойына тынбай жауласқан,
Күшбилер өзінни тақыма басқан.
Он жактағы қаңлы тасқа қараңдар,
Атлары жазылған улы адамлар,—
Дүньяға көп бүлік салған тойымсыз,
Жәхәнгир патшалардың қара дизими,
Минекей, әйлемги Кир патша баста.
Македониялы Александрды
Искендер Зулқарвайи дейди Шығыста:
Басына қос мүйіз дуўдыға кийген.
Сонлықтан қырғынға ушыраған елдер
„Искендердин шақы бар“ деп ойлаған...

(патшаға)

Ал сиз, акгер жигит, оның ролни
Атқарарда сол жаўызлығын көрсетиң...

Птоломей

Шашларынан асар едим хәссений!
Асқандай шашы да жоқ-аў өзиния...

Гид хаял

Ал сиз, түсинбедим, кай ролдесиз?

Әрасту

Урыс тәбири Марстың жәнжелкеш улы...

Птоломей

Устаз, сукқанды қой тил ништеринди.

Гид хаял

Искендер патшадан кейин Шығысхан,
Оннан кейин Темур хәм де Наполеон,
Хәм де соңғы жер жүзилик урыслардың
Қанхор басшылары; бәри жазылған...

Әрасту

Олар түрлі дәуір түрлі жоллардан
Дүньяға келсе де, бәрі туқымлас...

Ғидхаял

Дурыс айтасыз, олар шегіртке яңлы
Туқымлас дәм жауыз, дүньяға тоймас...

Әрасту

(жазыуды оқип)

„Келди, көрди, басып алды“... Пай бала,
Дәл ураны екен жәдәнгирлердің...

Пәтша

Тарийхта уллылық болмас оларсыз.

Әрасту

Зулымлықтан, дәп шеккен; иңсанның
Бір тамшы жасына тұрмас; ол уллылық ..

Птоломей

Усгаз, умыттыңыз дәуиріңизді.

Әрасту

Биз хәмме дәуирге тендей адамбыз...
Абиҳаят сууы ишкеннен кейін...

Птоломей

(ракетаардың гәунис писенлерин көрип)

Мына темир қанат куслар не бәле?

Гид хаял

Бул—еки мыныншы жыллардың иси,
Ең бир қәуипли урыс куралларының
Шобытхана—свалкасы бул жатқан.
Иңсан ақылы хәм де илим ол ўақта
Соншелли күдиретли күшке ерискен.
Атомнын күдиретли сырларын ашқан,
Қайтыл жаба алмай ақылдан сасқан.
Адам тунғыш рет космосқа ушқан..

Әрасту

Дедаль хәм Икардың ойы иске асқан.

Гид хаял

Адам ақылы хәм де илим екеўи,
Жақсылық хәм жаманлық патшалықларына
Тендей хызмет қылған. Бул курал менен
Планетаны куртып жиберий ушын
Қастын тиккен жаўыз нийет адамлар,
Мәмлекетлер хәм тәкаббыр патшалар,
Кисилик жарыстырып, „мен күшлимен“ деп,
Планета тәрдириң соқтаға тиккен.
Бирақ та жақсылық хәм адамзаттың
Уллы ақыл диалектикасы жеңген...
Енди дослар, оң тәрепке қаранлар!
Адамзатқа уллы жақсылық еткен
Ийгилик нийеси улды адамлар.
Гомер, Аристотель хәм Птоломей...

Птоломей

(қуўанып)

Яшан, мен де уллы адам екенмен...

Әрасту

Жоқ, бул Птоломей басқа, ол—алым...
Тарийх хәм жулдызлар сырларын ашқан...

Гид ҳаял

Әбиү Әлий, Ибн Сина, Беруний,
Данте ҳам Галилей, Шекспир, Гёте,
Бетховен, Толстой, Эйнштейн...
Соннан тап ҳазирги дәуирге дейін...

КӨРНИС

Қыз Онесия-2 келіп, Аристотельдің бюстине гүл қойып атыр.
Қолында „Поэтика“ кітабы.

Патша

Әзиз устаз, Аристотель—Әрасту,
Уллылығыңыра тән бердим бүгін.

*(қыз жалт қарайды, қолындағы кітабы түсіп кетеді.
Патша кітапты жерден алып қарайды)*

Аристотель. „Поэтика“. Я әжеп!

(қызға қарап)

Растан да, Онесия, сембісең?

Онесия-2

(жыалы күлімсіреп, таңырқап)

Сизди танымдым. Не деген менен
Сөз жоқ жақсы артист екеніңізде...
Сіз уалы Искендер патша ролин
Сөзсіз жақсы атқарасыз. Мен сізге
Хәуесім келеді. Дәл өзисіз-ау...

Патша

Онесия, рас, дәл өзімен мен,
Демек, сен де мәңгі суудан ишкенсең.
Окс дәрьясында суұ қурығанда
Атаң қурбанлыққа шығарғай сени.
Сонда ерің Асқар менен екеуің

Абиһаят сууын бирге ишкенсиз.
Сөйтип сум әжелден қутылғансызлар,
Зевс тәкирим, қандай жақсы жолығыу...

Онeсия-2

Ах, қандай жақсысыз, Бәрин билесиз.
Үйренгенсиз сол әййемги мамамнын
Бизге келип жеткен легендаларын,
Рас, достым, рас Онeсияман,
Мен оның мыныншы шаўлығы туўған
Қуўлығының қызыман мен ырастан.
Оның атын қойған маған ата-анам...

Әрасту

Сол Окс бойында, скиф шатырында
Үш мың жылдар бұрын патша алдында,
Афродитаның мұеннине табынған
Аязханның арыу қызы Онeсия, —
Аскар сүўретшиниң гөззал зайыбы
Тирилип келгендей мына заманға.
Әлхәббиз тәбият даналығына!
Нәсил хәм де гена дәсла жоғалмас,
Мәнги тәкирарлаһар инсан қанында.

Онeсия-2

Ах, қандай талантлы актёрлар булар,
Терен изертлеген дәуирин олар.
...Сонда дейди ұллы Йәкендер патша
Ашық болсадағы Онeсияға,
Оған хұрмет қылған, қыянет қылмаған...

Патша

Онeсия, сулыўлықтың Шолпаны,
Бул ушырасыу түсін бе я өңім бе?...

*(Птоломей жақтырмай қылышын суғырады,
ширик қылыштың сабы ғана қолына илгеді)*

Әрасту

Жүр кеттін, патшайым, болғайсыз аман.
Сакласын мұхаббат даядарысыман!
Оның күші, бийсен, дегіштен жаман,
Бұл кәуіпті жатыстан кетейік арман...

Патша

Жок, мәңгі суу ишкеніме ырзаман,
Онесия, Онесия. Ах, әрман!

МУХАББАТ ТАХТЫНДА

Бағ иши. Ай жакты. Сулуу шірде. Столда аұкат,
ишиликдер. Птоломей жалғыз өзі мәс.

Птоломей

Мине кырық күн болды біздер артистиз,
Рио де Жанейро деген қалада
Фестивалға барып қатнасыў ушын,
„Мәңгі булақ“ атлы спектакльди
Таярлап атырмыз тәңирге жазып...
Бұл пьесаны жазған устаз Әрасту,
Бәри ҳақыйқатлық, қосымтасы жоқ.
Алым деген, шайыр деген қалықты
Ҳеш жақтырмас едим ырасыи дйтсам.
Жаўлап аларымда жеті мқлымды,
Талайын қылыштаң өжкізгенім бар,
Мына ашшы тилли Әрасту алымға
Ҳеш тисим батпады жек көрсемдағы.
Өйткени ол уллы патшайымыздың
Устаз мұғаллими, ажыралмас досты.
Ҳәм өзи данышпан дүньяға белли.
Көрмейсиз бе үш мың жылдан кейин де
Тил табысып атыр әўладлар менен,
Ҳәзир егер болмағанда Әрасту,
Уллы патша Искендер де, мендағы
Жаңа әўлад пенен тил табысалмай,
Аштан өлер едик дүзде қор болып.

(бир рюмқадан кейин жанланып)

Деген менен шеп болмады қалайда,
Мәңгі сууды ишкеніміз үшеуіміз,
Урыстың шаңғытында жүріп билемпіз,
Өмір деген қызық нәрсе екен ғой.
Ал оның үстине мына бір заман,
Адамға қазлік ғой, сондай абадан,
Урыс-жәңжел де жоқ ел арасында,
Әскер де жоқ, урыс қуралы да жоқ.
Алдау, көзбаяу жоқ, паракорлық жоқ,
Дүнья қуымас көмешлерге күл тартып.
Хәмелпаразлық жоқ, күнлеу деген жоқ,
Хәмме адам үшін бір заң, бір тәртіп.
„Ислемеген-тислемейди“ деседи,
Бирақ сәл жағымсыз усы ураны ...
Мәселен, мен не ислеймен бул жерде?
Маған силтесе екен қанлы сауашты.

(бақырып)

Оң қанат, шеп жаққа! Атлылар, алға!
Найзапазлар, тезден хұжимге өтиң!
Отлы сақпақларды атың қорғанға!
Ура, ура! Қырың, аямақ қасла! ...

(пәсине қайтып)

Жоқ қанлы сауашлар енди дүньяда,
Әскер де жоқ, урыс қуралы да жоқ,
Патшалар жоқ тууысына сыймаған!
Әй, қаяқта жүр-әй патша хәм алым?

(ишеди, күлип)

Патша болыптымыс. Болсаң бопсаңдә,
Баяғылар бағда қалды, патшайым.
Енди сен де, мен де — қара пухара.
Айлық алып жұмыс ислейсен, аға.
Мәрт болсаң бір айлық пенен жасап көр ...
Оның үстине жап-жас студент қызға
Ашық болып азып-тозып жүрипти.
Қыйын екен патша ақылдай азса ...
Қой, көп сөйлеп кеттим, амаулық болсын.
(қалтасына қолбаса, арақ тығып атырып)

Ең зоры ұсы „ак па“ деймен шамасы,
Запас қеш ұақ зыян етпес адамға ...

КӨРИНИС

Әрасту, патша келеди.

Патша

Жүрек деген жанып баратыр, устаз,
Жанды өртемекте ашықлық оты.
Сонша қысым қылып шыбын жаным,
Неге керек еді сонша урыстар?
Жети ыклым дүнья не дәркар еді?
Мен патша емеспен, әй дүнья, саран!
Кисилигим патша тахтын тәрк етті,
Мұхаббаттың гедайыман мен енді!

Птоломей

(тамашагөйлерге қарап)

Ий, мынаұын зор ғой ...уллы патшайым ..

Әрасту

Қәхәр хәм қорқыныш жанған жүзиңизде
Әжайып сулыұлық барқ урар енді.
Сиз гөззал инсансыз енді, патшайым,
Қызығаман сиз минген ышқы тахтына.

Патша

Сиздей устазы бар патшалар гөззал!

Әрасту

Ышқы ол — күдиретли, толқынлы теңиз,
Тәуекел қайығы жүзер желқомсыз,
Қылыш пенен жаулап алған тахтыңнан,
Мың мәртебе зыят мұхаббат тахты ...
Хош дәзірше, уллы патшайым енді.

(саатына қарайды)

Мен ҳазир кетемей азғана күнге,
Ертең Тарту университетинде,
Ендиги ҳаптеде бир ай даўамында
Колумбия университетинде, Нью-Йоркта
Лекциям бар. Пятириўден келемен.
Қаўышқайсыз ышқы периштесине.

П а т ш а

Сизсиз калай енди жасайман, устаз?

Ә р а с т ы

Сиз уллы Искендер патшаның тахтынан
Мухаббат тахтына отырың, сонда—
Ҳәмме заман менен тил табысасыз ...
Ҳазир сиз соңындай гөззал инсансыз,
Сизди ҳеш бир әўлад жатырқамайды.

(кетеди)

П а т ш а

Бул дүньяға патша болғаннан көре,
Адам болмақ керек екен шамасы:
Сапарың оң болсын, әдиўли устаз!

П т о л о м е й

(тамашагөйлерге)

Ой-бой, усыны да патша деймиз-аў,
Буның назы ҳеш қатында жоқ еди.
Ҳәтте сәлемлеснў қыйын да еди,
Енди қара, шөптен пәс, жерден шаласа ...
Еле алдында бар, үлкей тамаша ...

УЗАҚ ЖУЛДЫЗЛАР

Патша хэм Онесия.

Патша

„Жат жағысқа тиккен скиф шатырына,
Жуусанның хош ийисин әкелди самал“ ...

Онесия-2

(қолы жоқ Венераның статуясына табынып)

Асыраушы анажаным Ақшолпан
Қуяш қызы Тумариса қаққына,
Жалынаман, аман сақла ярымды

Патша келип қыздың шашын сыйпайды.

Талға жарысып, шынар ийилмес болар,
Бизди қойың, шахым, өз күнимізге,
Сіз ұллы патшасыз, халықтың атасы.

Патша

Маған дәзир патшалықтан да көре,
Сенің жүзлериңе телмириу абзал.
Мәңгі суудан дарыған бул мәңгиликті
Саған дийдәрласқан бир дақиқаға
Алмастырар едим жан деп мен дәзир.
Жеті ықлым патшалары диз бүккен
Кәддимди қартайған нардай шөктирип,
Алдында бас ийіу — маған ғәниймет.
Бул дүньяға ұллы патша болғаннан,
Мұхаббат гедайы болыу жақсы екен.

(диз шөгеди)

Онесия

(патша жам етип қолына тутқан тажды алып)

Көзден тамған қанлы жасыма қосып,
Бул шарапты жаным менен ишемен ...

П а т ш а

Сениң бұлбилгөя тил-зибаныңнан
Еситилип турған бул дуўалы сөз,
Рио де Жанейро фестивалына
Биз таярлап атқан „Мәңги суў“ атлы
Спектакль ролинен болса да,
Тәнха маған арнап айтылмаса да,
Бахытка бөленемен ҳәр еситкенде.
Келгендеймен қулындағы қәддима ...

О н е с и я-2

(патшаның ақ араласқан шашын сыйпап)

Сиз гөззал адамсыз, патшайым мениң.

(тажды патшаға қайта кийгизеди)

Бул ғәлетий спектакль кем-кемнен
Бизиң өмириңизге сийип бармақта ...

П а т ш а

„Бул дүнья — бир сахна, адамлар — актер“
Депти бизден соңғы бир дана шайыр.

О н е с и я

„Бизден соңғы“ емес, бизден көп бурын,
Айтып кеткен буны Шекспир дана.
Киси өмири менен жасаў бәрхама
Жанға тийди, шахым, қатты шаршадым.

(басын патшаның көксине қояды)

П а т ш а

Бул жери жоқ еди спектакльде ...
Ғаплет уйқысынан оянған жүрегим,
Дуўшар болажақсаң қандай күнлерге!

О н е с и я-2

Әйлемги эраның Жәхәнгир шахы
Керек емес маған, улы патшайым,

Роль питти, шешин мүйизли тажды,
Шешин бул эйиемги патшалык липасты ...

(шешиндиреди)

Ах, кандай сүйкимли сулуу адамсыз,
Мен сизди сүйемен, ээийз патшайым!

П а т ш а

Мэртебе, мухаббат, сулуулук, ығбал
Заманында көп кызғаныш туудырар.
Жүрек жараланар насақ сөзлерден,
Қанлы жаслар ағар кара көзлерден,
Биз екеуимиз еки дәуір адамы,
Қорықпайсаң ба журттың насағынан сен?

О н е с и я-2

Насак сөз деген бир ызғырық самал,
Гүўлеп есип-есип, бир күни тынар.
Хәммеси бийхууда. Ұақытша олар ...
Шын кеўилден сүйген ўақта адамлар,
Жас жоқ, ғаррылық жоқ, теппе-тең олар.
Биз екеуимиз сөзге болсақ та қайым,
Мен сизди сүйемен, уллы патшайым.

(еркелейди)

П а т ш а

Жулдызлар не деген сырлы хәм узақ...

Ж а т ы р қ а ў

Поликлиника. Психиатр врачлар, алымдар хәм юристлер
консулиумы.

Б и р и н ш и в р а ч

... Халық аралық медицина орайы
Қырық күн даўамында тексерип көрди.
Үшеуи де еслери дурыс, дени сау ...

Юрист

Ҳайранман, қалайша еси дурыс екен?
Өзлериңиң ким екенин билмейди.
Биреуи — „Искендер патшаман“ дейди,
Бири — „Птоломей“, бири „Эрасту“ ...
Олар үш мың үш жүз жылдай илгери
Өткен сол тарийхий шахслар-емиш ...
Марсиан ба, яки жынаятшы ма,
Келген бе я баска галактикадан?
Еси дүзиў болса бәринен жақсы,
Кимлигин дәлийлеп берсин ондайда.

Екинши врач

Бас мий ҳам нервте ҳеш ғәлетлик жоқ,
Рефлекслер өз жайында. Тек ғана
Анаў Птоломей дегени базда
„Ура“ лап оянып, пәтенге келтирер.
Өл деп ишегуғын болды өзи де.

Үшинши врач.

Булар спектакль таярлап жүрип,
Өз роллериңе ҳамде тарийхқа
Совша сүнгип кетип, бәрин умытқан
Нағыз фанатиклер, мен билсем егер,
Талантлы адамларда бул ис болады ...

Академик

Мен сизлерге айтайын бир өтирик:
Қанын тексергенде ырасыңда да,
Үш мың жасаған адамлар екенин
Анықлады бизиң институтта ...
Илим буны анық тастыйықласа да,
Ақыл исеңбейди бул бир шынылыққа ...

Биринши врач

Қыял менен илим — аўқамлас кубылыс,
Шатастырмаў керек оларды бирақ ...

Орта есаптан хәзир жүз жасар адам,
Келешектиң иси одан аржағы ...

Ю р и с т

Маған десе тап алғашқы жәмийеттин
Адамлары болсын олар, биракта,
Кимлиги ҳаққында документ керек,
Қайда үшіншиси Әрасту дегени?..

А к а д е м и к

Ол хәзир Москва университетинде
Әйемги грек философиясынан
Хәм Аристотельдің „Поэтика“ сынан
Лекция оқып жүр ... Әжайып дана!
Бизің арамызға енгисип кетти,
НТР ды өзлестирди соныңдай,
Хәмме жерде оған уалы дүрмет бар ...

Е к и н ш и в р а ч

Ал анаў Птоломей дегени болса,
Қай дәуір болса да оған бәрибир,
Ишип-жеўден басқа мүддәеси жок.
Тек те жамаи жери — урысты күсейди ...

Ү ш и н ш и в р а ч

Ойнап жүр ол әскербасы ролин.

Б и р и н ш и в р а ч

Анкета толтырса, тамаша жери,
Бәри әйемги эллин жазыўы менен
Македонша диалектте жазады.
Тек те анаў алым Әрасту ғана
Биледи хәзирги жазыўды, тилди ...

Б и р и н ш и в р а ч

Айтқаныңыз дурыс. Олардан мәзи
Искендер патша ғана тахтынан түспес.

Билими де, акылы да әдеуір,
Бирақ мойындамас бизиң дәуірдің.
Кисилиги бийик, патша минезли,
Көп сауалға жууап бермейди паңсып.
Отырар көбинесе жалғыз ойланып,
Берген аўқатты да жемейди дейди,
Шашлары да баратыр тез ағарып ...

Ү ш и н ш и в р а ч

Онесья деген студент қызға
Ашық болып жүрсе керек шамасы.

А к а д е м и к

Сүйиу бул ҳәркимниң тәнха өз иси.

Ю р и с т

Тек заңға, тәртипке сай болса болды.

К ө р и н и с

Онесья-2 келеди

Б и р и н ш и в р а ч

Хош хызмет, сулыу қыз, бәлким бул жерге
Алжасып киргенсиз? Биз болсақ, бунда
Басқа планеталы үш адам сырын
Шеше алмай консулиумда отырмыз ...

О н е с и я - 2

Жоқ, мен келгеним жоқ алжасып бунда,
Гууалық беремен хұжданым менен:
Искендер патшаның ролиндеги -
Адам жақсы инсан, әжайып киси.
Инсаният жақсы адамнан ҳеш уақта
Басын қатырмасын документ сорап...

Юрист

Жок, қарындас, адамшылық жихатдан
Бул айтқаның дурыс, лекин әдетте
Хәр бир жәмийеттин заң, гәртиби бар.
Ақыллы да, ақшаюлар да сол заңға
Бағыныўға, ҳурметлеўге миннетдар.
Қандай шахс, ким екенин билмесен,
Қалай ол адамға исениў мүмкин?

Онесия-2

Исениў былай турсын, еситип ҳәме:
Мен оны сүйемен. Ол гөззал инсан!

Академик

Илим, дәрежеди, даңқ-атағымды
Бәрин бәрер едим усы бир сөзге.
Не деген бахытлы сол белгисиз адам!

Биринши врач

Сулыў қыз, сен бизди жолдан шығарма.
Биз бул жерде карап атқан мәселе
Инсаният тарийхында болмаған.
Халық аралық консулиум ал енди
Мынадай жуўмаққа келеди, тыңлан!
Искендер патшайын ҳәм әскербасы
Птоломейдий ролинде жүргенлер
Армус планетасына жиберилсин.
Онда Терешкова бухтасындағы
„Артемида“ санаторийинде емленсин ...

Юрист

Мүмкин, мәңги қалар сол планетада ...

Онесия-2

(жылап)

Инсанийлық, әдалатлық гүллеген
Бул бизиң әжайып заманымызда
Қандай қатал адамлар бар еке де.

Юрист

Мұхаббат — мұқаддес, әдиули сезим,
Жыламаң, сулыұ қыз, бірақ илаж жоқ ...

КОСМОСТАҒЫ ТОЗАҢ

Космодром жазындағы гүлзар. Гүрилди. Музыка.

Диктор дауысы

Жер хәм Сатурн маршруты бойынша,
108 — КС рейсинде
Ушатуғын пассажирлер! Кешикпей
Космолетқа шығыуыңызды сораймыз.
209 — У2 рейсинде
Айға ушатуғын пассажирлер дыққатына!
Орбитада метеор жамғыры тынғанша,
Саат 14 тен 30 минут өткенше,
Космолет иркиледі бунда ...

КӨРНИС

Птоломей хәм бир адам келеди.

Птоломей

Әзелден биз кең дүньяны тарсынып,
Оған сыймап едик ... Ақыбетинде
Куұды бизди бөтен планетаға ...

Бир адам

Куұып атырған жоқ сизлерди Жерден,
Курортқа жиберип атырмыз сыйлап ...
Ол планетада теңиз бойында
Сизди күтер басқа қызықлы өмир ...

Птоломей

Қырғын сауаш, қанлы урыс майданы, —
Мен ушын уллы той, мен ушын курорт!

(бирден жууасып)

Шынын айтсам, маған енди бәрибир,
Жүр. қәне, ишейник, ушпастан алдын ...
Айтқан екен бир кавказлы мәрт шайыр:
„Әжелден адамды ап қалмас арақ,
Ишпей жүргенлер де қарқ емес бирақ “...

(олар кетеди)

К Ө Р Н Н И С

(Қайғылы музыка. Патша дәм Онесия-2 келеди)

П а т ш а

Минне, ести мәңги айралық самалы.
Гә пүткил дүньяға хұкимдар етип,
Гә шексиз қайғыға гириштар етип,
Тәғдир жездесиндей ойнар биз бенен ...

О н е с и я - 2

Сен мениң кеўлимнің уллы патшасы,
Неге сонша сыр тутасаң өзинди?
Айт сен кимлигинди, сонда адамылар
Жибермейди сени жат планетаға ...

П а т ш а

Мен дүньяға патша болып турғанда,
Хәмме мени жақсы көргендей еди,
Бәри мен ушын жан бергендей еди,
Мен дүньяға патша болып турғанда.
Хәмме бизди тынбай мақтасар еди,
Надурыс изимди де ақласар еди,
Мек дүньяға патша болып турғанда.
Қайда енди сол көп жарамсақ инсан?
Жоқ олар ... Сен барсаң мениң бахтыма,
Отырғыздың мени ығбал тахтына.
Бул шексиз мәңгилик аспан әлемин
Тек сенсең жақтыртқан қуяшым мениң ...

Онесия - 2

Алыс жұлдызларға жол салды инсан,
Көкте Куяш хызмет қылмақта оған.
Жер бетине жәннет курды адамлар,
Не кәлесе бәрін болдырар олар.
Бирақ бул мухаббат деген сезимге
Илаж кылып болмас екен негизинде ...
Менің жас жанымә көп жәбир кылған,
Сен қайдан тап болдың, әй сырлы инсан!

патшаның көксине бас қойып

Бул планетада енді маған да,
Орын жоқ, боламан сен қайда болсаң ..

Патша

Жоқ, бунда қаласаң .. Себеби, ҳәр инсан
Тек өз заманының перзенти ғана.
Ал мен шексиз мәңгиликтің қойнында,
Космос бослығында бир тозан яңлы
Жасаўға гириптар болған адамман.
Мүмкин, жер ананың сырлы сулыўы,
Саған деген күндей мухаббатымнан
Ысытарман басқа планетаны ...

Диктор даўысы

Жерден Армус планетасына,
309 — У — 3 рейси менен
Ушатуғын лассажирлер! Тез арада
4-линиядан,
Космолетқа миниўиңизди сораймыз...

Патша

Даўылға айланды айралық жели,
Хош бол, Онесия, мәңги әрманым!

(дизе бүгеди)

Он есия - 2

(жылайды)

Мениң патшам, арзыў-эрманлы ярым,

(патшаның жағасын қымтайды)

Космоста тоңасаң, қымта жағанды,
Өмирим бойы сени күтемен, патшам!

П а т ш а

Он есия, мен ең бахытлы инсан!

(қараңғыға сұңғип кетеди)

К Ө Р И Н И С

Он есия-2 хәм Әрасту

Ә р а с т у

Адамға бул шексиз ўақыт дүньясынан
Бир дақиқа пурсат жетиспес мудам.
Сонша асықсам да, минекей қараң,
Хошласыўға үлгермедим, ўақ әрман!
Ҳош бол, сапарыңыз оң болсын, патшам!

Он есия - 2

Бәри жаралса да адам қанынан,
Не деген катал хәм мийримсиз инсан!
Бири-бирин қуўар планетадан!

Ә р а с т у

Мәселе қанда емес, мәселе — пейилде,
Мийрим шәпәәтти адамыйзатқа
Қанласлығы бермес, мақсети берер.
Абыл—Қабыл туўысқанлық қаны бир,
Адам Ата, Ҳаўа енеден туўған,
Ағасы инисин өлтирген бирақ.

Максет-идеясы қарсы келгенде,
Дүньяда адамиан жаўыз мақлуқ жок,
Бирин бири қыйнап соннан ҳәз табар.
Жаксы максетлерде тил табысканда,
Адамның миїрими бир куяш янлы,
Тасларға да гүл питирер жайнатып.

Онесия — 2

Жаксылық, жаманлық от пенен суўдай,
Түп дәреги адамлардың өзинен ...
Хош бол, көрискенше, эй гөззал адам!

(космолетқа старт бериледи)

О я н ы ў

Түсинде* космолетқа старт берилгенде Искендер патша шатырда мәс уйқыдан шоршып, бақырып оянып кетези. Сермелген колы жанында стол үстинде турған гүземи қағып кетип аударып жибереди, мәңги суў төгилди калады. Шатырда сарай адамлары абыржып өкинишли шаўкым көтериледи.

П а т ш а

(Жүрегин услап бақырып)

Әстапурла! Сақла, я Зевс тәңирим!
Түс деген-әм сонша бодмақ болыппа! ...

Д а ў ы с л а р

— Мәңги суў төгилди қалды, патшайым!
— Сонша азап пенен табылған еди.
— Абиҳаят суўы төгилди қалды!
— Әттеген-эй, орны толмас өкиниш ...

П а т ш а

(Орнынан турып қолын көтерип)

Жок, жок, ҳеш өкинбец төгилген суўға,
Ҳеш бенде ол суўды ишпеўи лазым.
Мен тек сизлер менен жасап өтемен,
Мен сүйемен сизди, заманласларым!

Мына Птоломейди ... хәттеки мына
Шарап тасып жүрген негр баласын ...

(Әрастуға)

Уллы устаз, сизди сонша сағындым,
Өңим бе, түсим бе, кел кушағыма!

Әрасту

Сынған ыдыс қуралады қайтадан,
Бирақ төгілген суў қайта қуйылмас.
Ол суўға ажырық шөп көгерер енди
Хәм зонғарға келип ишер ол суўдан.
Сөйтип узак жасар ... Бирақ та адам,
Қысқа хәм де қыйын өмир сүрсе де,
Хәр демде мәңгилик жаратар мудам!

ЭПИЛОГ - I

Окс дәрьясының таулы жарасы. Онесня жалғыз өзн қыямай
тикжар тасқа әсте өрмелеп баратыр.

Онесня

Пиһрим Анахита, Ақшолпан анам,
Берия ақ пәтия сорлы қызыңызға!
Мына суўсыз қараң қалған дәрьяға
Өзимди таслайман анаў бийиктен.
Өмир сүриў жақсы, жасаў ләззетли,
Бирақ илажым жоқ, тәғдирим қатал.
Эй сиз, массагеттиң арыў қызлары!
Ардақлайман сизиң хұжданыңызды.
Асыраўшы Огуз дәрья қайтадан
Толып ақса абиҳаят суўына
Егинге бөленип, ел абат болса,
Ғаз ғаңқылдап шалқып жатса теңизим,
Мен хеш өкинбеймен өз әжеліме,
Хош бол әзийз атам, әдил Аязхан!
Хош, сүтилмек терген көк шөпли далам!
Хош бол, ақ сүт берген әдиўли анам!
Хош, әрманлы ярым, азамат Асқар! ...

КӨРИНИС

Сахнаға жууырып Асқар шығады.

Асқар

Онесия, жүрегімнің жарасы,
Сен енді азатсан, арзыұлы ярым!
Дәрья жығып кеткен ески бөгетти
Ұзир бөгеп атыр Искендер патша.
Қайтадан суы толып Оғуз дәрьяға,
Ел абат болады, биз боламыз шад,
Онесия, айралықтан биз азат!

(Онесия еситпей, шың басынан өзін дәрьяға таслап өледі. Асқар жууырып баратыр.)

Онесия, Онесия, Онесия!

(тау жаңғырып, музыка гүңиренеді.)

ЭПИЛОГ—2

Гөхикап тауы, Оқс дәрьясының бойы. Бийік дәрбент таудың жарқабағына сүүретленген „Мәңгі булақ“ пайносы. Асқар сол бийік жар тастан жип зәңгі арқалы түсіп киятыр. Сақал-шашы ағарған, шаршаған.

Асқар

Онесия, Онесия сүйиклим,
Эрман менен кеткен арзыұлы ярым!
Мине, сениң естелигің хакқына
Сүүретледім „Мәңгі булақ“ дәстанын.
Қырық жыл жип зәңгіде аштан-аш турып,
Қырық жыл тас қашадым тау қабағында:

(халық әсте жыйыла баслайды)

Мине мәңгі суудың ағар булағы,
Жер ана бар онда, инсаният бар,
Жағасында мәңгі өмір дәрағы,
Ол мәңгі мийұалап, мәңгі қулпырар.

(„Өмир дарахты“ саясында отырған Онесияның
емшегинен дәрьяға нурлы суу булағы атылып қу-
йып турар,)

Әрасту

Саркылмас инсанның өмир булағы,
Хәр адам перзенти өз заманынын,
Жақсы иси, жақсы аты менен тек
Басқа заманларда жасайды адам.
Заманыңа садық болғайсан. инсан!
Сәлем, уллы Қуяш, мәңгилик өмир!

соң ы

1981 — 1984-жыллар

МАЗМУНЫ

„Дуэлы самаллар“ китабынан

Бул жер эле зор болады	5
Үмүт ағашы	10
„Плаха“ изкеп (Шыңгыс Айтматовқа)	12
Арал элегиялары	17
Кыйын дал	24
Кайта курыўдың балларына	24
Хўждан монолог	30
Деседи	33
Сегизинин марттан бир хэпте алдын жазылган косык	34
Шымбай жолдарында	36
Свэсиз менин жүним жок	42
Афанасий Фетке	44
Боранды кеште	45
Тийме оған!	46
Байыўлыға	47
Еки хуўаныш	48
Өзи кызык адамлар	48
Ду Фу	49
Бурмалаўшыға	49
Жоала	49
Өтип баратыр	50
Жынысымды жырайман	53
Бизге	54
Бултаар ак боз атын таўға тусаған	56
Үш ок (legenda)	57
Жигаттин жетпис көклемн	58
Әскербайға	60
Пери минген ат	62
Бердактын дуўтары	63
Әжинияз шайырдың самалға шарғычууы	66
Амира азаплары	67
Өмирзая жулдызы	69

„Үмүт жағысы“ китабынан

Тырналар	75
Жыжы жылына (1990)	76
Алыс аўдааларға	78
Кораблар койымшылыгындары өлес	80
Марат Нуриухамедовты еске түсирүү	82
Монументура ҳақкында косык	83
Аиени	85
Өмир, сдған анықпан	87

Аласар күс энгимеси	89
Мөңгиле	91
Ана жүрөгү	93
Бозатаудын жолундагы тоңайлар	94
Орынды кейис	94
Эпиграммалар	94
Анна Ахматованы оқыганда	95
Тыммырк	97
Жас Үшүккө	98
Кеуик айгыч	99
Кошдасың сөзү	99
Тал болыпты таллары	100
Тал тамалына	100
Жаңа көрүнбөс	101
Александр Блокту оқыганда	101
Бир кәсә шай колга алып	103
Хауазым сениң (Г. Дюшамовка)	104

Токтагулдын тойунда

Бир ак калпак астында	105
Көңүлүм (С. Ералиевке)	106
Кыргыз космун	107

Ертедеги койун ләптерден

Сөзүм менен, сөзүм баян	108
Сөз—мугалым, Сабыр, Досжан—директор	110
Туурай, сөзүм болуп бизден	111
Сөзүм жаска бир изсинат	112
О дөң сөзүм, дөң сөзүм!	114
М. Жентейге	115
Космун	115
Дос-правда болмаса	116
Аманс (Кызыл көйдөк кынап дененди)	116
Сөзүм	117
Мен терсек (хазинама космун)	117

„Жети асырым“ китабынан

Космун	120
Трагедиялык жакында баллада	121
Космун-Рез	123
Космун (Есинде ме, жасында?)	123
Мен көл	124
Аман-Атага	127
Сөзүм дөң КИГИЗ жакында жолдас	
Дюковский менен гүррин	128
Мен	132
Мен достумды көп уак изледим дейсен	134

„ИОШ“ китабынан

Космундан көп туулган адамдар	136
Мен жыл төлөклөрү	137

Еликке ел конар заманы келди	139
Халкабадтан каниша адам келмеді	142
Гүрген дарыялары жол берер сизге	142
Кәлемдес досларыма	144
Эмиу гүллерине	148
Венеранын скульптурасына	151
Шойдания	152
Сокпак	153
Төрези	154
Марапат уйыгы	155
Қалтайға	156
Қырғыз ҒАМ Еркинге честь береді	158
Бахәр хәм сен (ғаззеллер)	158
Мәңгі булақ (прәма)	165

На каракалпакском языке

Ибрагим Юсупов

ИЗБРАННЫЕ СОЧИНЕНИЯ В ДВУХ ТОМАХ.

Том II

Стихи, поэма

Издательство „Қарақалпақстан“

Нукус—1992

Редакторлары *Ш. Сейтов, П. Мырзабаева*
Художниги *И. Кыдыров*
Худ. редакторы *У. Ережепов*
Тех. редакторы *О. Жұмабаев*
Корректоры *А. Карлыбаева.*

ИБ 4071

Терийге берилди 16.VII.92. Басыўға рухсат егилди 10.VIII.92
Қараз форматы 84x108^{1/32} Газеталық қағаз Әдебий гарнитур
кегль №10. Жоқарғы баспа усылында басылды. Көле
7,625+0,125 фортз. баспа табак 11,85+0,125 фортз. шертли
па табак, 9,71+0,125 фортз есап баспа табак. Тиражы 3000
№216 Баҳасы шертнама бойынша

„Қарақалпақстан“ баспасы, Нөкис қаласы, К. Маркс көшесі
ҚР Мәмлкетлик Баспа сөз комитетиниң „Правда“ ның 50 жыл
ғы Нөкис подяграфкомбинаты. Нөкис қаласы, К. Маркс көшесі